

Gramatyka
języka
łemkowskiego

Граматыка
лемківського
языка

Генрик Фонтаньскій
Мирослава Хомяк

Граматыка лемківського языка

Henryk Fontański
Mirosława Chomiak

Gramatyka języka łemkowskiego

Katowice 2000

Opiniodawcy: prof. dr hab. Kazimierz Feleszko
prof. dr hab. Janusz Henzel
prof. dr hab. Marian Jurkowski

Зміст

Вступне слово П. Муриякы-Трохановского	9
Od autorów	12
I. ФОНЕТИКА	14
1. Звуки мовы і фонемы	14
2. Мовны органы і артикуляція звуків речі	15
3. Гласны і согласны	16
4. Гласны звуки лемківського языка	17
1. Гласны з увагы на положыня языка	19
2. Воргы при выповіданю гласных	19
3. Особенности лемківських гласных [i], [ы]	19
5. Согласны звуки лемківського языка	20
Характеристика лемківських согласных	22
6. Выміны звуків	29
1. Фонетычны позиційны выміны	30
2. Історичны выміны	32
7. Акцент (притиск)	34
8. Інтонация	35
II. ГРАФІКА	37
1. Лемківска азбука	37
Лемківскы буквы і їх назвы	37
2. Буквы і звуки	38
III. ОРФОГРАФІЯ	40
1. Означыня мягкости согласных	41
2. Писовня твердого знаку	41
3. Писовня буквы <i>ы</i>	41
4. Писовня буквы <i>и</i>	43
5. Писовня буквы <i>і</i>	46
6. Писовня буквы <i>л</i>	47
7. Писовня согласных в префіксах і здвоінях	48
8. Писовня великой буквы	49
9. Писовня зо злучком	51
IV. СЛОВОТВОРІНЯ	53
1. Морфемы	53
2. Основны і похідны слова	54
3. Словотворча будова слова	55

© Copyright by „Śląsk” Sp. z o.o., Katowice 1999

Publikacja dotowana przez Uniwersytet Śląski

ISBN 83-7164-178-8

Wydawca: „Śląsk” Sp. z o.o. Wydawnictwo Naukowe, al. W. Korfantego 51,
40-161 Katowice, tel. (032) 580-756, fax 583-229
www.slaskwn.com.pl, e-mail: biuro@slaskwn.com.pl

4. Зложені слова	55
5. Творіння називників	55
6. Творіння придавників	56
7. Творіння прислівників	56
8. Творіння числівників	57
9. Творіння часослів	57
10. Творіння приназивників і злучників (зложених і составних)	58
V. ФОРМОТВОРІНЯ	59
1. Части мови	59
2. Одміна слів	59
3. Називник	60
1. Назви одмінків	60
2. Поділ називників на одміни	60
3. Перша одміна	61
4. Друга одміна	68
5. Третя одміна	77
6. Четверта одміна	79
7. Одміна називників, котры мають лем множене число	82
4. Придавник	83
1. Увагы о придавнику	83
2. Взоры одміны придавників	83
3. Особливости одміны декотрых придавників і вариянты кінцшвок	86
4. Порівняльны ступені придавників	86
5. Якістны, односны і присвійны придавники	87
5. Числовник	88
1. Увагы о числовнику	88
2. Кілкїстны (основны, головны) числовники	88
3. Порядковы числовники	91
4. Громадны числовники	93
5. Дробовы числовники	94
6. Вариянтовы формы декотрых числовників	94
6. Місценазивник	94
1. Одміна особовых місценазивників	95
2. Одміна вертаного (рефлексивного) місценазивника	96
3. Одміна присвійных місценазивників	96
4. Одміна вказуючых місценазивників	97
5. Одміна зьвідуючых (вопросных) і односных місценазивників	97
6. Одміна визначеных місценазивників	98
7. Одміна невизначеных місценазивників	98
8. Одміна одрикаючых (негуючых) місценазивників	99
9. Вариянтовы формы місценазивників	99
7. Часослово	101
1. Дві основны часослова	102

2. Теперишній і будучий простий час. Часоодміны	103
3. Будучий зложений час	106
4. Минувий час	107
5. Рїжноодмінны часослова	109
6. Вертаны (рефлексивны) часослова – приміры одміны	110
7. Неособовы часослова	113
8. Пасивна сторона часослова	113
9. Способы часослова	114
10. Часопридавник	117
11. Часоприслівник	118
8. Прислівник	119
9. Приназивник	121
10. Злучник	121
11. Частка	121
12. Выкричник	122

VI. СИНТАКСИС	123
1. Речыня	123
2. Тыпы речынь зо взгляду на ціль выповіді	124
3. Члены речыня	125
4. Синтактичны получыня	125
Получыня згоды, вязаня і приліганя	125
5. Просте і зложене речыня	126
6. Головны члены речыня	127
1. Простий присудок	128
2. Іменний складний присудок	128
3. Часословний складний присудок	129
4. Зложений складний присудок	130
5. Координация присудка з підметом	130
6. Головний член односкладового речыня	131
7. Предикативне ядро речыня	133
8. Структуровы схеми простых речынь	134
1. Речыня зо значыньом існуваня	134
2. Речыня зо значыньом діі (чынности)	137
3. Речыня зо значыньом стану	139
4. Речыня зо значыньом приметы (якости)	140
5. Речыня зо значыньом кваліфікаціі	141
6. Речыня зо значыньом кілкості	141
9. Другорядны члены простого речыня	142
1. Дополніня	142
2. Придаток	143
3. Обставник	143
10. Скомплікуваня простого речыня	144
1. Єднородны члены речыня	144

2. Виділені придатки	145
3. Виділені обставники	146
4. Виділені порівняльні звороти	147
5. Вставні і вставлені конструкції	147
6. Звертання	148
11. Синтаксис зложеного речення	148
1. Прирядні зложене речення	149
2. Підрядні зложени речення	150
3. Беззлучникові зложени речення	156
4. Речення вельократні зложени	157
5. Безпосередня і не безпосередня мова	158
VII. ПУНКТУАЦІЯ	160
1. Крапка	160
2. Протинок	160
3. Крапка з протинком	161
4. Вельокрапок	162
5. Двокрапок	162
6. Павза	162
7. Звѣдальник	163
8. Выкричник	164
9. Скобки	164
10. Цитувальники	165
VIII. ЛЕМКІВСКО-ПОЛЬСЬКІЙ СЛОВНИК ГРАМАТИЧНИХ ТЕРМІНІВ	166
Література (выбір)	186

ПОНАД МІРУ НАШИХ ЧАСІВ

*Виділа будещи, бесідо моя мила, старенька,
же ми іщы вельо можеме,
серце што нас родило,
серце што нас выховало,
серця што нас розуміли,
серця што нас кохали,
доведна з любовію повяжеме...*

М. Ковач ("Бесідо моя")

Не скривам сатисфакції, што суджено мі перенести на папір тых пару мысли отвѣраючых вхід до кошары лемківських слів-овечок. Слів позбєраных, выплеканых, пригласканых дбачом газдівском руком, приспособлєных до хосєного жытя. Запертых в кошарі, в простѣрній кошарі і зато – вшытко єдно – свѣбідных, як свѣбідном все оставала лемківска душа.

Не скривам радости отвѣраючы книгу наших амбїцій – „Граматыку лемківского языка”, овоч долголітнього труда двоїх натхненых люди. О них і о іх діті прагну бесідувати найтеплїйшым словом. Та передтым позвольте мі занурити ся на хвилю в глубину нашой історїї, зродили бо ся в мойї реєстраційній скриночці подій асоціації, яких поминуті ту нияк не могу.

Рівно триста років тому в Трнаві взріл денне свѣтло *Катехисисъ для науки Оугрорускимъ людемъ*. О рік, в 1699-ым вышол друком *Букварь языка Славенска*. Автором іх был Грек, мукачѣвскій єпископ Йосиф де Камеліс, якому на *простый діалект ведлуг понятия народу* – як пише во вступі – поміг зложити тоты труды Лемко, священник Йѳан Корницькій. Ци не застанавлят Вас така, нияк не замірена до празднуваня річниця: 1698–1998? А што было меже тьма роками – звѣдате може? Ци лем заблїсла іскорка і – згасла? На три столїтя? Ніт! Был буквар Мануїла Ольшавского з 1746 рока, был буквар Йѳана Брадача з 1770 рока, якого цілий наклад спалєно, бо цензор доглядал ся в ним „схізмы” (заховали ся лем два примірники). Была *Grammatica Slavo-Ruthena* Михаїла Лучкая з 1830 рока, была чудова *Книжиця* Духновича з 1847 рока – перший буквар такой в цілком жывій нашій бесіді. В 1871 р. Матвій Астряб, родом з Высовы, товды же з далекого Кыйѳова писал: *...Русины сміяли ся, же наша бесіда испорчена руска. З початку я праві на вшытко приставал, але пізнійше мі ся почало здавати, же томо не вшытко истотна правда, за што ганьблят так лемківску бесіду не лем чужды, але и сами Лемкы!..*

Были вздвиги, пробы вывести нашу бесіду кед не на рівень, та хоц під рівень сусідскых языків, нормалізувати, кодифікувати ю. В меджевоинном періоді, завдякы трудам Д. Вислоцкого і М. Трохановского, лемківскій писаний язык перешол першу стадию кодифікації. Иван Руценко, хоц бесіда його рідного села барз ся ріжнила од основного лемківского ядра, принял нормы вытворены через выжше спомнених товаришів долі. На тій базі старало ся творити літературу переселенче покоління, елімінуючы лем – мож бы речы, мимовільні – элементы походячы з давного языччя. Творці зо західной, серединной і східной Лемковины хіснували подібний писаний язык. Подібний, але не універсальний, бо *світ іде вперед*, язык, каждый язык, розвиват ся. На нас же, такой на піл столітя, зашмарено незаслужений покутний мішок. Вкрытий понижыньом нарід і його бесіду выштыко едно не дало ся задусити. Прадідівскій дух плакал, але і кричал. І сьпівал. Ци мож было обыйти тоту пісню, ци мож было лишты ю незаписаном? Писменном, професийном руком. По выштыкых зрывах, по трьохстох роках од першой іскры – на академічным рівни, на міру часу?!

І Конгрес Стоваришыня Лемків в 1990 році постановил покликати Комісію Народного Просвічыня. Была то радше акцептация існуючого окрісненого стану, бо уж передтым група запаленців взяла ся до работы над букварьом, словником, граматыком. Днес предметом наших короткых розважань є акуратні лемківска граматыка, при ній тіж і остаеме. Остаеме з людьми, котры ю складали, жертвуючы тому ділу гардых пару років, безцінних років единого человеческого жытя.

Для **п. Мирославы Хомяк** – магістра російской філології будучий труд явил ся природным. Десятиліттями была учительком російского языка, пару років вчыла і українського. В основі – з той простой причины, же рідного языка, як знаме, вчыти не мож было. Та коли заблмал полонінчык надії на професийше плеканя материнського слова, дораз яла ся роздувати го. Як перша в повоенній Польщы, офіційні організувала науку лемківского языка в основній школі в нашым прастарым Устю Рускым. Зачала вчыти зо жытом нотаток, з яких уж в 1992 році зродили ся *Перша граматыка сучасного лемківского языка* і *Лемківска граматыка для діти*, выданы сондажово през Стоваришыня Лемків.

Авторка консультувала ся одніси языка з творцями лемківской культуры і літературы, зас на наукового консультанта запросила професора Шлеского Університету **дра габ. Генрика Фонтаньского**, товариша зо студентскых років. Выбір выявил ся щесливым. Професор, залюблений в славистьці, підышол до діла барз щыро. Зафасцинувал ся темом на тлько, што для познання нашой бесіды прочытувал выштыко доступне, што

лем колинебуд было по лемківскы написане. З часом стал ся выдатным знавцьом не лем языка, але і нашой історії та культуры. З наукового консультанта стал ся фактычным спілтворцьом граматыкы, той поправленой, пошыреной, котру береме днес до рук. Йому належыт завдячувати, што заорал і тот, нияк не тыркнений дотепер плугом-пером, загін лемківского языкового простору, яким є синтаксис.

І як ту не мати не лем жмені, не лем пригоршы, а полного наручате влячности для Чловека, Поляка, котрий пару років своей науковой карьеры посвятил для... лемківской граматыкы! Выразил ем, так акуратні образowo – жменьом, прігрішци, наручатом свою влячність. Товды Професор вказал на Мирославу Хомяк і повіл, внимаючы ся, якоси так повіт: „Она причыном тому выштыкому. Я поміг, бо треба было помочы. Най буде то хоцбы лем тота жменя – як гвариш – для Лемків од мого Народу”.

Знам, переконаний ем, же выштыкым родимым мальконтентам і сусідскым опонентам лемківского „я”зыка трудно буде найти ключку для заміреного критыкуваня того труда. Хоц *я не языкознавец, лем знавец языка* (же повторю за Тувімом), гварю – є то діло такой совершенно, якому гріх штонебуд зашмарювати. Так од стороны фаховости, як і цільовости. Хто бы квестіонувал, особливі того остатне, то так якбы ся звьідувал чловека – яке маш право жыти?!

Сподівам ся, выштыко едно, журганя. Же чом акуратні Поляк мусіл быти спілавтором *Граматыкы лемківского языка*? Або – што забавнійше – же то „польска інтрига”...

В 1989 році, коли мал ем щестя без пару місяци корыстати з засобів бібліотеки Торонтоного Університету, стрітил ем там Чеха, який шліпнал над сучасном граматыком для... Литовців. Спілавторком новой македонской граматыкы єст Полька.

В 1699 році перший скромний языковий наш труд створили Грек і Лемко. По трьохстох роках великій труд створили Лемкыня і Поляк.

З охотом приймеме помічну руку Українця, Словака, адже трудів перед нами, го-го - кілко ішы. Жыли мы помедже Вами тысяч історичных років. Поможте нам ввойти в наступне тысячолітя хоц лем з наперстком надії. Не дайте гмерти, наша смерт не причынит Вам жытя! *Благословіте, а не кленіте!*

Дякую Ти Мирославо, дякую Ти Генрик! Вірю, же підо мном підпише ся вельо ішы лемківскых сердец!

Петро Мурынка-Трохановскій

Od autorów

Podstawowym celem niniejszego opracowania jest kodyfikacja norm gramatycznych współczesnego języka literackiego Łemków mających swoje korzenie w Polsce.

Język łemkowski jest językiem słowiańskim, którym posługuje się w formie mówionej i pisanej co najmniej kilkadziesiąt tysięcy Łemków polskich.

Jeszcze przed I wojną światową w języku tym ukazywały się gazety łemkowskie, kalendarze i inne wydawnictwa książkowe. W latach 30-ych (do 1939 roku) był on językiem nauczonym w szkole.

Od roku 1939 do końca lat 80-ych oficjalna sfera użycia języka łemkowskiego nie istniała. Sytuacja zmieniła się po zarejestrowaniu w kwietniu 1989 roku Stowarzyszenia Łemków (Стоваришчыня Лемків), w którego statut wpisane są działania na rzecz upowszechnienia języka przodków. Od końca lat 80-ych pojawiają się nowe łemkowskie teksty literackie, powstały czasopisma łemkowskie „Besida”, „Zahoroda” i „Łemko”, wydawane są książki w języku łemkowskim – zbiorki poezji, wspomnienia, beletrystyka. W wyniku działania m. in. Komisji Oświatowej Stowarzyszenia Łemków w kilkunastu szkołach podstawowych w Polsce wprowadzone zostały oficjalnie klasy z nauką języka łemkowskiego jako języka mniejszości. W sposób naturalny zrodziła się potrzeba kodyfikacji norm języka literackiego Łemków polskich.

Łemkowie południowi – mieszkający w Słowacji w okolicach Preszowa – w roku 1995 w sposób uroczysty, z udziałem władz państwowych Republiki Słowackiej, dokonali aktu ogłoszenia kodyfikacji swojego języka literackiego, który od tej chwili oficjalnie uznany został za język mniejszości narodowej.

Kilka lat temu pojawiły się w Polsce pierwsze sondażowe próby opisu gramatycznego współczesnego języka łemkowskiego: *Перша граматыка лемківського язика* i *Лемківска граматыка для діти* Mirosławy Chomiak z naukową konsultacją Henryka Fontańskiego, obie wydał Zarząd Główny Stowarzyszenia Łemków (Legnica, 1992 r.).

Obecna monografia jest opracowaniem znacznie poszerzonym, zweryfikowanym w środowisku nosicieli języka (inteligencji łemkowskiej), bogato zilustrowanym materiałem łemkowskich tekstów pisanych.

Gramatyka obejmuje opis fonetyki, grafiki, morfologii (słowotwórstwa i fleksji), składni, jak również reguły ortograficzne i interpunkcyjne. Wymienione dziedziny języka łemkowskiego w tak pełnej formie przedstawione są po raz pierwszy, całkowicie pionierski jest opis składni łemkowskiej.

Obfita ilustracja reguł gramatycznych tekstami zaczerpniętymi ze współczesnej literatury i publicystyki daje Czytelnikowi możliwość zapoznania się z przy-

kładami łemkowskiej twórczości literackiej, z funkcjami artystycznymi języka łemkowskiego. Fragmenty tekstów pokazują też, jak funkcjonuje język w żywej mowie Łemków: w życiu rodzinnym, kulturalnym, szkolnym i religijnym.

Formy wariantowe i niektóre archaiczne opatrzone są komentarzem normatywnym.

Do gramatyki dołączony jest łemkowsko-polski słownik terminologii gramatycznej.

Henryk Fontański jest autorem następujących rozdziałów: I. *Fonetyka* (część 1–6); II. *Grafika*; III. *Ortografia* (wstęp); IV. *Słowotwórstwo* (części 1, 3, 4, 8, 9); V. *Tworzenie form* (część 2, wzory odmian w częściach 3–5, 7); VI. *Składnia*; VIII. *Łemkowsko-polski słownik terminów gramatycznych*.

Pozostałe części opracowali wspólnie Henryk Fontański i Mirosława Chomiak. Ogólnej redakcji całości gramatyki dokonał Henryk Fontański.

Znaczną pomocą przy kodyfikacji języka łemkowskiego stał się *Перший лемківсько-польський словник* Jarosława Horoszczaka (wydanie sondażowe Stowarzyszenia Łemków, Legnica 1993). Ważne informacje przyniosła też książka Janusza Riegera *Słownictwo i nazownictwo łemkowskie* (Warszawa 1995).

Gramatyka ma służyć nauczycielom jako podstawa opracowania materiałów dydaktycznych (programów, podręczników itp.) do nauki języka łemkowskiego w szkołach. Będzie pomocna dla twórców literatury łemkowskiej i dla działaczy kultury.

Książka ta adresowana jest nie tylko do nosicieli języka, ale też do slawistów. Opis małych słowiańskich języków literackich znajduje się bowiem w centrum uwagi wielu współczesnych językoznawców.

Wszystkim interesującym się Łemkami pomoże ona zapoznać się z faktami języka łemkowskiego – jednego z mikrojęzyków słowiańskich.

І. ФОНЕТИКА

1. Звуки мови і фонемы

Найменшима одиницями, котры можеме виділяти в языку, сут звуки. Звуки мови творят ся през дьргання повітря при роботі мовных органів. Прото можна їх характеризувати як фізичны (акустычны) явиска, а тіж зо стороны праці мовных органів (артикуляції).

В бесіді Лемків стрічат ся вельо ріжних звуків мови. Декотры ріжніці сут звязаны з діалектныма або індивідуальныма особливостями вимовліня слів або їх части. Треба памятати, же процес творіння ся стандартного, спільного для виштыкых Лемків літератцкого лемківського языка і його фонетычної системи все тырват.

В мові Лемків чути вимову [ходити], але в бесіді Лемків з декотрых сіл – [ходіті]¹. Перший звук в словах *сіно*, *сім* едны Лемкы вимовляють, приближаючи середню част языка гу середній части підніб'яте, інчы – приближаючи передню част языка гу яснам, або навет приближаючи передню част языка до передньої части підніб'яте².

Індивідуальний характер може мати, наприклад, вимовліня през ріжних люди третього звуку в словах *санкы* або *банк* – передньом або задньом частю языка: [н] / [у].

В звязку з ріжnym звуковим оточыньом в тым самым слові можут выступувати ріжны звуки, котры не міняють значыня слова, наприклад *ходила* – *ходили* [ходиўа]³ – [ходи.ли]; *павуз* – *павуза* [паўус] – [паўуза].

Еднак найважнійшом функційом звуків мови ест їх звязок зо значыньом слів і їх форм. Самы звуки мови не выражают нияких значынь, але при їх помочи можна выразити ріжніці медже значынями (розріжнати значыня). Таки звуки, котры служат для розріжніня значынь слів або їх форм, называеме **фонемами**.

Описаны выжше одмінны способы вимовліня слів – місцевы і індивідуальны – не сут еднак звязаны з їх окремима значынями.

Примірами фонем лемківського языка можут быти звуки [и], [ы] в словах *вил*, *выл*, бо тоты слова ріжнят ся лем тьма звуками і тій ріжніци

одповідат ріжніци медже значынями тых двох слів (*долгий вил* ся в траві; *волок выл*).

В дальшым описі звуковой стороны лемківського языка будеме передовшыткым звергати увагу на таки звуки, котры сут фонемами.

2. Мовны органы і артикуляція звуків речі

Звуки языка сут творены през мовны органы: плюца (кључы), дьхавищу, гьртан і полости (ямы) – гамбову, носову і гарлову, разом з органами, котры ся в тых полостях находят.

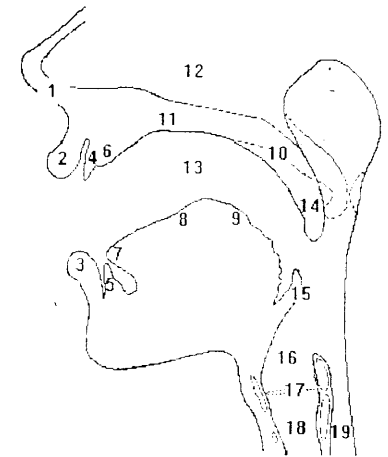
1. ніс, 2. вышняя ворга, 3. нижня ворга, 4. вышні зубы, 5. нижні зубы, 6. ясна, 7. передня част языка, 8. середня част языка, 9. задня част языка, 10. мягке підніб'я, 11. тверде підніб'я, 12. носова яма, 13. гамбова яма, 14. язычок, 15. надгьртанник, 16. гьртан (ларінке), 17. голосовы звязкы, 18. дьхавиця (дьхальне гарло), 19. гьлтник.

Активныма мовныма органами сут: язык (7, 8, 9), язычок (14), голосовы звязкы (17) і воргы (2, 3). Решта органів ест пасивна.

Резонаторами звуків речі сут полости: гамбова, носова, гарлова і гьртан. Плюца сут магазином повітря, при помочи котрого в часі выдыхніня творит ся голос. Повітря з плюц переходит через дьхавищу до гьртани, а з ней до полости. Дьхавиця лучыт плюца і гьртан. В гьртани сут рухомы голосовы звязкы, котры можут ся стуляти. Коли сут стулены, то повітря выдыхане з плюц проходит з трудом, порушат голосовы звязкы і товды продукуваны сут звучны звуки – виштыкы гласны і част согласных, напр.: [в], [з], [б]. Коли голосовы звязкы не сут стулены, то повітря переходит медже нима легко, не дьргат і товды творят ся глухы согласны, напр.: [ф], [с], [п].

При вході до гьртани з горы ест надгьртанник, котрий замыкат вхід до гьртани в часі іджыня, але розхылят ся в часі оддыханя і бесідуваня. З гьртани повітря переходит до полости-резонаторів.

Найважнійшом ест гамбова полость, котра в часі бесіды все ся змінят з причыны активности органів, находячых ся в ній. В часі активности

¹ Z. Stieber: *Dialekt Lemków. Fonetyka i fonologia*. Wrocław 1982, стр. 30.

² Тамже, стр. 81.

³ В фонетычным записі знак [ў] означат двоворговий согласний звук – як перший звук в англійськым слові *window*.

тих органів в гамбовій порості гогос зостає поділений і посегрегуваний на ріжні звуки – заходит **артикуляція**.

Повітря може перелітувати лем через гамбову або гамбову і носову порост. Залежит того од рухів мягкого підніб'яте. Коли мягке підніб'я підносить ся догоры і дотулят ся до задньої стінкы гарлової порости, товды замыкат ся вхід до носовой порости і повітря мусит піти до гамбовой порости. Товды можеме выповідати лем гамбовы звуки, напр.: [а], [б], [д]. Коли мягке підніб'я не підносить ся догоры, лем знижат ся, товды повітря переходит до носовой порости і при помочи носового резонатора сут продукуваны носовы звуки, напр.: [м], [н].

Найважнійшы функції в продукуваню звуків, то значит в їх артикуляції, окрем голосовых звязок має язык і воргы. При творіню звука [ў] воргы сут приближены до себе і кус заокруглены. Повітря переходит медже нима. В результаті стуляня ся ворг, а потім їх розхыляня творят ся звуки [б], [п] (звучніст або глухіст залежит од позиції голосовых звязок). Звук [м] творит ся, коли повітря переходит тіж через носову порост. Коли нижня ворга дотулят ся до зубів, творят ся звуки [в], [ф]. Передня част языка може приближати ся до зубів, товды творят ся звуки [с], [з], а коли приближат ся до ясен, товды маме звуки [ш], [ж]. Коли передня част языка притулит ся на хвилю до зубів і зараз ся од них одорве, то вытворят ся звуки [д] або [т], а притуліня передньої части языка до ясен і одорваня од них дає звуки [ч], [дж]. Коли задня част языка піднесе ся і приближит до мягкого підніб'яте, товды творит ся звук [х], а коли ся до нього притулит і одорве, товды маме звуки [г], [к]. Ішы дале, найближше голосовых звязок, творит ся гыртанный звук [г].

3. Гласны і согласны

Звуки лемківського языка ділят ся на **гласны і согласны**. Ріжниця медже гласныма і согласныма сут шлідоучы:

1. Гласны звуки складают ся з самого гогосу (музычного тону), лем з малым додатком шумів. Прото вшыткы гласны сут звучны. Чуеме їх ліпше ніж согласны. Для согласных звуків характерны сут передовшыткым ріжні шумы, з додатком гогосу або без нього. Прото в групі согласных звуків речи сут і звучны і глухы.
2. При выповіданю гласных гамба ест веце отворена ніж при артикуляції согласных. Повітря може легко переходити через гамбову яму і його сила не є велика. В часі творіня согласных через момент може быти стуліня голосовых органів в гамбовій порости або медже

голосовыма органами може зробити ся шпара (прогалина), часом дост узка. З той причыны сила выдыханого повітря ест векша.

3. Гласны творят склады⁴ – самы і разом з согласныма [О-ме-л'ан]⁵ (О-ме-лан), а самы согласны не творят складів.

4. Гласны звуки лемківського языка

При продукуваню гласных найвеце функций мають: язык, воргы, а тіж мягке підніб'я. Гласны звуки можеме характеризувати зо взгляду на положыня языка в гамбовій порости: **глубокіст** його положыня (**ряд**) і **ступен піднесіня** языка гу піднібю (отвертіст гамбовой порости).

В лемківськым языке ест шіст гласных фонем: <a>, <e>, <i>, <ы>, <o>, <у>, котрым в мові одповідат сім основных гласных звуків: [а], [е], [і], [и], [ы], [о], [у]⁶.

Гласны [і], [и] сут вариянтами одной фонемы, прото же тоты гласны звуки не стрічают ся в еднакых позициях. Звук [і] може выступувати на початку слова, напр.: *імати* [іматі], *ікра* [ікра], а звук [и] лем факультативні в декотрых словах як місцевий вариянт, напр.: *іти* / *ити*, *ішы* / *ишы* (а тіж окремо в функції злучника: *і* / *и*). Гласний [і] стрічат ся передовшыткым по мягкых согласных, напр.: *зісти* [зі'істі], але появят ся тіж по твердым согласным, напр.: *зідати* [зідати] (або з преїотаційом: [зідати]). Звук [и] стрічат ся лем по твердых согласных. Окрем того гласний [і] може выступувати по гласных, напр.: *замати*, *двоіти*, *чыі* [заматі], [дўоіті], [чыі], тіж по [и] і [і], напр.: *кшіти*, *надіі* [кшіті], [над'іі]. Гласний [и] не стрічат ся по інчых гласных.

Язык може пересувати ся до переду і товды творят ся **передні** гласны [і], [и], [е]. Коли в часі артикуляції язык ест напротив середнього підніб'яте, товды творит ся гласний **середньої** **глубокости** [а]. Коли язык одсuvat ся до заду – творит ся гласний **середньо-задньої** **глубокости** [ы] і **задні** гласны [о], [у].

Язык може підносити ся до підніб'яте. Прото маме гласны **высокы** (або інакше: узкы) [і], [у], **высоко-середні** гласны [и], [ы], **середні** [е], [о] і **низкій** (шырокій) гласний [а].

⁴ Склад ест звуком або группом звуків вымовляном одним пхніньом повітря выдыханого з плюц.

⁵ В фонетычным записі апостроф по букві означат мягкіст согласного звуку.

⁶ В ламаных скобках <> записуеме фонемы, а в квадратных [] їх звуковы вариянты.

Гласний [а] – середнього ряду, але легко одсуват ся до заду, положжня языка низке, воргы дост розхылены і кус розтягнены, напр.: *але, баба* [але], [баба]. Фонема <a> окрем основной артикуляції мае вариянты в сусідстві мягких согласных: язык посуват ся кус до переду і кус ся підносит – або на початку, або в кінцовій фазі, або през щільний час артикуляції. В нашым фонетичным записі поминяме тоты артикуляційны особливости.

Гласний [о] – заднього ряду, положжня языка середне, воргы дост розхылены і кус заокруглены, напр.: *босо, молоко* [босо], [моўоко]. Фонема <o> мае тіж вариянт [ɔ] – язык одсунений дале до заду і выжше піднесений, воргы веце заокруглены, напр.: *коні* [кɔн'і].

Гласний [у] – заднього ряду, високе положжня языка, воргы кус розхылены і дост заокруглены, напр.: *дуб, убіч* [дуп], [уб'іч].

Гласний [і] – переднього ряду, високого положжня языка, воргы кус розхылены і дост розтягнены, напр.: *біль, ікра* [б'іл'], [ікра].

Гласний [н] – переднього ряду, високо-середнього положжня языка, воргы кус розхылены, дост розтягнены, напр.: *лист, клин, обитя* [лист], [клин], [обит'а].

Гласний [ы] – середньо-заднього ряду, високо-середнього положжня языка⁷, воргы кус розхылены, напр.: *дым, рык, обитя* [дым], [рык], [обит'а]. При артикуляції гласного звуку [ы] барже нич при артикуляції інчых гласных працуе гарловий (гьртанный) резонатор⁸.

Гласний [е] – переднього ряду, середнього положжня языка, воргы дост розхылены і кус розтягнены, напр.: *мене, пес* [мене], [пес]. Фонема <e>, подібний як <a>, мае артикуляційны вариянты в сусідстві мягких согласных. В фонетичным записі поминяме тоты ріжниці.

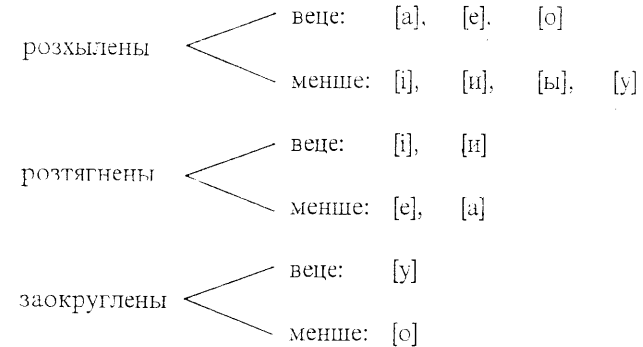
⁷ Характеристыку гласного [ы] оперто на описі артикуляції того звуку в лемківських бесідах (Z. Stieber: *Dialekt Lemków. Fonetyka i fonologia*. Wrocław 1982, стр. 10. 60). З. Штібер описує ішы два гласны звуки, рідше стрічаючы ся в бесідах: барже задній ніж [ы] гласний [ы] і подібний до [о] задній високий або пільвысокий гласний, котрий автор означат як [ə]. Звук [ы] Штефан Бунганыч в описі языка словацкых Русинів (Ш. Бунганич: *Основы русинського языка* (машинопісе)) описує як гласний заднього ряду і середньонизкого положжня языка. О походжкню гласного [ы] в карпатських бесідах і його ріжним вимовліню см. тіж: Ф. П. Филин: *Происхождение русского, украинского и белорусского языков*. Ленинград 1972, стр. 183.

⁸ При заміні гласных [ы] – [и] в словах: *быти – бити, вьти – вити, пыск – писк* змінят ся значыня слова. Тото означат, же звуки [ы] – [и] сут окремьма фонемами.

1. Гласны з увагы на положжня языка

Піднесія	Ряд			
	передній	середній	середньо-задній	задній
высоке	[i]			[y]
высоко-середне	[и]		[ы]	
середне	[e]			[o]
низке		[a]		

2. Воргы при выповіданю гласных

3. Особливости лемківських гласных [і], [ы]

Гласний [і] выступує по мягких і пільмягких согласных: *стіна, коні, вітер, спідник, пригірц, тісто, місто, дідо, кіст, віл, кін, віз* і т. д. По гласных і на початку слова може вигваряти ся йотувано [i]: *заісти* [за'істи], *моі* [мо'і], *доіти* [до'іти], *іхати* [іхати], *істи* [істи].

По согласных [к], [г], [ґ], [х] [ш], [ж], [ч] найчастійше стрічає гласний [ы] напр.: *кыдати, гырмит, ывтати, хыжа, міхыр, кушыня, жытя, божыти ся, орчык, черчыт* [кыдати], [гырмит], [хыжа], [м'іхыр], [кушын'а], [божытн с'а], [орчык], [черчыт].

5. Согласны звуки лемківського языка

Согласны звуки клясифікуеме подля участи шуму і голосу, а тіж подля способу і місця артикуляції (активного і пасивного органу мовы). Окром того указуеме на звучніст або глухіст согласного і на його мягкіст або твердіст.

Подля участи шуму і голосу согласны звуки можна поділити на **сонорны**, **шумовы звучны** і **шумовы глухы**. Шумовы глухы согласны сут утворены лем з шуму (неє в них музыкального тону). Шумовы звучны і сонорны согласны складают ся з шуму і з музыкального тону (голосу), але в шумовых звучных єст веце шуму, а в сонорных веце голосу.

Зо взгляду на спосіб артикуляції согласны ділят ся на:

шпаровы: [ʃ], [j], [v], [v'], [ф], [ф'], [з], [з'], [с], [с'], [ж], [ш], [г], [г'], [х], [х'].

При артикуляції шпаровых согласных повітря выдыхане з плюц передерат ся в гамбовій полости через шпару, котра творит ся по приближню до себе ворг [ʃ], притуліню нижньої ворги до вышніх зубів [v], [v'], [ф], [ф'], языка до вышніх зубів і ясен [з], [с] або піднібятє [ж], [ш], [з'], [с'], [j], [г], [г'], [х], [х'] і без перервы выходит на зовні;

ступено-шпаровы: [дэ], [ц], [дэж], [ч], [дэ'], [ц']. При їх артикуляції мовны органы (язык і піднібня) на коротко стуляют ся, зараз розтуляют ся і творит ся шпара, через котру вылітує повітря;

ступено-выбуховы: [б], [б'], [п], [п'], [д], [д'], [т], [т'], [г], [г'], [к], [к']. При їх творіню стуляют ся на хвилю, по чым наглі ся розтуляют воргы [б], [б'], [п], [п'], перед языка і вышні зубы або ясна [д], [д'], [т], [т'], задня част языка і тверде піднібня [г], [к] або задня част языка і мягке піднібня [г'], [к']. Товды повітря, котрого тиск в гамбовій полости в часі стуліня был высокій, при наглым розтуліню „выбухом” вылітує на зовні;

носовы: [м], [м'], [н], [н'], [н]. Коли выповідаме носовы согласны, повітря має замкнену дорогу через гамбову полост, бо заходит полне стуліня ворг ([м], [м']), языка з зубами ([н]) або з піднібятом ([н'], [н]), але перелітує через носову полост, котра єст отворена з причыны обнижыня ся мягкого піднібятє (язычка). Выштыкы інчы согласны сут **гамбовыма**.

боковы: [л], [л']. Коли выповідаме тоты согласны, кінчык языка стулят ся з вышніма зубами і яснами, а повітря переходит боками гамбовой полости.

трясучы: [р], [р']. При їх артикуляції кінчык языка вдарят в ясна (дыргат, трясє ся) – раз або пару раз притулят ся до ясен і отходит од

них, а товды повітря має вільну дорогу, котром вылітує на зовні.

Поділ согласных подля місця артикуляції:

воргово-ворговы: [ʃ], [ʃ'], [м], [м'], [б], [б'], [п], [п']. В часі творіня тых согласных приближают або стуляют ся воргы вышні з нижніма;

воргово-зубовы: [v], [v'], [ф], [ф']. При выповіданю тых согласных творит ся шпара медже вышніма зубами і нижньом воргом;

передньоязыково-зубовы: [н], [л], [з], [с], [дэ], [ц], [д], [д'], [т], [т'];

передньоязыково-ясновы: [г], [р], [р'], [ж], [ш], [дэж], [ч];

средньоязыковы (средньоіднібны): [j], [н'], [з'], [с'], [дэ'], [ц'];

задньоязыковы: [н], [х], [х'], [г], [г'], [к], [к'];

гыртанны: [г], [г'].

Выштыкы согласны записаны выжше в фонетычній транскрыпції зо значком [] по букві – сут **мяккы**. При їх выповіданю окром основної єст додаткова артикуляція: середня част языка приближат ся до твердого піднібня. Тоту додаткову артикуляцію называеме **палаталізаціём**. В лемківскым языку „найбарже” мяккы (палатальны) сут середньоязыковы согласны.

Над означыньом палатального звуку [j] значка мягкости не даеме, бо окром приближыня языка до піднібятє тот согласний не має нияких інчых моментів артикуляції. Традиційні палатальний согласний [j] тіж єст называнній мяккым.

Решта согласных звуков то **тверды** согласны.

Цілу клясифікацію лемківскых согласных можна представити в такій таблиці:

Участ шуму і голосу	місце творіня спосіб творіня	воргово-		передньоязыково-		средньо-языковы	задньо-языковы	гыртанны	
		ворговы	зубовы	зубовы	ясновы				
		тв.	м.	тв.	м.	м.	тв.	м.	
сонорны (пілотверты)	шпаровы	ʃ	ʃ'			і			
	носовы	м	м'	н		н'	ц		
	боковы			л	л				
	трясучы				р	р'			
шумовы	звучны	шпаровы	v	v'	з	ж	з'	г	г'
			ф	ф'	с	ш	с'	х	х'
	глухы	ступено-			дэ	дэж	дэ'		
					ц	ч	ц'		
	звучны	ступено-	б	б'	д	д'		г	г'
			н	н'	т	т'		к	к'
глухы	выбуховы								

Звуки записані в таблиці мож прийняти як стандартні реалізації согласных фонем лемківського языка.

Перед гласным [i] согласны звуки все маюґт палатальну артикуляцію. За окремы фонемы лемківського языка уважаґме тоты мягкы согласны, котры можут выступувати не лем перед гласным [i], і в еднакым фонетичным оточыню маюґт твердий одповідник.

Мягкы согласны [x'], [r'], [k'], [r'] не сут окремыма фонемами, лем варіантами фонем в позиції перед гласныма переднього ряду [i], [e], а мягкы согласны [x''], [r''] – в позиції перед [i], бо в тых позициях не выступуюґт одповідны тверды согласны і тоты мягкы согласны не выступуюґт в інчых позициях, напр.: *самохід, сухе, тихе, лихе, махерина* [самох'іт], [сух'е], [тих'е], [лих'е], [мах'ерина]; *сетін, анґіна, герок, швагер*, [сеґ'ін], [анґ'іна], [г'ерок], [ш'ваґ'ер]; *скірни, кілко, кін, аркіс, кебы, кепске, яке, керат* [ск'ірни], [к'іўко], [к'ін], [арк'іс], [к'ебы], [к'епск'е], [к'ак'е], [к'ерат]; *довгий, торґівка, друге, дороге, туге, убоге* [доўґ'ій], [торґ'іўка], [друг'е], [дорог'е], [туг'е], [убог'е]; *голіст, ціліст* [гоў'іст], [ці'іў'іст]; *фіта, фізоля, фіялка, фірчати, заофірувати* [ф'іґа], [ф'ізоґ'а], [ф'іґаўка], [ф'ірчати], [заоф'іруўати].

Інчы варіанти фонем описуґме ниже при характеристиці окремых согласных звуков.

Характеристика лемківських согласных⁹

[ʋ] – сонорний, шпаровий, воргово-ворговий (двоворговий), твердий – выступуґе в позиції перед гласныма, окреґ [i], напр.: *вода, пасвиско, двері, вывар, вудити* [ʋода], [пас'уґнско], [д'вер'і], [ʋы'вар], [ʋудити], а тіж по гласным перед согласным і на кінци слова, напр.: *здравя / здорова / здорова, ногавкы, травник, конов, рив, сів* [здр'аў'л'а / здор'оў'л'а / здраў'ґа / здор'оў'ґа], [ноґа'ўкы], [траў'ник], [коноў], [р'іў], [с'іў]. Єст основным варіантом фонемы <в>.

Як [y] реалізуґе ся фонеґа <л> в позиції перед гласныма, окреґ [и], [е], напр.: *тила* [пи'ўа] (пор. *пилити* [пилити]), *чело* [че'ўо], *голуз* [го'ўус], *яґлы* [ґаґ'ўы], *блыха* [б'ўыха].

В согласным [y] реалізуґе ся тіж фонеґа <л> в позиції перед [е] в формі середнього роду еднотного числа придавників і часопридавників з кінцовом частю *ле*, напр.: *мале, біле, сьміле, ціле, миле* [ма'ўе], [б'і'ўе], [с'м'і'ўе], [ці'і'ўе], [ми'ўе], *заґасле, скисле, спухле* [заґас'ўе], [скис'ўе], [спух'ўе], пор. придавник *незле* [нез'ўе] і присловник *незле* [нез'ле] (= *нежли*).

⁹ Відомости о факультативных (місцевых) варіантах согласных фонем в лемківських бесідах взято передовшыткым з книги З. Штібера (Z. Stieber: *Dialekt Lemków*, стр. 64–102).

На кінци слова і в позиції по гласным перед согласным фонеґа <л> реалізуґе ся як [y], напр.: *орел* [оре'ў], *поділ* [под'і'ў], *стіл* [ст'і'ў], *віл* [в'і'ў], *анґел* [анґе'ў], *малта* [ма'ўпа], *пилка* [пи'ўка].

[ʋ'] – сонорний, шпаровий, воргово-ворговий (двоворговий), мягкий – выступуґе лем в декотрых словах в позиції перед [i], напр.: *миліст* [ми'ў'іст], *пліт* [п'ў'іт], *жаґлібне* [жа'ў'ібне], *ґліґ* [г'ў'іх], *заґлібка* [заґ'ў'іпка].

[m] – сонорний, носовий, воргово-ворговий (двоворговий), твердий, напр.: *море, дым* [море], [дым]. Основний варіант фонемы <м>.

[m'] – сонорний, носовий, воргово-ворговий, мягкий, напр.: *мясне* [м'асне] (пор.: *масне* [масне]), *розмякати* [розм'акати] (пор.: *розмакати* [розмакати]), *мюд* [м'ут] (пор.: *каламут* [каламут] – 2. ос. едн. ч. розказового способу часослова *каламутити* [каламутити]). Основний варіант фонемы <м'>.

В позиції перед [i], напр.: *камін, розуміти* [розум'іти].

[b] – шумовий звучний, стулено-выбуховий, воргово-ворговий, твердий. Основний варіант фонемы <б>, напр.: *бант, бесідувати, бити, быти, бости, бучына, грабати, брати* [бант], [бес'іду'вати], [бити], [быти], [бости], [бучына], [грабати], [брати].

[b'] – шумовий звучний, стулено-выбуховий, воргово-ворговий, мягкий. Репрезентуґе фонему <б'>, напр.: *вырубати* [ўыру'б'ати] (пор.: *вырубати* [ўырубати]), *бучка* [б'учка] (пор.: *бучка* [бучка]), *заґлобяти / заґлобовати* [заґ'ўоб'ати] / [заґ'ўоб'у'ати], *жабуркы* [жаб'уркы].

Перед [i], напр.: *біда, собі* [б'іда], [с'об'і].

[p] – шумовий глухий, стулено-выбуховий, воргово-ворговий, твердий. Репрезентуґе фонему <п>, напр.: *пут, навуз*, [пут], [па'ўус].

На кінци слова і перед глухим согласным як [p] реалізуґе ся тіж фонеґа <б>, напр.: *зуб, хліб* [зуп], [хл'іп]; *скібка* [ск'іпка] (пор.: *скоба* [скоба]), *скыбка* [скыпка] (пор.: *скыба* [скыба]), *похребтина* [похрептина].

[p'] – шумовий глухий, стулено-выбуховий, воргово-ворговий, мягкий. Репрезентуґе фонему <п'>, напр.: *пята, засклепяти* [засклеп'ати] (пор.: *клепати* [клепати]), *ступяти* [ступ'ати] (пор.: *ступати* [ступати]), *спяти* (= *сняти*) [сп'ати] (пор.: *спати* [спати]), *заліпювати* (= *заліплювати*) [зал'іп'у'ати].

Перед [i], напр.: *нід, чепіґы, терпіти, спір* (на ріці) [п'іґ], [чеп'іґы], [терп'іти], [сп'ір].

[v] – шумовий звучний, шпаровий, воргово-зубовий, твердий согласний (давнійше тот звук стрічал ся рідко, тепер частійше), напр.: *вляти, врешті, вдіти, взяти* [вл'ати], [врешт'і], [вд'іти], [вз'ати]. Звук [v] єст

варіантом фонему <в> на початку слова перед звучними согласными.

[v'] – шумовий звучний, шпаровий, воргово-зубовий, м'який, напр.: *ставити* [ста'в'аті] (пор.: *ставати* [ста'ґаті]), *зав'язу* [за'в'ажу] – 1. ос. едн. ч. буд. часу часослова *зав'язати* (пор. *зав'язу* [за'ґажу]) – 1. ос. едн. ч. буд. часу часослова *зав'язьти*), *забавляю* [за'ба'в'аю] – форма часослова *забавляти* (пор.: *забавляю* [за'ба'в'аю] – форма називника *забава*). В звуку [v'] реалізує ся фонема <в'>.

В позиції перед [i], напр.: (*на*) *забаві*, *праві* [за'ба'в'і], [пра'в'і], *віз* [v'із].

[f] – шумовий глухий, шпаровий, воргово-зубовий, твердий. Репрезентує фонему <ф>, напр.: *файка*, *фалаток*, *фацелик*, *фефрати*, *фоліош*, *фыркати*, *фура*, *фраір*, *флякы* [фа'йка], [фа'латок], [фа'целик], [фе'фрати], [фо'л'іуш], [фы'ркати], [фу'ра], [фра'ір], [фл'а'кы].

Звук [f] єст варіантом фонему <в> на початку слова перед глухими согласными, напр.: *вкопати*, *вписати*, *втіха*, *вхід*, *вищипити*, [ф'копати], [ф'писати], [ф'т'іха], [ф'х'ід], [ф'ш'чипити].

[f'] – шумовий глухий, шпаровий, воргово-зубовий, м'який. Стрічат ся в декотрых словах перед гласним [i], напр.: *фіялка*, *фіга* [ф'і'я'лка], [ф'і'га].

[n] – сонорний, носовий, передньоязыково-зубовий, твердий, напр.: *нога*, *танец* [но'га], [та'нец]. Основний варіант фонему <н>.

[ɲ] – сонорний, боковий, передньоязыково-зубовий, твердий. – Варіант фонему <ɲ> в позиції перед гласним [и], напр.: *были*, *млин* [б'ы'л'и], [м'л'ин], а тіж перед гласним [е] *лем*, *але*, *тамале*, *Олена* [л'ем], [а'ле], [та'ма'ле], [о'ле'на] (окрем форм середнього роду єднотного числа придавників і часопридавників з кінцевою частю *ле*).

[z] – шумовий звучний, шпаровий, передньоязыково-зубовий, твердий. Основний варіант фонему <з> перед гласными [а], [о], [у], [е], [и], [ы] і перед звучними твердыми согласными, напр.: *заяц*, *золя*, *земля*, *зир*, *зыгар*, *ризба*, *зруб* [за'яц], [зо'л'а], [зу'п], [зем'л'а], [зы'гар], [ри'зба], [зру'п].

[c] – шумовий глухий, шпаровий, передньоязыково-зубовий, твердий, напр.: *сон*, *коса* [со'н], [ко'са]. Основний варіант фонему <с>.

Согласний [c] єст тіж варіантом фонему <з> на кінці слова, напр.: *голуз*, *зараз* [го'л'у'з], [за'ра'с], і перед глухими согласными, окрем [ш], [ж], [ч], напр.: *розняти*, *розтопы*, *розфыркати*, *розхьяляти*, *схопити*, *стесати*, *везти*, *выїзд* [ро'сп'а'т'а], [ро'сто'пы], [ро'с'фы'ркати], [ро'с'х'я'л'ати], [с'хо'п'ит'и], [ст'ес'ати], [в'є'сти], [в'ы'ї'ст].

[dʒ] – шумовий звучний, стулено-шпаровий, передньоязыково-зубовий, твердий. Основний варіант фонему <дʒ>, напр.: *дзвін*, *дзендзелия* [дʒ'в'ін], [дʒ'ен'дʒ'ел'ія].

[tʃ] – шумовий глухий, стулено-шпаровий, передньоязыково-зубовий, твердий, напр.: *цимбали*, *місце* [ци'мба'л'і], [м'і'с'це]. Репрезентує фонему <ц>.

[d] – шумовий звучний, стулено-выбуховий, передньоязыково-зубовий, твердий. Репрезентує фонему <д>, напр.: *даде*, *вода*, *ледво* [да'де], [в'о'да], [л'ед'в'о].

[d'] – шумовий звучний, стулено-выбуховий, передньоязыково-зубовий, м'який. Репрезентує фонему <д'>, напр.: *подяка* [по'д'а'ка] (пор.: *гудакка* [гу'да'ка]), *судя* [су'д'а], (*того*) *гада* [га'д'а] (пор.: (*того*) *гада* [га'да]), *вдячний* [в'д'а'ч'н'і].

Перед [i], напр.: *дія*, *понеділок*, *преділяти* [д'і'я], [по'не'д'і'л'ок], [п'ред'і'л'ати].

[t] – шумовий глухий, стулено-выбуховий, передньоязыково-зубовий, твердий. Основний варіант фонему <т>, напр.: *тот*, *мати* [то'т], [ма'ті].

Согласний [t] єст позиційним варіантом фонему [d] на кінці слова, напр.: *гад*, *сад*, *обряд* [га'т], [са'т], [об'р'а'т], і перед глухими согласными, напр.: *одступити*, *підкова* [от'ступити], [п'і'т'ко'ва].

[t'] – шумовий глухий, стулено-выбуховий, передньоязыково-зубовий, м'який. Репрезентує фонему <т'>, напр.: *тятя*, *битя*, *кабатя* [т'а'т'а], [б'ит'а], [ка'ба'т'а] (пор.: *кабата* [ка'ба'та]), *хтячы*, [х'т'а'ч'ы], *третє* [тр'ет'є], *жытьове* [ж'ы'т'о'в'є].

Перед гласним [i], напр.: *матір*, *хтіти* [ма'т'ір], [х'т'і'ті].

В долгом звуку [t':] (зо стриманьом артикуляції) реалізує ся фонему <д> в злучіню з <т'>, напр.: *одтяти* [от'і'ати].

[t'] – сонорний, боковий, передньоязыково-ясновий, м'який, напр.: *біль* [б'і'л'], *любувати* [л'убу'вати], фоліош [фо'л'іуш], *кляти* [к'л'ати], *кельо* [к'ел'о], *тільо* [т'іл'о], *сельске* [сел'ск'є], *більмо* [б'іл'мо], *пулька* [пу'лка], *номальше* [по'мал'ше]. Основний варіант фонему <л'>.

Перед [i], напр.: *лія* [л'і'я], *літо* [л'і'то], *каліка* [ка'л'і'ка], *опліча* [оп'л'і'ча], *олій* [ол'і'ї].

[r] – сонорний, трясутий (вібрант), передньоязыково-ясновий, твердий, напр.: *рыба*, *сыр* [ры'ба], [сы'р]. Основний варіант фонему <р>.

[r'] – сонорний, трясутий, передньоязыково-ясновий, м'який, напр.: *заорювати* [за'ор'у'вати], *створювати* [ст'в'ор'у'вати], *царювати* [ца'р'у'вати], *хрячка* [хр'аш'чка], *прячка* [пр'а'чка] (пор.: *прачка* [пра'чка]), *пряжа* [пр'а'жа] (пор.: *пражыти* [пра'жы'ті]), *рядити*, *ряджыня* [р'ад'і'ті], [р'ад'жы'ня] (пор.: *радити*, *раджыня* [ра'ді'ті], [ра'д'жы'ня]), *вечера* [веч'ера] (пор.: *вечера* [веч'ера]). Основний варіант фонему <р'>.

Перед [а] фонема <р'> реалізує ся факультативні як [рj], напр.: *рjаса, кантарjа* [r'asa / rjasa], [кантар'a / кантарja]; звукозлучня [рj] виступає тіж в декотрых словах перед [о]: [рjохкан'a], [попрjоўа] *мята*.

Согласний [р'] в позиції перед [і], напр.: *на Кычері* [кычер'і], *на дворі* [двор'і], *в коморі* [комор'і].

[ж] – шумовий звучний, шпаровий, передньоязыково-ясновий, твердий. В звуку [ж] реалізує ся фонема <ж>. напр.: *жаба, жыти* [жаба], [жyти].

Як довгій согласний [ж:] реалізує ся тіж фонема <з> в злученню з наступаючом фонемом <ж>, напр.: *розжалня* [рожа:аг'ін'a].

Мягкій согласний [ж'] єст гнеска рідкым місцевым явнском, напр.: [дож'інкы], [ж'ірафа], частійше [дожынкы], [жырафа] (в таблиці подаеме лем твердий согласний [ж]).

[ш] – шумовий глухий, шпаровий, передньоязыково-ясновий, твердий. Основний варіант фонемы <ш>, напр.: *шлід, зошыт, што, шапа, шыпати* [шт'іт], [зошыт], [што], [шчапа], [шчыпати].

Звук [ш] єст позиційным варіантом фонемы <ж> на кінци слова, напр.: *юж / уж* [yш] / [yш], *тіж* [т'іш], *руж* [руш] (пор.: *ружа* [ружа]), *леж* [леш] (пор.: *лежати* [лежати]), і перед глухыма согласныма, напр.: *стежка* [стешка] (пор.: *стежыти* [стежыти]), *лежете* [леште].

В согласным [ш] реалізує ся тіж фонема <з> перед [ч], напр.: *розчервеніти ся* [рошчеруен'іти], а в довгым звуку [ш:] – фонемы <з> і <ж> перед <ш>, напр.: *розшмарити, найнижше* [рош:марити], [наjнш:е].

Мягкій согласний [ш'] єст факультативном (місцевом) фонетычным особливістю, напр.: [ш'ікоўніj], [ш'іст], частійше [шыкоўніj], [шист] (в таблиці подаеме лем твердий согласний [ш]).

[дж] – шумовий звучний, стулено-шпаровий, передньоязыково-ясновий, твердий, напр.: *саджыня, меджа* [саджын'a], [меджа]. Репрезентує фонему <дж>.

В лемківських бесідах, як місцеве явнско, стрічат ся тіж мягкій согласний [дж'], напр.: [медж'a].

[ч] – шумовий глухий, стулено-шпаровий, передньоязыково-ясновий, твердий. Репрезентує фонему <ч>, напр.: *час, печы, чачо, чепец, чом, чуга, чыр, человек, убіч* [час], [печы], [чачо], [чепец], [чом], [чуга], [чыр], [чўоўек], [уб'іч].

Мягкій согласний [ч'] стрічат ся як місцеве фонетычне явнско в лемківських бесідах, напр.: [ч'ас]; на заході і части середньої Лемковины єст лем твердий согласний [ч].

[j] – сонорний, шпаровий, середньоязыковий, середньопіднібний (палатальний, мягкій), напр.: *його, май, сіяня* [jogo], [maj], [с'іjan'a]. Согласний [j] єст основным варіантом фонемы <j> – по гласных шпара межде языком і піднібяттом єст кус векша.

[н'] – сонорний, носовий, середньоязыковий, середньопіднібний (палатальний, мягкій), напр.: *высочынь* [ўысочын'і], *елень* [јелен'і] (пор.: *Олен* [олен]), *дня* [дн'a] (пор.: *дна* [дна]), *няньо* [н'ан'о] (пор.: *коліно* [кол'іно]), *банюр* [бан'ур] (пор.: *шнур* [шнур]), *понехати* [пон'ехати] (пор.: *нехотячы* [нехот'ачы]). В согласным [н'] реалізує ся фонема <н'>.

В позиції перед [і], напр.: *коні* [кон'і], (*на*) *долині* [долин'і].

[з'] – шумовий звучний, шпаровий, середньоязыковий, середньопіднібний (палатальний, мягкій), напр.: *взяти, кізля, кізе, мотузя* [vз'ати], [к'і-з'л'a], [к'із'е], [мотуз'a]. В звуку [з'] реалізує ся фонема <з'>.

Согласний [з'] єст тіж позиційным варіантом фонемы <з> перед мягкыма согласныма [v'], [б'], [дз'] напр.: *звѣдати (ся), зьбігати, зьдзѣти ся* [з'v'ідати], [з'б'ігати], [з'дз'іти].

Перед гласным [і], напр.: *пінязі, зіля, зісти* [п'ін'аз'і], [з'іл'a], [з'істи].

[с'] – шумовий глухий, шпаровий, середньоязыковий, середньопіднібний (палатальний, мягкій). В звуку [с'] реалізує ся фонема <с'>, напр.: *всяди, десят, ся, теплісе, квасюга, псю* [фс'аді], [дес'ат], [с'a], [тепл'і-с'e], [кўас'уга], [пс'у] (пор.: *Та я уж знам псю натуру* – І. Русенко).

Согласний [с'] перед [і], напр.: (*в*) *лісі, сусід, сіл* [л'іс'і], [сус'іт], [с'іў]; але перед [і] з давного подолженого [о] лем пілпомягчений (передньоязыково-зубовий) согласний [с̣], напр.: *псів* [пс̣іў], пор. факультативну форму *псив* [псiv].

[дз'] – шумовий звучний, стулено-шпаровий, середньоязыковий, середньопіднібний (палатальний). В звуку [дз'] реалізує ся фонема <дз'>, напр.: *дзяд, дзьопа* [дз'ат], [дз'опа].

В позиції перед [і], напр.: *дзігати ся* [дз'ігаті].

[ц'] – шумовий глухий, стулено-шпаровий, середньоязыковий, середньопіднібний (палатальний). В звуку [ц'] реалізує ся фонема <ц'>, напр.: *околиця, паця, сіюс (свюос), пацюркы, цорити, шевцювати, тицьо, серцьове, ялицьове, цекаве, тицько, маць* [околиц'a], [пац'a], [с'ц'ус], [пац'уркы], [ц'урити], [шеўц'уўати], [тиц'о], [серц'оўе], [јалиц'оўе], [ц'екаўе], [тиш'ко], [мац'].

Перед [і], напр.: *стайці, (на) ріці, ціль* [стайц'і], [р'іц'і], [ц'іл'].

В декотрых словах мягкій согласний [ц'] стрічат ся варіантово з твердым [ц], напр.: *ярцу / ярцю* [јарцу / јарц'у].

[н] – сонорний, носовий, задньоязыковий, задньопіднібний: *бонк, боденка, дикунка, санькы* [бо́нк], [боде́нка], [дику́нка], [са́нькы]. Согласний [н] єст позиційним (а тіж факультативним) варіянтном фонемою <н> перед [к].

[х] – шумовий глухий, шпаровий, задньоязыковий, твердий. Основний варіант фонемою <х>, напр.: *хрін, хрущ, соха* [хр'ін], [хрущч], [соха].

На кінці слова звук [х] єст позиційним варіантом фонемою <г>, напр.: *друг, поріг* [друх], [пор'іх].

Як [х] реалізує ся тіж фонема <г> в позиції перед [к], напр.: *легко* [лехко].

В декотрых словах в позиції перед [п] звук [х] єст факультативним варіантом фонемою <в>, напр.: *впасти* [фпасти] / [хпасти], *впечи* [фпечи] / [хпечи], *впити (ся)* [фпити] / [хпити].

[х'] – шумовий глухий, шпаровий, задньоязыковий з додатковом палатальном артикуляційом (мягкій). Стрічат ся лем перед гласныма [і] і [е], напр.: *хіснувати, пастухів, лихе, махерина* [х'існувати], [пастух'іу], [лих'е], [мах'ерина].

[г] – шумовий звучний, стулено-вибуховий, задньоязыковий, задньопіднібний, твердий. Репрезентує фонемою <г>, напр.: *гацок, гонт, гарло, гатунок, гинда, гадати, гатати, галган, гамба, горсет, гузик, ганок, газда, газдыня, газдівка, гачы, гетаня, груля, граф, граты, агат, філювати* [гацок], [гонт], [гар'о], [гатунок], [гында], [гадати], [гагати], [гаўган], [гамба], [горсет], [гузик], [ганок], [газда], [газдын'а], [газд'іўка], [гачы], [гетан'а], [грул'а], [граф], [граты], [агат], [ф'ігл'уати].

[г'] – шумовий звучний, стулено-вибуховий, задньоязыковий, середньопіднібний, мягкій. Стрічат ся лем перед гласныма [і] і [е], напр.: *огін, огер, (на) гірты, гімназія, гетачы, герок* [ог'ін], [ог'ер], [г'іргы], [г'імназія], [г'етачы], [г'ерок].

[к] – шумовий глухий, стулено-вибуховий, задньоязыковий, задньопіднібний, твердий. Репрезентує фонемою <к>, напр.: *кача, око* [кача], [око].

На кінці слова як глухий согласний [к] реалізує ся фонема <г>, напр.: *кляг* [кл'ак] (пор.: *клягати* [кл'агати]).

[к'] – шумовий глухий, стулено-вибуховий, задньоязыковий, середньопіднібний, мягкій. Стрічат ся лем перед гласныма [і] і [е], напр.: *кільо, кеселиця* [к'іт'о], [к'еселиц'а].

[г] – шумовий звучний, шпаровий, гьртанний, твердий. Репрезентує фонемою <г>, напр.: *гак, гьрміти, гора, гук, грати, богатий, вигляд* [гак], [гьрмити], [гора], [гук], [грати], [богатиї], [ўыгл'ат].

Як [г] факультативні реалізує ся фонема <в> в позиції на початку слова перед [ў], [м], [б], [д], [д'], напр.: *влякы* [ў'акы], *власний*

[г'асниї], *вмерти* [гмерти], *вмерлий* [гмер'її], *вмыти* [гмыти], *вбити* [гбіти], *вдарити* [гдарити], *вдіти* [гдіти].

[г'] – шумовий звучний, шпаровий, гьртанний, мягкій. Стрічат ся лем перед [і] і [е], напр.: *выгінний, выгін, загін, дорогий, дороге, долгий, долге, недоугий* [ўыг'ідниї], [ўыг'ін], [заг'ін], [дорог'її], [дорог'е], [доўг'її], [доўг'е], [недоуг'її].

Збираючи вшыткы тоты відомости, можна прийняти, же согласны звуку лемківського языка укладают ся в шлідуочу стандартну систему 36 (тридцятьох шістьох) согласных фонем:

		в	в'	г	з	з'	ж	
		ф		х	с	с'	ш	
	т	т'	п	п'	к	ц	ц'	ч
	д	д'	б	б'	г	дз	дз'	дж
	н	н'	м	м'		ї		
р	р'	л	л'					

В порівнянню з системами согласных фонем в лемківських бесідах представленыма през З. Штібера¹⁰ (в подібній формі) доданы сут фонемою <в'>, <п'>, <б'>, <м'>, бо тоты мягкы звуку в опозиції до твердых, выступуючы в таким самым окружінню (не лем перед [і]). ріжнят значіння слів, напр.: *приставати, приставяти* [пристаўати], [пристав'ати]; *пасти* (што робити?), *(твердой) пьсти* [пасти], [п'асти]; *вырубати, вырубяти* [ўырубати], [ўыруб'ати]; *(чорна) маз, (біль) мяз* [мас], [м'ас].

6. Выміны звуків

О вымінах звуків бесідуєме лем товды, коли порівнуєме варіанты той самой морфемы¹¹. Напримір, при одміні назывника через одмінкы і числа його корін може мати ріжну фонетичну форму: *ворог, ворога, (о) ворозі, вороже, ворогів* [ўорох], [ўорог]-, [ўороз']-, [ўорож]-, [ўорог']-. Выміняють ся согласны звуку перед кінцивком: [х] / [г] / [з] / [ж] / [г'].

Выміны звуків сут ріжных типів. Єдны сут звязаны лем з фонетичным оточінном (позиційом), інчы – з граматичном позиційом (напримір, перед кінцивком). Ішы інчы стрічають ся лем в окремых словах (історичны выміны). Ниже представиме фонетичны позиційны выміны

¹⁰ Z. Stieber: *Dialekt Lemków*, стр. 96–102.

¹¹ **Морфемом** называєме част слова, котра має значіння: корін, префікс, суфікс, кінцивку.

в лемківському мові і декотрі (важливіші) історичні виміни. На граматиці позиційні виміни будемо звертати увагу при описі однієї частини мови.

1. Фонетичні позиційні виміни

Фонетичні позиційні виміни обнімають вжитки слова мови, а тіж такі отримані слів, котрі вимовляємо прудко разом. Такі виміни залежат лем од фонетичного оточення (позиції). Звуки, котрі виміняють ся в тих фонетичних позиціях, сут позиційними варіантами той самої фонемі.

1. Фонетичном позиційном виміном в лемківському мові єст передовжитком **оглухніня согласных на кінци слова**. Треба того розуміти так, же фонема, котра в інших позиціях реалізує ся як звучний согласний, на кінци слова реалізує ся як його глухий відповідник. Тота виміна дотычат лем твердых согласных, котрі творят пари „звучний – глухий”, т. е. [г] – [х], [з] – [с], [ж] – [ш], [д] – [т], [б] – [п], [р] – [к], [дз] – [ш], [дж] – [ч], напр.:

[г] – [х]:	<i>порога – поріг</i>	[порога] – [поріх]
[з] – [с]:	<i>павуза – павуз</i>	[паўуза] – [паўуце]
[ж] – [ш]:	<i>мужа – муж</i>	[мужа] – [муш]
[д] – [т]:	<i>стадо – стад</i>	[стадо] – [стат]
[б] – [п]:	<i>грибы – гриб</i>	[грибы] – [грип]
[р] – [к]:	<i>клягати – кляг</i>	[кл'агати] – [кл'ак]
[дз] – [ш]:	<i>бундзы – бундз</i>	[бундзы] – [бунц]
[дж] – [ч]:	<i>меджа – медж</i>	[меджа] – [меч]

2. В позиції перед глухим согласным може выступувати лем глухий согласний. Коли в тій самій морфемі в інчій позиції стрічат ся відповідний звучний согласний, то такій тип виміни называємо **оглухніньом звучных согласных перед глухыма**. Глухнуть можуть тоты звучны согласны, котрі творят пари з глухыма відповідниками (як выжше)¹². Глухим відповідником звучного обоворгового [ʎ] єст воргово-зубовий согласний [ф]. Приміры:

[г] – [х]:	<i>мяготин – мяго</i>	[м'аготина] – [м'ахко]
[з] – [с]:	<i>слизгавиця – слизко</i>	[слизгаўш'а] – [слиско]

Приназвник з оглушат ся перед глухыма (окрем шыплячих), напр.: з *хмаром* [с_хмаром], з *цумельком* [с_цумел'ком], з *тетом* [с_тетом], з *кыйом* [с_ккыйом], з *центра* [с_ццентра], з *хыжы* [с_ххыжы], з *піску* [с_пп'іску].

¹² В такій позиції не стрічат ся виміни [г] – [х], [дз] – [ш].

[ж] – [ш]:	<i>мужество – мужчына</i>	[мужест'о] – [мушчына]
[д] – [т]:	<i>стадо – стадо</i>	[стадо] – [статко]
[б] – [п]:	<i>грабати – награвча</i>	[грабати] – [награвча]
[дж] – [ч]:	<i>іджыня – іджете</i>	[іджын'а] – [ічте]
[в] – [ф]:	<i>врізати – втіати</i>	[в'різати] – [ф'тіати]

3. В позиції перед звучным шумовым согласным може выступувати лем звучний согласний. Коли в тій самій морфемі в інчій позиції стрічат ся відповідний глухий согласний, то такій тип виміни называємо **озвучніньом глухых согласных перед звучныма**. Озвучняти можуть ся тоты глухы согласны, котрі творят пари з звучныма відповідниками; напр.:

[с] – [з]:	<i>стерти – здерти</i>	[стерти] – [здерти]
[ш] – [ж]:	<i>шити – жжати</i>	[шити] ¹³ (←[шшити]) – [жжати] (←[жжати])

[х] – [г]:	<i>слухати – слух добрий</i>	[с'ухати] – [с'ухдобрі]
[ц] – [дз]:	<i>хоц-яке – хоц-де</i>	[хоц'ак'е] – [ходз'де]
[ч] – [дж]:	<i>коничу – конич бы (треба косити)</i>	[конпчу] – [конідж'бы]
[п] – [б]:	<i>снопы – сніп жыта</i>	[снопы] – [сн'іб'жыта]
[т] – [д]:	<i>зошыты – зошйт дай</i>	[зошыты] – [зошыд'дай]
[к] – [г]:	<i>яко – як бы</i>	[яко] – [јаг'бы]

4. Інчим типом фонетичної позиційної виміни єст **асиміляція зовзгляду на місце артикуляції**. В позиції перед шумовыма передньоязыково-ясновыма [ж], [ш], [дж], [ч] і шумовыма середньоязыковыма [з'], [с'], [дз], [ц] шумовы передньоязыково-зубовы [с], [з], [дз], [ш], [д], [т] виміняють ся на передньоязыково-ясновы. В фонетичній транскрипції знаки [д], [т] означають звуки з передньоязыково-ясновом артикуляціом. Напр.:

[с] – [ш]:	<i>схаліти – счмерити ся</i>	[схал'іти] – [шчмерити ся]
[з] – [ж]:	<i>іздити – іжджыня</i>	[іздити] – [іжджын'а]
[дз] – [д]:	<i>бундзы – бундз жлі (завязати)</i>	[бундзы] – [бунд'жлі]
[ц] – [т]:	<i>хоцколи – хоцито</i>	[хоцколи] – [хот'што]
[д] – [д]:	<i>одбити – оджыти</i>	[одбити] – [оджыти]
[т] – [т]:	<i>одхід – одхідча</i>	[отх'іт] – [отх'іт'ча]

Перед [к] передньоязыково-зубовий варіант фонемі [н] замінят ся на задньоязыковий [н], напр.: *боденок – боденка* [боденок] – [боден'ка].

5. В позиції перед гласным [і] тверды варіанти согласных фонем замінняють ся мягкыма або п'лягкыма. Приміры поданы сут выжше при

¹³ В фонетичній транскрипції двокрапок по букві означає здвоєний (долгий) согласний.

характеристиці согласных звуків. Тоту позиційну фонетичну заміну називаємо **помягчын'ом** або **палаталізаціей**. Тверды согласны [з] і [с] перед мягкыма могуць ся тіж замяніти палатальныма варіянтамі фонем. В лемківскым языку тота заміна стрічат ся рідко і може мати індивідуальний характер, напр.:

[з] – [з']:	<i>зберати – зьбігати</i>	[зб] – [з'б']
	<i>звлечы – зьвідати</i>	[зв] – [з'в']
	<i>здзвонити ся – зьдзівати ся</i>	[здз] – [з'дз']
[с] – [с']:	<i>місцеве / місьцьове</i>	[сц] – [с'ц']

2. Історичны выміны

Історичныма называємо такы выміны, котры колиси были фонетичныма позиційныма, але потім перестали быти такыма з причыны ріжних фонетичных процесив в історії языка.

1. Декотры старшы выміны

1. Выміна [e] – [i]: *летіти – літати*
заплести – заплітати
запечы (ся) – запикати
2. Выміна [e] – [o]: *везти – возити*
нести – носити
3. Выміна [i] – [a]: *сідати – садити*
лізти – лазити

2. Выміны [o] – [i], [e] – [i]

Выміны [o] – [i], [e] – [i] сут тыповы для сучасного українського літературного языка. Лемківском місцевом особливостю єст выміна [o] – [и].

Коментар:

В результаті заникання праславянських редукованих гласных [ъ] і [ь] (єрів) творили ся закриты склады, а брак ера был компенсуваний подолжын'ом гласного в попереднім складі. Такы подолжены [ō] і [ē] змяняли ся дальше і – правдоподобні через етап дифтонгів – розвивали ся в сторону [i]. В лемківських бесідах маме в таких морфемах [i], але З. Штібер подає вельо примірів зо звуками [ы], [ү] (в латинській транскрипції: [ü])¹⁴. В орфографічних записах літературних текстів, а тіж в словнику Я. Горошак¹⁵, стрічаєм в таких морфемах лем буквы **i, и**.

¹⁴ Z. Stieber: *Dialekt Lemków*, стр. 33–35.

¹⁵ Я. Горошак: *Перший лемківско-польскій словник*. Легніца 1993. Автор пише: „[...] майже 8400 гасел записал ем зо своей власной памяти. то значит походят они

На Західній Лемковині на місци давного подолженого [ō] маме гласний [i] по змягченых согласных, окрем согласных [р], [с], [з] і [д], котры переважні ся не змягчуют і по котрых стрічаєм ту гласний [и], і окрем согласных [н] і [т], по котрых можеме мати варіантowo [i] або [и].

На місци давного подолженого [ē] маме гнеска [i].

Приміры:

1. Выміна [o] – [i], напр.: *жалоба – жалібне* [жаўоба] – [жаў'ібне]; (*на*) *плоті – пліт* [на_п'юг'і] – [п'ү'іт]; *глогу – гліг* [г'югу] – [г'ү'іх]; *бобу – біб*; *боку – бік*; *болю – біль*; (*на*) *возі – віз*; (*на*) *дворі – двір*; *дзвонити – озвн*; *кона – кін*; *кота – кіт*; *спокою – спокій*; (*на*) *мості – міст*; *огоньом – оїн*; *одходити – одхід*; (*на*) *поді – під*; *топором – топір*; *половина – піл*; *помочы – поміч* і ін.

Місцевы варіянты з [и], напр.:

- a) по [р], [з], [с], [д] на Західній Лемковині переважні з [и]: *старости – старист / старіст*; *рову – рив / рів*; *рогу – риг / ріг*; *рою – рий / рій*; *року – рик / рік*; *взори – взир*; *соли – сіль / сіль*; *дому – дим / дім*;
- б) по [н], [т] на Західній Лемковині варіантowo з [и] або [i]: *ножа – ніж / ниж*; *ночи – ніч / нич*; *потока – потік / потик*; (*о*) *столі – стил / стил* і т. п.

3. Выміна [e] – [i]

напр.: *осени – осін*; *паперя – папір*; *зелений – зелінь*; *каменя – камін* і ін.

4. Выміна [o] / [e] – [∅]

Єст то выміна тыпова для вшыткых східньославянських языків.

Коментар:

Праславянскы редукованы гласны (єры) в міцных позициях перешли в полны гласны; в східньославянських языках [ъ] → [o], [ь] → [e]. В слабых позициях єры заникли. Коли в тій самій морфемі єр был раз в міцній, а раз в слабій позиції, то гнеска в таких морфемах на місци давных міцных єрів появляють ся так званы **выпадны гласны** [o] або [e], котрых нее в інчых варіянтах даной морфемы – на місци слабых єрів. Повідаєм, же єст там товды **фонемний нуль**: [∅].

з мого дому родинного або з кругу нашой родины, – зо села Білцарева на Західній Лемковині і того напевно видно в преферуваню деяких форм запису. На примір „рика” а не „ріка”, „стил” а не „стіл”, „триснути” не „тріснути” ітд. [...] в вимові праві не чути рижниці (ріжници ?) межде „триснути” а „тріснути” (стр. 255).

Приміри: сон – сны; мох – мхы; пес – пса; ден – дня; овес – вівса; конец – кінця і ін.

5. Выміны [к] – [ч], [х] – [ш], [г] – [ж]

[к] – [ч], напр.: паробок – парібче; знак – значок, наука – навчыти; волк – волчий, рука – ручник;

[х] – [ш], напр.: пастух – пастуший; муха – мушка; сьміх – сьмішне;

[г] – [ж], напр.: ворог – вороже; книга – книжок;

6. Выміны [к] – [ц'], [х] – [ц'], [г] – [з']

[к] – [ц'], напр.: нонашка – (о) нонащці; музыка – (о) музиці;

[х] – [ц'], напр.: муха – (о) мусі; стріха – (на) стрісі;

[г] – [з'], напр.: нога – (на) нозі; поріг – (на) порозі.

7. Выміны [д] – [дж], [д] – [ж], [т] – [ч], [з] – [ж], [с] – [ш], [ц] – [ч]

[д] – [дж], напр.: рада – раджыня; судити – суджыня;

[д] – [ж], напр.: прядка – пряжа;

[т] – [ч], напр.: засьмітити – засьмічати;

[з] – [ж], напр.: мазати – мажу;

[с] – [ш], напр.: носити – ношу, просити – прошу;

[ц] – [ч], напр.: лице – личко.

7. Акцент (притиск)

Притиском в слові называе мы выповіджыня складу з більшом сілом выдыкніня і долшым выповіданьом того складу.

Выразовий акцент в лемківскым языку мае свое місце на передостатнім складі, напр.: *кы/шэ/нка, кві/тў/ля, мо/ло/дў/та, но/наш/ка, па/ле/ніс/ко, не/ре/вер/тў/ти, чер/ве/ний, фа/лў/тик, то/го/річ/ний, во/ло/чў/ти*. Сталій акцент на передостатнім складі – окрема декотрых вынятков, як буквовы скорочыня – ест важном приметом того варіянта лемківского языка, котрий приймае в тій граматыці за основу літерацкой нормы (західня і серединна Лемківина).

Льогічний акцент – выповідаючы речыня, акцентуе мы дост міцно декотры слова, а конкретні міцнійше акцентуе мы складу в тых словах, напр.: *Заран підеме до ліса на яфыры*. Коли хочеме звернути увагу на час прогульки до ліса, то міцнійше заакцентуе мы, выразнійше выповіме слово *заран*. Коли звернеме увагу на місце прогульки, то міцнійше заакцентуване буде *до ліса*. Коли заакцентуе мы слово *яфыры*, то звернеме увагу на ціль прогульки до ліса – на яфыры.

8. Інтонация

Інтонациям называе мы змінны высокості тону в выповіді.

Высокост тону може підносити і обнижати ся в залежности од выражыня емоційного одношыня до того, што повідае мы (напримір, коли представляе мы дашто як смутне, веселе, іронічне ци гумористичне).

Інча ест інтонация, коли о дачым інформуе мы, інча – коли мы дашто зьвідуе мы, інча – коли одповідае мы на зьвіданя ітп. Інтонациям выділяе мы тіж найважнійшу част выповіді. Напримір:

– *Підеме до театру*. В тым розповідным речыню – коли інформуе мы, **де** підеме – тон голосу обнижае мы на передостатнім і остатнім складі слова *театру*:

Підеме до театру.

– *Підеме до театру*. В тым розповідным речыню – коли інформуе мы, **ци** підеме – тон голосу обнижае мы на передостатнім складі слова *підеме* і остатнім складі слова *театру*:

Підеме до театру?

– *Підеме до театру?* В тым зьвідуючым речыню – коли мы зьвідуе мы, **ци** до театру, **ци** не до театру – тон голосу обнижае мы на передостатнім складі слова *театру* і підносиме мы на остатнім складі:

Підеме до театру?

– *Підеме до театру?* В тым зьвідуючым речыню – коли мы зьвідуе мы, **ци** підеме, **ци** не підеме – тон голосу обнижае мы на передостатнім складі слова *підеме* і підносиме мы на остатнім складі речыня:

II. ГРАФІКА

Підеме до театру?

– *Підеме до кіна ци театру?* – в тым альтернативно-звїдуочым речыню тон голосу підносиме при слові *кіна*, а обнижає при слові *театру*;

Підеме до кіна ци театру.

– *Подме до театру.* – в тым розказово-побуджаочым речыню піднесеє тон голосу на початку.

Подме до театру.

Сут то лем декотры прыміры інтонаціі лемківкых речынь. Докладнійшыі опис інтонаційных взорів вымагає специяльных досліджынь і метод представліня.

1. Лемківска азбука

Основоу лемківскаго пісма єст кірыліця¹⁶ – славянське пісмо створене в ІХ столітїу, правдоподібні през єдного з учеників братів-місііонарів Св. Св. Кірыла (од його імене назва) і Мефодія. Уложены в традиційным порядку вшыткы буквы ужываны до записуваня текстів даноу языка называє **азбуком**. Слово *азбука* єст утворене з двох назв старославянськых букв: **аз** (**А**) і **букы** (**Б**). Лемківска азбука має 34 буквы¹⁷.

Лемківскы буквы і їх назвы

А а	<i>a</i>	[a]	Н н	<i>en</i>	[eń]
Б б	<i>be</i>	[be]	О о	<i>o</i>	[o]
В в	<i>ve</i>	[ve]	П п	<i>pe</i>	[pe]
Г г	<i>ga</i>	[ga]	Р р	<i>er</i>	[er]
Ґ ґ	<i>re</i>	[r'e]	С с	<i>es</i>	[es]
Д д	<i>de</i>	[de]	Т т	<i>te</i>	[te]
Е е	<i>e</i>	[e]	У у	<i>u</i>	[u]
Є є	<i>e</i>	[je]	Ф ф	<i>ef</i>	[ef]
Ж ж	<i>zet</i>	[жет]	Х х	<i>xa</i>	[xa]
З з	<i>zet</i>	[зет]	Ц ц	<i>ce</i>	[ce]
І і	<i>i</i>	[i]	Ч ч	<i>ce</i>	[ce]
И и	<i>u</i>	[u]	Ш ш	<i>sha</i>	[sha]
Ы ы	<i>u</i>	[y]	Щ щ	<i>sha</i>	[shcha]
Й й	<i>yot</i>	[jot]	Ю ю	<i>ju</i>	[ju]
К к	<i>ka</i>	[ka]	Я я	<i>ja</i>	[ja]
Л л	<i>el</i>	[el]	Ь ь	<i>мягкій знак</i>	
М м	<i>em</i>	[em]	Ъ ь	<i>твердий знак</i>	

Знаня порядку букв єст потрібне при корыстаню зо словників, в котрых слова сут уложены за азбуком, а назвы букв треба знати, жебы поправні чытати векшієт буквовых скорочынь, напр.: ГЗ СЛ [га-зет ес-ел] (*Головний Заряд Стоварішыня Лемків*).

¹⁶ Докладнійше, єй упрощеній варіант – *гражданка*.

¹⁷ В записі фонемы <л> в декотрых позиціях хіснує ся тіж букву л з дзякрытычным значком ̣ (кривульком), т. є. *л̣*, напр. *писа̣л̣* (см.: III. ОРФОГРАФІЯ, б. Пісовня буквы л).

При науці языка і в словниках пропонуємо писання букви **л** з дзякрытычным значком [˘] (кривульком), т. е. **л̣** – там, де тота буква означат звук [ʎ], напр. в таких словах або формах слів, як: *ко́ло* [коўо], *чыта́л* [чытаў], *хлопец* [хўопец].

2. Буквы і звуки

Слова выповідаюцца дзяляцца на звуки, котры выповідае і чуеце. Слова напісаны дзяляцца на буквы, котры пишеце і бачыце. Слово *хыжа* складат ся з 4 звуків [х], [ы], [ж], [а] і з 4 букв (*х, ы, ж, а*). Слово *саджа* складат ся з 4 звуків: [с], [а], [д̣ж], [а], але з 5 букв (*с, а, д, ж, а*), слово *моє* – з 4 звуків: [м], [о], [й], [е], але з 3 букв (*м, о, е*).

Як бачыце, междз буквамі і звукамі нее поўнай згіднасці. Букв в слове може быць веце як звуків, але тіж звуків може быць веце як букв.

Число звуків і букв в слове може быць аднаке, але навет товды може быць так, же не каждая буква означат еден звук і не кождый звук ест означеный едным буквам, напр.: *уця* – [у] [ц̣] [а]. В тым слове лем буква *у* ест знакам окремага звуку [у]. Звукозлучыня [ц̣а] ест запісана паром букв *ця*, але не мож повісці, же звук [ц̣] ест означеный лем буквам *ц*, а буква *я* означат лем звук [а].

Лемківецкае пісьмо ест пісьмом **фонематычнаго** тыпу. Значыт тото, же буквы сут знакамі не вшыткых звуків языка, лем звуків асновных – **фонем**.

Шлідууючы буквы означают все едну фонему: *а* <а>, *е* <е>, *і* <і>, *и* <и>, *ы* <ы>, *о* <о>, *у* <у>, *ж* <ж>, *й* <й>, *ч* <ч>, *ш* <ш>. Буква *щ* означат все чергу фонем <шч>. Буквозлучыня (диграф) *дж* означат все фонему <д̣ж>.

Інчы буквы сут двозначны, можут означати дві ріжны фонемы: *б* <б> і <б̣>, *в* <в̣> і <в̣'>, *г* <г> і <г̣'>, *л* <л> і <л̣'>, *д* <д> і <д̣'>, *к* <к> і <к̣'>, *м* <м> і <м̣'>, *н* <н> і <н̣'>, *п* <п> і <п̣'>, *р* <р> і <р̣'>, *с* <с> і <с̣'>, *т* <т> і <т̣'>, *ф* <ф> і <ф̣'>, *х* <х> і <х̣'>, *ц* <ц> і <ц̣'>. Буквы *е, ю, я* можут означати або фонемы <е>, <у>, <а> по мягкым согласным або чергы фонем <је>, <ју>, <ја>.

Буквозлучыня (диграф) *дз* може означати фонему <д̣з> або фонему <д̣з̣'>.

Вельо звуковых варіянтів фонем не выражат ся в пісьмі. Напрымір, в слове *хыжа* выгваряеце звук [ж], але в форме *хыже* – звук [ш] (хоць некотры повідаюць, же чуоць там тот самы звук). Звуки [ж] і [ш] сут ту варіянтамі той самой фонемы <ж>. Пишеце аднак – букву *ж*. В форме *віз* чуеце [с], в выражыню *на возі* – [з], а в форме *воза* – [з]. Тоты ріжны звуцы сут варіянтамі фонемы <з>, котру во вшыткых тых формах означате том самым буквам: *з*.

Асновным прынцыпам означыня чергы фонем в лемківецкай графіці ест **складовый прынцып**. Жебы ся навчыць поправні пісати і чытати, треба звертати увагу не лем на окремы звуцы (фонемы) і не лем на окремы буквы, але на склады – звуцы або звукозлучыня вымовляны едным выдыхным повітря – і на злучыня букв, асаблівы означуючыя злучыня „согласный + гласный”.

Складовый прынцып пераявляеце ся перадовшыткым пры запісыванню мягкых согласных і согласного [й] в складах тыпу „согласный + гласный”. В таких складах буквы *я, е, ю, і* означают не лем гласны звуцы [а], [е], [у], [і], але тіж мяккіст (палатальнасць) попередняго согласного звуку, напр. *мягісе, мягісю* [м'а-г'і-с'е], [м'а-г'і-с'у]. В складах тыпу „мягкий согласный + гласный [о]” мяккіст согласного означате буквам *ь*, напр.: *мягісьо* [м'а-г'і-с'о], *няньо* [н'а-н'о], *вельо* [ўе-л'о], *земльо* [зем-л'о]. Буква *ь* служыт тіж до означыня мяккасці (палатальнасці) согласного в інчых выпадках, напр.: *мягіцьке* [м'а-г'і-ц̣'к'е], *ось* [ос̣], *вільха* [в'іл'-ха].

Коли в слове перед буквамі *я, е* або *ю* нее „согласной” буквы, товды означают они злучыня „[й] + гласный”, напр.: *зяяти* [з'а-ја-ті], *суета* [с'у-је-та], *яр* [яр], *ест* [јест], *югас* [ју-гас]. Звукозлучыня [јо] запісуеце ся як *йо*, напр.: *мойого* [мо-јо-го], *йому* [јо-му], „*Змыйо* [змы-јо], *годна ты човека* / *Лем з близка вкусыти* [М. Буряк].

Буква *ь* по „согласній” букві перед *я, е, ю*, або *і* спольняеце ролю роздільнаго знаку. Оддзелены од попередняй согласной буквы роздільным знакам *ь*, буквы *я, е, ю, і* не творят з ньом буквозлучыня і не поўняеце функцыю означыня мяккасці согласного. „Йотуваны” буквы *я, е, ю* означают товды злучыня „[й] + гласный”, а буква *і* означат гласный выгваряеный пераважні з прейотацыям [і̣], напр.: *розьяснїти* [роз-јас-ні-ті], *зъеднати* [зјед-на-ті], *язычыє* [ја-зыч-је], *зыхати* [з'і-ха-ті], *підымати* [п'ід-і-ма-ті].

III. ОРФОГРАФІЯ

Цілю орфографії єст уєднолитніня писовні слів даного языка. Орфографічны правила рекомендуют тіж вибір букв там, де фонема може быти означена вариантыво.

Орфографія ріжных языків єст оперта на штырйох принципах: фонетычным, морфольогічным, традиційным і умовным.

Фонетычний принцип означат згідніст писовні з вымовом, сталу одповідніст медже звуками і буквами. Так ся пише вельо слів лемківского языка, напр.: *боіско* [боіско], *борозда* [борозда], *гадина* [гадина], *гафт* [гафт], *далеко* [далеко], *долина* [долина], *жадати* [жадати], *загорода* [загорода], *кантар* [кантар], *кожух* [кожух], *куча* [куча], *Лемко* [лемко], *моц* [моц], *нести* [нести], *озеро* [озеро], *писати* [писати], *роса* [роса], *скыба* [скыба], *старунок* [старунок], *танец* [танец], *худоба* [худоба], *цупнути* [цупнути], *чыр* [чыр], *шист* [шист], *шугай* [шугай], *ярец* [ярец], *яфырник* [яфырник] і ін.

Єднак основным принципом лемківской орфографії єст морфольогічний принцип (як консеквенция фонематычності писма). Значыт того, же єднака морфема має в ріжных словах єднаку писовню, хоц може быти выгваряна ріжні, напр.: *выізду* – *выізд* [выізду] – [выіст], *зубы* – *зуб* [зубы] – [гуп], *рыба* – *рыбка* [рыба] – [рыпка], *стежыти* – *стежка* [стежыти] – [стешка], *розбивати* – *розкравати* [розбивати] – [рокравати], *одгородити* – *одсунути* [одгородити] – [отсунути], *підбитий* – *підбитий* [підбитий] – [підбитий], *вризати* – *втинати* [вризати] – [фтинати], *чытал* – *чытала* – *чытали* [чытаў] – [чытаўа] – [чытали] і ін.

Писовню декотрых слів мож обьяснити лем традиційом, напр.: *все* [фсе], *вшыткы* [фшыткы], *вчєра* [фчєра], *святый* (без мягкого знаку) [с'ўати], *свѣто* [с'ўато] і ін.

Сут тіж умовны (конвенційны, арбітральны) способы запису декотрых морфем, слів і выражынь. Сут то, наприклад, правила писаня великой буквы, злучынь назывників з приназывниками і злучынь слів ріжных части мовы з частками (*бы*, *хоц* і ін.), писовня морфем з вариантывом вымовом, як *тысяч* [тис'ач] / [тыс'ач], *тіжє* [т'іш] / [тыш], *Бєскід* [бєск'іт] / [бєскыт], *щєстя* [шчєст'а] / [шчєс'ц'а], *зелєний* [зелєний] / [зелєнь] і ін.

1. Означыня мягкости согласных

Мягкіст согласных звуков означат ся:

- а) мягким знаком, напр.: *силь*, *Лемкынь*, *няньо*, *синево*;
- б) буквою *і*, напр.: *нянів*, *зімати*, *ліс*, *сісти*;
- в) буквами *я*, *ю*, *є*, напр.: *мериндя*, *хвиля*, *землю*, *нюхати*, *сине*, *туне*.

2. Писовня твердого знаку

Твердый знак, котрый пише ся по согласных буквах перед буквами *і*, *я*, *ю*, *є*, вказує, же стояча по ним буква означат получыня звука [j] з гласным звуком напр.: *зыхати* [зіхати], *зыдати* [зідати], *зыд* [зіст], *зывити* [зівити], *розьяснити* [розяснити], *розьюшити* [розюшити], *зыєднати* [зієднати], *язычьє* [язычье].

3. Писовня буквы ы

1. Букву *ы* пишеме в основах слів, згідні з вымовом¹⁸. Ту даєме лем приміры, полний спис повинен быти поданий в орфографічным словнику.

Сут то такы медже інчыма слова: *гынути*, *гырміти*, *гык*, *гыбати*, *зысали*, *зын*, *зынади*, *гырнысте*, *гыртан*, *гыртанка*, *гырча*, *гыкати*, *гырмотати*, *гытати*, *гыт*, *гындавий*, *гыгати*, *кыртыця*, *кыртывка*, *кывати*, *кыдати*, *кый*, *кыкот*, *кып*, *кыпты*, *кышка*, *кышмак*, *кырнак*, *кыртавий*, *кырышыны*, *кыснути*, *кырдель*, *кытайка*, *кышавка*, *кыцкати ся*, *кыча*, *Кычєра*, *кычка*, *кышєня*, *кышылик*, *кышєчати*, *кыян*, *хыжє*, *хыбаль*, *хымя*, *хырбєт*, *хытрїст*, *хырлявий*, *хыморода*; *быти*, *бык*, *быркы*, *вы*, *выгін*, *выгляд*, *выгода*, *выжєше*, *выняток*, *вырва*, *вырок*, *высєнь*, *вышыкыркы*, *вышній*, *вышєня*, *мы*, *мыдло*, *мыкнути*, *мылти ся*, *мырати*, *мырдати*, *мырчати*, *мысль*, *мыш*, *мышпергач*, *мышкар*, *пырий*, *пыриц*, *пыск*, *копыто*, *фыркати*, *фынкати*, *дым*, *дылыны*, *дыбы*, *газдыня*, *газдынити*, *дырва*, *дыргати*, *дыхати*, *дыхтыти*, *лыжє*, *лысава*, *колысати*, *блыха*, *нырга*, *ныні*, *тыжєден*, *ты*, *тыкати*, *тып*, *Тылич*, *рык*, *рыло*, *рытати*, *рыба*, *рыбель* *рыбняк*, *рыбовійка*, *рыджык*, *рынок*, *рыти*, *рыак*, *рыхтувати*, *рыякы*, *рынявєц*, *корыто*, *рычати*, *прикрыти*; *зыгар*, *призывати*, *язык*, *музыка*, *сык*, *сын*, *сытати*, *сытанєц*, *сыр*, *сырник*, *сысавка*, *сытїст*, *сылза*, *жыти*, *жывот*, *жытя*, *Жыд*, *жыто*, *жыве*,

¹⁸ Вымова [ы] або [и] може змінити значєня слова, напр.: *быти* – *битти*, *пыск* – *пыск*.

жывяліня, жывіна, жырний, жытнянка, жытняник, чыр, чый, чысе, чыпляти, чыранка / чырянка, чыряк, чысто, чытати, чытырдесят, шыти, шыба, шыбениця, шыло, шыроко, шынгель, шышкы:

2. Букву *ы* пишеме в декотрых словотворчых морфемах:

- а) в префіксі *вы-*, напр.: *выабрати, вывадзити, выварити, вывертати, выгварити, выдути, выдулити ся, выжмыкати, выімати, выколотити, выколоти, вымести, выкришляти, выречи, выдумати, высінати, высукати, вышкурити, вытхнути, вышпортати:*
- б) в суфіксі *-ыня* одчасословных назывників середнього роду по *дж, ч, ш, щ*, напр.: *ходжыня, сажыня, лічыня, печыня, згашыня, квашыня, сушыня, мащыня;*
- в) в суфіксі *-ыня* назывників женьского роду *газдыня, Лемжыня;*
- г) в суфіксах присловників тыпу: *по лемківскы, по польскы, по русиньскы, по хлопскы, по дівоцкы, по горизначкы* і т. д.;
- г) в частках *бы, іщы.*

3. Писовня буквы *ы* в кінцівках назывників:

- а) назывники женьского роду, котры в называючым одмінку еднотного числа кінчат ся на *-а*, маюч кінцівку *-ы* в рождяючым одмінку еднотного числа, в называючым і видячым одмінку множного числа: *ватры, музыкы, ногы, стрыны, теты, сестры, руки, воды, ниткы, мухы, нонашкы, душы, кучы, хыжы, Польцы, стеранкы, учителькы, циткы, опалкы, дівкы, галушкы:*
- б) назывники (нежыветны) мужского роду з осномом на твердий согласний маюч кінцівку *-ы* в называючым і видячым множного числа: Н. мн.ч. = В. мн.ч. *выгляды, навузы, дубы, чыры, шпаргеты, царкы, цьвакы;*
- в) назывники (жыветны) мужского роду з осномом на твердий согласний маюч кінцівку *-ы* лем в называючым множного числа: Н. мн.ч. *ворогы, гудацы, сьнівакы, фраіры, ученикы;*
выняток: вариянтовой тып з *ц* перед кінцівком: *гудацы, парібцы;*

4. Писовня *ы* в кінцівках придавників, числовників, місценазывників, часопридавників і часоприсловників:

- а) *ы* пишеме в формах еднотного числа придавників, порядковых числовників, часопридавників і місценазывників:
Т. (з жыветныма і нежыветныма назывниками) *веселым, гардым, мудрым, молодым, шестым, десятым, сідячым, битым, званым, любимым, таким, котрым,*

Т. присвійных придавників: *мамыным (братом), сестрыным (сыном), няньовым (уйком), стрыковым (кожухом), тетыным (кабатом);*

- б) в формах множного числа придавників, порядковых числовників, часопридавників і місценазывників:

Н. *веселы, гарды, мудры, молоды, шесты, десяты, сідячы, биты, званы, любимы, такы, котры,*

Р. *веселых, гардых, мудрых, молодых, шестых, десятым, сідячых, битых, званых, любимых, таких, котрых,*

Д. *веселым, гардым, мудрым, молодым, шестым, десятым, сідячым, битым, званым, любимым, таким, котрым.*

В. особовы *-ых*, неособовы *-ы*: *веселых (учеників), мудрых (учытельок), сідячых (пастухів), котрых (дівок), молоды (тісы), гарды (квіткы), такы (хыжы),*

Т. *весельма, мудрыма, сідячыма, молодыма, гардыма, десятыма, такыма, котрыма,*

М. *веселых, мудрых, молодых, гардых, сідячых, котрых;*

- в) в кінцівках 2 і 3 особы еднотного числа і 1 і 2 особы множного числа теперішнього і будучого простого часу другой часоодміны, перед *же, ч, ш, щ*, напр.:

(ты) *служыш, кінчыш, скочыш, тішыш ся, пищыш,*

(він, она, оно) *служыт, кінчыт, скочыт, тішыт ся, пищыт,*

(мы) *служыме, кінчыме, скочыме, тішыме ся, пищыме.*

(вы) *служыте, кінчыте, скочыте, тішыте ся, пищыте;*

- г) в місценазывниках *ты, мы, вы;*

- г) в часоприсловниках: *чытаючы, пишучы, сіячы, бесідуючы, підняшы, зімашы, упавшы, написавшы.*

4. Писовня буквы *и*

- 1. Букву *и* пишеме в основах слів, в котрых ю чуеме. Спс таких слів повинен быти поданий в орфографічным словнику. Часто суг то слова писаны з *и* тіж в языку старорускым.: *бичувати, бити, вина, вити, видіти, гостина, зимовий, липовий, писати, напіти ся, синя, сильний, коли, ярыны, близко, тихій, ходити, покосити* і т. п.

2) Писовня буквы *и* в окремых граматычных формах:

- а) в кінцівці інфінітива *-ти*: *баткати, бесідувати, бости, вадити, вжалити, жмыкати, квасити, кляти, млинкувати, мастити, оплести, підгартати, робити* і т. д.:

- б) в кінцівках 2 і 3 особы еднотного числа і 1 і 2 особы множного числа теперішнього і будучого простого часу часослів другой часоодміны з осномом інфінітива на *-и-*, напр.: *вадити, квасити, мастити, робити, колотити, кривити -*

- (ты) *вадиш, квасиш, мастиш, робиш, колотиш, кривиш*,
 (він, она, оно) *вадит, квасит, мастит, робит, колотит, кривит*,
 (мы) *вадиме, квасиме, мастиме, робиме, колотиме, кривиме*,
 (вы) *вадите, квасите, мастите, робите, колотите, кривите*;
- в) **и** все пише ся в кінцівці множного числа минутого часу **-ли**, напр.: *вадили, квасили, робили, колотили, кривили, їмали, писали*;
- г) в префіксі **при-**: *прийти, прийти, привадиши, привозити, привести, привлечь, признати, придатне, призерало, примір, принаймі, приодівок, прилезок, припон / припин, приспанка, присташи, присляженик, приставка* і т. д.;
- г) приназивник **при** все пише ся з **и**, напр.: *при мамі, при собі, при хыжы, при родичах, при школі, при браті, при таблиці*;
- д) в кінцівках називників:
- женьского роду I одміны, з мягком основом і з основом на **ж**, **ш**, **ч**, **щ** – Д. ед. ч. **-и**: *газдыни, земли, Лемкыни, рили, хвили, Польци, хыжи, кучи* і т. п.,
 - мужского роду II одміны, Д. ед. ч. **-ови**: *гудакови, мужови, дідови, уйкови, стрыкови, Ваньови, учительови, коньови* і т. п.,
 - мужского і середнього роду II одміны, М. ед. ч. **-и**: (о) *корабли, ступени, степені, пуляши, ярци, сонци, поли* і т. д.
 - женьского роду III одміны в рождаючым (окрем називників з основом на **ч**), даючым (окрем називників з основом на [j]) і місцевым (окрем називників з основом на **ч** і [j]) ед. ч. **-и**, напр.: *зруди, долони, кости, кырви, мысли, постели, пути, сіни, соли, церкви*,
 - середнього роду IV одміны, М. ед. ч. **-и**: (о) *гачати, дівчати, оплічати, теляти*,
 - женьского роду III одміны, Н. і Р. мн.ч. **-и**: *власти, голузи, долони, кости, любви, мысли, сіни, церкви* і т. д.,
 - Т. мн. ч. вшитых називників **-ами**, (**-ями**, **-ми**): *раменами, уйчынами, хлопами, дівками, сливками, лавками, книжками, гушлями, нянями, школярями, полями, кырвями, постелями, морями, дверями / дверми, дівчатами / дівчатми* і т. д.
- е) в кінцівках придавників, порядкових числовників, часопридавників і місценазивників:
- Н. єднотного числа мужского роду **-ий**: *веселий, гардий, мудрий, молодий, новий, шестий, десятий, сідячий, битий, званий, любимий, котрий*;
 - В. єднотного числа мужского роду (з неживотными називниками) *гардий* (зошыл), *молодий* (ліс), *шестий* (олувок), *котрий* (комни),

Коментар:

Автори здецидували ся прийати як нормативну кінцівку **-ий** в называючым і видячым одмінку мужского роду придавників і слів одмінюючых ся як придавники твердой одміны, беручы під увагу запис той кінцівки в численних лемківских друкуваных публикациях в остатнім часі і переважаючу вимову, особливі через молодше покоління Лемків.

Єднак были тіж аргументы за кодифікаційом кінцівки **-ый** (М. Хомяк в своїх публикациях преферувала в тых формах кінцівку **-ый**). Представляме ниже тоты аргументы.

Кінцівку **-ый** в называючым одмінку єднотного числа в придавниках, числовниках, місценазивниках і часопридавниках стрічат ся во вшитых лемківских публикациях до другой сьвітової війны, межде інчыми:

- в передвоенных лемківских підручниках, выданных в Польщи, напр., *Буквар* (1935 р.): *зеленый* (стр. 61), *малый* (стр. 71), *гардый* (стр. 81), *покрытый* (стр. 81); *Перша чытанка* (1934 р.): *хворый* (стр. 5), *найхудобнійший*, *цільый*, *святый* (стр. 47), *парадный* (стр. 82);
- в газеті „Лемко“, выданій в Новым Санчи од 1911 рока, напр.: *страшный*, *добрый*, *цільый*, *котрый*, *такий*, *який*, *славимый* („Лемко“, 1912 р.);
- в издавництвах „Лемко-Союза“ в Польщи і Америці до гнешнього дня, напр., І. Лемкин: *История Лемковины*, Юнкерс, 1969: *лютый враже* (стр. 5), *Климат Лемковины ест острый, континентальный* (стр. 14);
- в лемківских сондажовых підручниках, выданных од 1991, напр., М. Хомяк: *Вчыме ся і бавиме* – 3 част, Товаришыня Лемків, 1995: *котрый [...] кряковый червеный овоч* (стр.19);
- в інчых лемківских публикациях, выданных в Польщи по 1989 році, напр., в книжечці Ф. Гоча *Куме Гнате: зацікавленный* (стр. 3), *театральный* (стр. 9), *молодый* (стр. 11);
- запис (згідный з вимовом) в науковых працах, напр.: І. Верхатский: *Про говор галицких Лемків*, 1902: *мазуратый, таркастый, зерняный, лінский, дойджовый, забытливый, мудрый, простічкый, высочкый, менчкый, меникый, миленьый, любеньый, хладеный овес, одобратый долг, осмый, самый, такий, буд який, котрый, каждый, девятый, двоякый, ем хваленый, буде стятый, будеш битый* і т.д. (стр.104–143); А. Семенович: *Объ особенностях угрорусского говора*, Калишь, 1883: *барнастый, затятый, гардый, даякый* (У Лемковъ дакый), *дакотрый* і т.д. (стр. 213–217); Z. Stieber: *Atlas językowy dawnej Lemkowszczyzny*, Łódź, 1957: *sutyj, vilhotnyj, hardyij, sumnyj, iadnyj* (стр. 64, 95, 307, 308); J. Rieger: *Słownictwo i nazewnictwo lemkowski*, Warszawa, 1995: *dwojakyj, dubowyj, dowhyj, gienglawyj, bhyniamyj, kwaszenyj, suchyj, wniśiansyj, zbręskyj* і ін.

Д. і М. женьського роду **-ий** перед *с, з, р, л, ш, ж, ч, щ*: *сесий, добрий, котрий, цілий, перший, нашій, вашій, читаючий*:

7) в формах особових місценазівників:

Д. єд. ч. *ти, ни, си,*

Т. і М. єд. ч. *ним*

Д. мн. ч. *ним*

Т. мн. ч. *ними*

М. мн. ч. *них*

8) в суфіксах **-ик, (-н)ик, -ин, -ин(а), -иск(о)**, напр.: *колик, когутик, столик, хлопик, називник, придавник, курник, стражник, мамин брат, сестрин олувок, женин горсет, Славянин, Русин, новина, середина, телятина, конина, вітриско, хлописко, лісиско, медведиско, кониско, коровиско, дівчатиско.*

5. Писовня буквы і

Букву *і* пишемо:

1) на початку слів, напр.: *ігла, ідло, істи, їжджыня, їж, їжыти ся, іздити, Ізбы, Ізбяне, іздебка, ікра, ільняне, імати, імено, інакше, інче, іскорник, істык, іти, іхати, ікона*;

2) в словах, в котрых чуеме [і], а тіж в словах, в котрых *і* вымінят ся на *о*, напр.: *кін – коня, віз – воза, віл – вольт, міг – могла, міст – моста, мій – мого, твій – твого, свій – свого, біль – болю, кіст – кости, гіст – гости, школа – шкіл, гора – гір*,

3) в словах, в котрых *і* вымінят ся на *е*, напр.: *камін – каменик, сім – семий, гребін – гребеник, ремін – ременик, карпіль – карпеля, кромпіль – кромпеля, постіль – постели*,

4) в кінцівках називників:

а) женьського роду I одміны, з мягком основом *і* з основом на [і], Р. єд. ч. **-і**: *землі, хвилі, Лемкыні, Марисі, адміністрації, редакції, кореспонденції, асекурації*,

б) женьського роду I одміны, з твердом основом *і* з основом на [і], Д. і М. єд. ч. **-і**: *музыці, нозі, стрыні, уйчыні, мусі, дорозі, стеранці, дівці, адміністрації, редакції, кореспонденції, асекурації*,

в) женьського роду I одміны, з мягком основом *і* з основом на [і], Н. і В. мн. ч. **-і**: *землі, хвилі, Лемкыні, Марисі, адміністрації, редакції, кореспонденції, асекурації*,

г) в кінцівках декотрых називників мужского роду II одміны, (переважні по буквах *б, в, з, д, з, м, н, с, т, ф, л*), М. єд. ч. **-і**: (о) *выгляді, поді, морозі, морозі, брисі / брісі, домі, вівісі, віцті, плоти*,

г) в кінцівках декотрых називників мужского роду II одміны, М. мн. ч. **-і**: *краї, шугаї, пінязі, кораблі, коні, нхті, хлопці*,

д) в кінцівках називників мужского роду II одміны, Р. мн. ч. **-ів**: *шугаїв, ворогів, гудаків, терків, домів, клятів, країв, кроликів, кропів, лайбиків, нянів, пастухів, порогів, прайників, стрыків, суків, тареликів, теметевів, учеників, царків, цваків, церковників, шафликів, болів, дідів, дротарів, жолнірів, выглядів, морозів, навузів, плотів, подів (од під) і ін.;*

5) в кінцівках придавників з основом на мягкій согласній, переважні по **-н-**, числовника *третій*, громадных числовників *двоє, трос*, Н. і В. єдн. ч. **-ій**; Т. і М. єдн. ч. **-ім**; Н. мн. ч. **-і**, Р. і В. мн. ч. **-іх**. Д. мн. ч. **-ім**. Т. мн. ч. **-іма**, М. мн. ч. **-іх**, напр.: *синій, туній, гнешній, вчешній, вышиній; синім, тунім, гнешнім, вчешнім, вышинім; сині, туні, гнешні, вчешні, вышині; синіх, туніх, гнешніх, вчешніх, вышиніх; синіма, туніма, гнешніма, вчешніма, вышиніма; третій, третім, треті, третіх, третіма; двоїх, троїх; двоім, троїм; двоїма, троїма;*

6) в інфінітивах і формах минулого часу часослів *летіти, хтіти, освітлити, розуміти, видіти, богати, повісти*; *летіл, летіла, летіло, летіли, хтіл, хтіла, хтіли, освітлил, -а, -о, -ли, розуміл, -а, -о, -ли* і декотрых ін.

7) В місценазівниках *він, мі, тобі, собі, мій, твій, свій, мої, твої, свої, її, їх, їм, ній*.

8) В префіксі **під-**: *підбити, підвезати, підгартати, підзерати, підкова, підпенка* і т. д.

9) В присловниках, напр.: *жлі, очвісіні, очвідині, переважні, цікаві*.

6. Писовня буквы л

1) Традиційні в лемківському языку суфікс минулого часу писало ся в формі мужского роду як **-л**. На пару років одышли сме од той традиційной писовні, але в 1991 р. повернули сме до ньой і тепер зас пишемо в формах минулого часу і условного способу:

муж. р., єдн. ч. **-л**: *чытал, чытал бы*,

жен. р., єдн. ч. **-ла**: *чытала, чытала бы*,

середн. р., єдн. ч. **-ло**: *чытало, чытало бы*,

мн.ч. **-ли**: *чытали*.

2) В звязку з тым, же част (може більша част) Лемків выгварят фонему <л> в декотрых позициях як согласній [ў]. пропонуеме факультативний запис буквы *л* з дьякритичным значком ˘ (кривульком), т. є. *л̣* – там, де тота буква означат звук [ў], напр.: *чытал̣ [чытаў], чытала̣ [чытаўа]*, *чытал̣о [чытаўо]*.

Буква *ї* служить до докладнішого оддавання вимови, особливі при науці языка. Як неє спеціальной потреби, дьякритичний знак *ˇ* може быти миняний.

ї (з кривульком) мож писати:

- а) на кінці слова, напр.: *бесідуваї, чытаї, писаї, катуляї,*
- б) перед буквом *а*, напр.: *бесідуваїа, чытаїа, писаїа, катуляїа,*
- в) перед буквом *о*, напр.: *бесідуваїо, чытаїо, писаїо, хїон,*
- г) перед буквом *у*, напр.: *сїужыт, поїуденок, їуна, сїужба,*
- г) перед буквом *ы*, напр.: *цїлы, прылеглы, бїлы, згнїлы,*
- е) перед кінцивком *-ий*, напр.: *цїїий, прылегїий, бїїий, згнїїий.*
- е) перед согласныма, найчастїйше *к, г, т, ж*, напр.: *воїк, доїгїй, шоїтис, кїїко, кїїкы (од кїї), пїїка, буїка, лїжыця,*

Не пише ся знаку *ˇ* над *л*:

- а) перед буквом *и* (окрем кінцивки *-ий*), напр.: *бесідували, чытали, липа, лишыти,*
- б) перед буквом *е*, напр.: *Лемкы, лем, легко, леня, легко.*
- в) перед буквом *ї*, напр.: *лїто, лїтати, лїя, лїк, лїшити, лїн,*
- г) перед буквами *я, ю, ь*, напр.: *ляти, лябзда, любити, клуб, вельо, будитель, льоник,*

Вынятки: форма середнього роду єдногного числа придавників і часопридавників з кінцовом частю *ле*, напр.: *маїе* (пор.: *маїий, маїа, маїы*), *бїїе, сьмїїе, цїїе, мїїе, зїїе, гоїїе: замерзїїе, загасїїе, скисїїе, спухїїе, пристаїїе, почервениїїе, згнїїїе, перестарїїїе* і т. д.

7. Писовня согласных в префіксах і здвоїнях

- 1) Як *з-* пишеме префіксе перед звучным согласным або гласным, напр.: *зберати, здерти, зїмати, зорвати*; перед глухим согласным пишеме *с-*: *спороти, стяти, сходити, спраглий* і т. д.
- 2) Префіксы *без-*, *роз-* пишеме все з буквом *з*, напр.: *роздерти, розберати, розбити, розвалькати, розжерти, розобрати, розыйти ся, розняти, розкљоти, розкачурици, розналити, розтолчы* і т. д.
- 3) Префіксы *од-*, *під-* пишеме все з буквом *д*, напр.: *одберати, одтяти, одказати, одшмарити; підберати, підтяти, підсыпати* і т. д.
- 4) В здвоїнях согласных пишеме еднакы согласны
 - а) при збігу префіксу і кореня, напр.: *ззуйтий, ззяти ся, здаду, одділити, оддати*; але в словах з префіксами *без-* і *роз-*, коли дале маме *с*, пишеме в префіксі букву *з*, напр.: *безсонний, розступити ся, розсудити.*

- б) при збігу кореня закінченого на *н* і суфікса *-н-* або *-ник, -ниц(я), -нич-*, напр.: *осін – осінний, ден – денний, вина – винний, рано – ранний, одмінити – одмінне, планний – планник – планниця* (пор. *плань*), *вино – винничкы* і т. п.

8. Писовня великой буквы

- 1) Велику букву пишеме на початку каждого речыня.
- 2) Великом буквом пишеме назвы:
 - а) народів: *Русин, Поляк, Полька, Полякы, Лемко, Лемкыня, Лемкы, Лемчата, Словак, Словачка, Словакы, Мадяр, Мадярка, Мадяре,*
 - б) держав, напр.: *Польца, Україна, Канада, Франція, Білорусия,*
 - в) регіонів, напр.: *Лемковина, Шлеск, Мазовше, Кашубы, Вармія,*
 - г) континентів, напр.: *Європа, Азия, Америка, Африка, Австралія,*
 - г) мешканців континентів, напр.: *Американ /Америчан, Африкан /Афричан, Азият, Азиятка, Азияты,*
 - д) міст, сіл, рік, потоків, озер, океанів, гір, верхів, долин, островів, планет, зьвізд і т. д.: *Варшава, Краків, Фльоринка, Бортне, Михалів, Вісла, Карпаты, Татры, Бескід, Монт Еверест, Крета, Марс, Малий Віз*; слово означаюче родове понятя пишеме в таких назвах малом буквом, напр.: *Мокра долина, Боденьске озеро, Тихий океан (Паціфік), Середоземне море, Ждыня-ріка* і т. д.
 - е) урядів, стоваришынь, шкіл, ордерів, медалів, напр.: *Рада Міністрів Рїчнесполитой Польской, Міністерство Народной Едукації в Варшаві, Стоваришыня Лемків, Стоваришыня „Руска Бурса”, Школа Підставова в Высові, Гастрономїчне Технікум в Горлицях, Варшавскій Університет, Шлескїй Університет, Краківска Полїтехніка, Золотий Крест Заслугы, Орден Білого Орла,*
 - е) історичных подїй, свят, памятных дни, напр.: *Великден, Пасха, Воскресенїе, Рїздво, Рождество Христове, Новий Рик, Йордан, Вознесенїе, Велия, Ден Матери, Медженародний Ден Дїтини, Сьвітовий Ден Здоровя, Виштыкых Сьвтых* (в декотрых назвах родовий назывник мож писати малом буквом, напр.: *Квітна недїля, Аксамитна революция*).
- 3) Великом буквом пишеме імена і назвиска люди, напр.: *Миколай, Михал, Ігор, Штефка, Меланїя, Марїя, Ганця, Смеречняк, Русиняк, Маркович.*
- 4) Великом буквом пишеме тіж імена зьвірат: *Азор, Мушка, Цезар, Бурек, Квітуля, Красуля, Карий, Сивий* і т. д.

- 5) Велику букву хіснуємо в наголовках газет, часописів, книжок, літературних творів, напр.: „Бесіда”, „Лемко”, „Русин”, „Народны Новинки”, „Карпатска Русь”, „Муриячыско”, „Як сокіл воды на камені” (П. Муриянка), „Лем” (П. Стефановскій), „Куме Гнате” (Ф. Гоч), „Знакы часу” (Я. Зволіньскій), „Мої вершы” (Я. Мерена), „Пісні і вершы” (М. Сандович), „Лемкы в Польци” (О. Дуць-Файфер), „Лемківско-польскій словник” (Я. Горошак), „История Лемковины” (І. Лемкин), „Буквы малюванкы” (Ю. Прокопчак), „Кавальчык тернистой історіи села Чорне на Лемковині” (А. Барна), „Весняны прислівя” (І. Дзядик) і т. д.
- 6) Велика буква єст знаком поважання і гречности: *Пишу до Тебе..., Щыро Ти дякую..., Сердечні Вас поздоровляю, Ваша Ексцеленція, Ваша Магніфіценція, Ваша Еміненція, Нашому Дорогому Ювілятову з нагоды 60-ой річниці народжыня жычыме дуже сил і доброго здорovia...* (В. Дзядик) і т. п.
- 7) Великы буквы хіснуваны сут в скороченых словах, назвах урядів, інституцій: *ПАН* (Польска Академія Наук), *ОШ* (основна школа), *ОЛ* (освітній лицей), *ЛМ* (Лемківскій Музей в Зындранові), *СЛ* (Стоваришыня Лемків), *ПКП* (Польскы Колеї Паньствовы); факультативні в титулах: *Проф., Инж., Др, Мтр, Доц.*
- 8) Традиційні в поезні велику букву мож писати на початку каждой стрічки, напр.:

*Повідали мої дідо
Як то давно было,
Же ся Лемкам в наших горах
Не найгірше жыло.*

(Я. Дудра)

- 9) Стрічаєме тіж запис поезні з великом буквом лем на початку верша або лем на початку каждой строфы ци ей части (без пунктуації), напр.:

*Почастуйте ся
зеленыма словами гір
частуйте ся
по чести
причастте ся
бо не часто
мате змогу видіти
зелены слова гір
зелене зія полонин
взяте в полон
як полон*

*гірке
але вы молоды
не знате смаку полону
прывыкли
до кока-колі
до простору
отвореного рівнином
неборакы
діти Лемковины
(В. Грабан, Діти Лемковины)*

*Помежде пальці
водиця слів мі втіче
так жажду
так прагну
так хтіл бым ся напیتی*

*Вытужам серця мязы
а все лем
една маленька
крапля остане
і тотя ся
лід языком
критыка
розмаже*

*Повідж мі джерельце
повідж мі серце
зыйдут ся даколи
зомлілы нашы шырбелі
Напеме ся жменьом
до сыта
(П. Муриянка, Жажда)*

9. Писовня зо злучком

Зо злучком (–) пишеме:

- а) назвы декотрых місцевости, організацій, урядів, напр.: *Нев-Йорк, Лемко-Союз, Перемышльско-Новосандецка Єпархія;*
б) декотры назвиска, напр.: *Дуць-Файфер, Сочка-Боржавин;* тіж коли еднэ з части єст псевдонімом, напр.: *Муриянки-Тролановскій*

- в) зложены придавники з рівноправними частями, напр.: *популярно-наукова прелекція, греко-католицьке духовенство, сербо-хорватський язык, руско-турецька війна, церковно-славянські книги, словно-музичний монтаж, Австро-Мадярска монархія*;
- г) зложены називники, напр.: *музик-гусяр, технік-інсеміатор, грек-католик; Карпато-Русини, Цигане-Романе; Я ся народил у Лемка-хлопа.* (Я. Дудра);
- г) в сталых парах або рядах слів, напр.: *рад-нерад, конец-кінцьом, з оіда-прадіда; Тихо-тихо шмарил я зеренця...* (І. Головчак); *лем-лем, гав-гав, гоп-гоп, дин-дин, мяу-мяу; І регоче „Ха-ха-ха-ха... іхо-іхо [...]"* (А. Солянкін);
- д) в словах з частками *-ж, хоц-, по-, гев-, пра-*, напр.: *хоц-якій, хоц-хто, по-кусцьок; Што то я за Лемко, / Што-ж я за чловечок?* (І. Головчак); *Босе, пілнаге, голодне дітятко / По хыжах гев-там ходило [...]* (А. Павлович); *наши поганські пра-предкы*;
- е) в словах з чистом написаным цифром в першій часті, напр.: *35-особова група; В 30-тых роках ХХ-го столітя [...]* (А. Барна); *В давных віках хыжы накрывано 4-спадовыма дахами.* (Л. Самборскій);
- е) перед кінцівками часослів в получыню зо словами інчых часті речі, напр.: *– Кади-с осін ходила? [...] / Чого-с осін слухала?* (П. Мусянка); *А я плачу, бо-м зблудила* (А. Солянкін); [...] *Же-с вытягнул жыву морду / З зубів пыска мого?* (М. Буряк); *Воду-м му не скала-мутил [...]* (А. Павлович); *Бо ци-м годен позабыти нашу гірску красу [...]* (І. Русенко); *Я-м засытал – я помелю [...]* (П. Мусянка).
- При діліню слова в місці злучкы можна для векшой ясности перенести злучку до шлідующей стрічкы, а в попередній дати знак переносу, напр.:
- популярно-науковий.*

IV. СЛОВОТВОРІНЯ

1. Морфемы

Найменшы части слова, котры мають значыня, называеме **морфемами**. До **словотворчых морфем** належат: **корін, префікс, суфікс**.

Корін слова – найменша част слова, котра не даст ся поділити на меншы часті і котра ест спільна для споріднених слів, напр.: в словах *школа, школяр, школярка, школярочка; почта, поchtовий, почтар* коренями сут *школ-, почт-*.

В декотрых коренях заходит чередуваня гласных, напр.: *комора – комірка, ходити – хід, коник – кін, постити – піст, плотик – пліт, гостити – гіст (о/і); село-сільскій (е/і)*;

Сут корені, в котрых занікат гласний /о/ або /е/, напр.: *герок – герковий (о/∅), пєс – пєк (е/∅), ярєц – ярєцовий (е/∅)*.

Часто в коренях заходит виміна м'якої согласной з твердою, напр.: *коса – косяр (с/с'), хлоп – хлопя (п/п'), школа – школяр (л/л')*.

Морфему, котра ест перед коренюм, называеме **префіксом**, напр.: *познати, написати, зісти, выспати ся, вдонтати, стяти, затаїти, обходити, дописати, одтяти, переписати, розписати, роздавати, (по-, на-, з-, вы-, в-, с-, за-, об-, до-, од-, пере-, роз-)*.

Морфему, котра ест по корені, называеме **суфіксом**, напр.: *братик, горбок, Ганця, бородище, лісовий, (-ик, -ок, -ц-, -иц-, -ов-)*.

Кінцівка (флекси) ест **формотворчом морфемом**, бо не творит нового слова, лем творит форму слова. Декотры морфемы, котры творят форми слів, тіж называеме суфіксами, напр. **формотворчий суфікс** *-ти* в інфінітивах.

Част слова, котра остає по однятю формотворчых морфем (кінцівкы і формотворчого суфікеу), называеме **основом**. З основом ест звязане лексикальне значыня слова. Коли в слові неє словотворчых префіксив ци суфіксив, товды основом ест сам корін.

З лівої стороны таблиці вказаны сут поділы слів на словотворчы морфемы, а з правої – поділы слів на формотворчы (флексиїны) часті: незміняючу ся основу і зміняючу ся кінцівку.

Порівняйте:

Слово	Морфемні основи			Флексійні частини	
	префікс	корінь	суфікс	основа	кінцівка
морозиско	-	мороз-	-иск-	морозиск-	-о
морозиску	-	мороз-	-иск-	морозиск-	-у
недобрый	не-	добр-	-	недобр-	-ий
недоброго	не-	добр-	-	недобр-	-ого

2. Основні і похідні слова

Медже словами єсть вельо таких, котры сут мотывуваны інчыма словами. Слово мотывуване має спільну част (морфему або групу морфем) зо словом мотывуючым, через котру тоты слова сут звязаны значыньом, напр.:

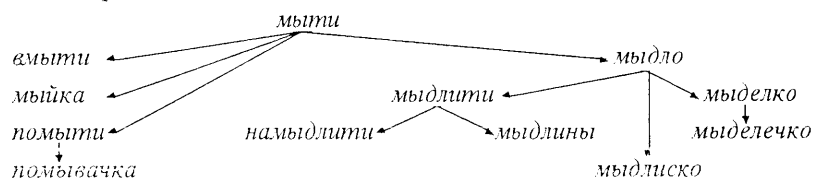
- слово *дівочка* єсть мотывуване словом *дівка*;
- слово *школяр* єсть мотывуване словом *школа*;
- слово *блївий* єсть мотывуване словом *блїий*;
- слово *принести* єсть мотывуване словом *нести*.

Слова, котры сут мотывуваны інчыма словами, называєме тіж **похідныма** напр.: слова *книжечка*, *книжковий* сут похідныма словами од слова *книжка*, котре єсть для них **основным** словом.

В словах *школа*, *школяр*, *школярка* чуєме повтаряючу ся спільну част *школ-*, зас в значыню єсть звязок зо школом. О словах повязаных мотываційом повідаєме, же творят **родину слів**, а слова, котры належат до той самой родины, называєме **спорідненыма словами**, напр.:

- хыжка* *мыти*
- хыжка* *мыдло*
- хыжочка* *мыделко*
- хыжчына* *мыдлити*
- хыжыско* *намыдлити*
- хыжча* *мыдлины*

Часом слово похідне од якусого слова може быти **основным** для іншого, напр.:

Слово *мыти* єсть **основным** для слова *мыдло*, *мыдло* єсть похідным од слова *мыти*, а **основным** для слова *мыдлити* і т. д.

3. Словотворча будова слова

Похідны слова сут звязаны з основныма словами значыньом і формом, напр.: *хыжа* – *хыжка*, *бєсїда* – *бєсїдувати*, *чорний* – *чорнявий*, *чыта-ти* – *прочытати*.

В похідных словах *хыжка*, *бєсїдувати*, *чорнявий*, *прочытати* маєме дві частини. Єдна з них то **словотворча основа**, т. є. основа мотывуючого слова: *хыж-*, *бєсїд-*, *чорн-*, *-чыта(ти)*, а друга то **словотворчий афікс**, называний тіж **формантом**: *-к-*, *-ува-*, *-яв-*, *про-*.

На примїрах видиме, же формант може быти перед словотворчом **основом** (*про-*) або за **основом** (*-к-*, *-ува-*, *-яв-*).

Сут тіж похідны слова утворены од основных без помочи афіксів, напр.: *блїск* од *блїскати*, *ворожє* од *ворожити*, *гра* од *грати*, *напис* од *написати*. Такий спосіб творїня слів называєме **безафіксовым**.

Часом словотворча основа в похідным слові кує ся ріжнїи од основны мотывуючого слова, напр.: *стїл* – *столик*, *стїл* – *столяр* /*стол* - /, *кін* – *коник* /*к* – о, л – л’/; *школа* – *шкільний* /о – і, л – л’/. Таку выміну гласных і согласных называєме **чередуваньом** або **альтернатційом**.

4. Зложены слова

Зложены слова маюте дві словотворчы основи; декотры полочены сут гласныма *-о-*, *-е-*, напр.: *новопринятый*, *самольот*, *самообслуга*, *пятокла-сник*, *рытмомельодика*, *самокрытычний*, *радийореляция*, *землетрясія*, *землемірчя*.

В лемківськым языку стрічат ся тіж скорочыня (аббревіатуры), напр.: *ПАН* – *Польська Академія Наук*, *ООН* – *Організація Обєднанных Народів*, *СЛ* – *Стоваришыня Лемків*, *РДКЛ* „Господар” – *Русиньскій Демокра-тычний Круг Лемків*, *МЛК* – *Музей Лемківской Культуры*.

5. Творїня назывників

Назывники можеме творити од назывників, напр.: *бїдак* од *бїда*, *псик* од *пєс*, *водиця* од *вода*, *вітриско* од *вітер*, *яличка* од *ялиця*, *квітник* од *квіт*, *гусятина* од *гус*, *столік* од *стїл*, *грушка* од *груша*, *Бортнян* од *Бортне*,

Калиняр од комин, Малинячка од Малиняк, Дуцяня од Дуць, Лемчата од Лемкы, гушляр од гушлі, стоваришыняк од стоваришыня, почтар од почта, куря од кура, Ганця од Ганя, бучына од бук, Штефаниха од Штефан.

Од часослів твориме назывники, меже інчыма при помочи морфем **-(а)н-(я)**, **-(і)н-(я)**, **-(ы)н-(я)**, **-т-(я)**, **-авиц(я)**, **-атор**, **-тель**, **-ух**, **-арк-(а)**, **-арн(я)**, напр.: жмыканя од жмыкати, вішаня од вішати, праня од прати, творіня од творити, куріня од курити, сушыня од сушыти, значыня од значыти, битя од бити, блискавиця од блискати, дыхавиця од дыхати, організатор од організувати, учитель од учыти, пастух од пасти, копарка од копати, пекарня од пачы.

Назывники твориме од числовників, напр.: пятка, десятка, двадцетка, тридцетка, сороківка / чотырдесятка, трояк, першак, єдинка, двійка, пятниця.

Од придавників твориме меже інчыма назывники: святіст од святый, глибокіст од глибокій, высокіст од высокій, шырокіст од шырокій, слабіст од слабый, темнота од темный, глухота од глухий, скупство од скупый, грубас од грубий, коравец од коравий, біляк од білий і т. п.

Назывники сут творены од інчых части мовы, напр.: од місценазывників, як кілка → кілкіст, од словозлучынь „пріназывник + назывник“, напр.: під пен(ком) → підпеньок або підпенка.

6. Творіня придавників

Придавники твориме:

1. Од часослів, напр.: пристати → присталий, дбати → дбачий, збрескнути → збресклий, плакати → плачливий, блудити → блудний.
2. Од назывників, напр.: дерево → деревяний, жыто → жытний, бук → буковий, верба → вербовий, уця → учий, волк → волчий.
3. Од придавників, напр.: білий → білявий, малий → маленькій, червеный → червенісій, зеленый → зеленісій.
4. Од присловників, напр.: ту → тутешній, вчера → вчерашній.
5. При помочи зложыня слів (основ), напр.: сніжно-білий, темно-синій.

7. Творіня присловників

Присловники твориме:

1. Од назывників, напр.: дома од дім, кроком од крок, часом од час, боком од бік, вечером од вечер.

2. Од придавників, напр.: весело од веселий, добри од добрий, смутні од смутний, розумні од розумний, сьмішні од сьмішний, гупо од гупий, вдячні од воячний.

3. Од придавників і пріназывників, напр.: по пріятељскы, по лемківскы, по русиньскы, по польскы.

4. Од присвійных місценазывників при помочи пріназывника **по** і суфіксу **-ому**, напр.: по нашому, по мойому / по мому, по твоему / по твоюму, по свойому / по свому, по вашому.

5. Од назывників при помочи пріназывників і префіксів, напр.: збоку, згоры, здолы, здалека, завчасу, одсподу, оокола, заран, до обіда, до смаку, зараз, насилу, вкупі, наверху, по боку.

6. Од числовників, напр.: по перше, по двоє, на двоє, двараз, трираз.

7. Од часопридавників при помочи пріназывника **на** і суфіксу **-ы**: на стоячы, на сідячы, на лежачы.

8. Творіня числовників

1. Кілкїстны числовники зо значыньом од 11 до 19 творят ся при помочи суфіксу **-надцет**: *сде(н) + надцет* → *еденадцет, дванадцет, тринадцет, штырнадцет* і т. д., а числовники зо значыньом 20 і 30 – при помочи суфіксу **-дцет**: *двадцет, тридцет*.
2. Од кілкїстных числовників творят ся порядковы числовники при помочи суфіксів **-ет(ій)**: *третій, -ерт(ій) четвертий, -н(ій): сотний, -ов(ій): миллионный* і безафіксовым способом (повідат ся тіж: з нульовым суфіксом): *пятій, шестій* і т. д.
3. Громадны числовники творят ся при помочи суфіксів **-ој(е)**: *двоє, трос; -ер(о): четверо, пятеро, шестеро, десятеро, дванадцетеро*.
4. Вельократны (многократны) числовники творят ся од громадных при помочи суфіксу **-ак(ій)**: *двоакій, троякій; четверакій*.
5. Зложены числовники складают з двох членів або з двох-трійох слів: *плат + десят* → *платдесят, шистдесят, сімдесят* і т. д., *дві + ст(а)* → *двіста, три + ст(а)* → *триста, пят + ст(о)* → *пятсто, шистсто, сімсто, вісемсто / осемсто, девятсто; двадцет два, двадцет пят, сто двадцет три, пятсто сімдесят три* і т. д.

9. Творіня часослів

Похідны часослова творят ся:

1. Од часослів
 - а) при помочи префіксів: **в-**, **вы-**, **до-**, **з(о)-**, **за-**, **на-**, **над-**, **о-**, **об-**, **од-**, **під(о)-**, **по-**, **пере-**, **пре-**, **про-**, **при-**, **роз(о)-**, **с-**, **у-**, напр.: *втерти*

од *терти*, *вынести* од *нести*, *доставити* од *везти*, *здонтати* од *донтати*, *зобрати* од *брати*, *зароснути* од *роснути*, *накупити* од *купити*, *наднести* од *нести*, *огрити* од *грити*, *обляти* од *ляти*, *однести* од *нести*, *підкопати* од *копати*, *підогнути* од *гнути*, *поспати* од *спати*, *пересыпати* од *сыпати*; *преламати* од *ламати*; *проречы* од *речы*, *приписати* од *писати*, *розлучыти* од *лучыти*, *розогрити* од *грити*, *скликати* од *кликати*, *урвати* од *рвати*;

- б) при помочи додання префіксу заєдно з суфіксом, напр.: *вч(ыти)* + *по-ува(ти)* → *повчувати*, *скак(ати)* + *пре-ува(ти)* → *прескакувати*;
- в) при помочи додання морфемы (часткы) *ся*, напр.: *брати ся* од *брати*, *купати ся* од *купати*;
- г) при помочи додання префіксу і часткы *ся*, напр.: *закохати ся* од *кохати*, *наїсти ся* од *їсти*;
- г) при помочи додання заєдно префіксу, суфіксу і часткы *ся*, напр.: *літ(ати)* + *роз-ува(ти)* + *ся* → *розлітувати ся*
2. Од придавників:
- а) при помочи суфіксів *-і(ти)/-и(ти)*, *-ну(ти)*, *-ува(ти)*: *синіти* од *синій*, *біліти* од *білий*, *хворити* од *хворий*, *грубнути* од *грубий*, *слабувати* од *слабий*;
- б) рівночасні при помочи додання префіксу *по-* і суфіксу *-і(ти)*; так твориме часослова завершеного виду, напр.: *посиніти*.
3. Од числовників: *двос* → *подвоіти*, *трое* → *потроіти*.

10. Творіня приназівників і злучників (зложених і составных)

- Зложены приназівники утворены з простых, напр.: *поза*, *понад*, *понад*, *понад*, *понад*, *понад* (ліса), *спомедже* (дерев).
- Прирядны злучники: *ай-ай*, *ани-ани*, *або*, *або-або*, *не лем...но і*, *не лем же...но і*, *не жебы...але*, *і зато*, *а зато*, *то єст*, *то значыт*, *а праві*.
- Підрядны злучники: *кебы*, *як бы*, *кед бы*, *як лем*, *зато же*, *жебы*, *лем бы*, *про то жебы*, *якбы*, *кед уже*, *кед бы*, *як кебы*.

V. ФОРМОТВОРІНЯ

1. Части мовы

В морфольогії слова ділят ся на групи, котры сут называны частями мовы. Слова даной части мовы маюг еднеке загальне (лексикально-граматычне, категорияльне) значыня, подібны морфольогічны особливості і в речынях полняг подібны синтактичны функції.

Лемківскых части мовы мож выділити десят. Шист части мовы характеризуе ся полным лексикально-граматычным значыньом, сут самодільныма выразами:

- назівники** (*Ваньо*, *Лемковина*, *смерек*, *учытель*, *хыжа* і т. д.),
- придавники** (*туній*, *великій*, *добра*, *зелене*, *стрыків* і т. д.),
- числовники** (*єден*, *десяг*, *двадцетий*, *трое*, *дві* і т. д.),
- міспеназівники** (*я*, *ты*, *мій*, *тот*, *сеса*, *собі* і т. д.),
- часослова** (*люблю*, *вертаю*, *чытат*, *шмарил*, *зверили ся* і т. д.).

До часослова зачисляме тіж **інфінітив** (*любити*, *втечы*, *глядати*, *ярувати*, *газдынити*, *шохати*, *зоблечы ся*, *звїдати ся* і т. д.), **часопридавники** (*чытаючий*, *беручий*, *любячий*, *выбравша* і т. д.), **часоприсловники** (*сьміючы ся*, *чытаючы*, *беручы*, *выбравшы* і т. д.).

- присловники** (*барз*, *гарді*, *зелено*, *всьяди*, *гнеска*, *заран*, *доцяг*, *вочымлїню*, *взадгус*, *горизнач*, *по лемківскы* і т. д.).

До присловників традиційні зачислят ся групу слів, котры сполняюг ролю головного члена в єдноскладовых речынях. Сут то так званы **предикативы**.

Три части мовы ужываны сут за помічны (граматычны) слова:

- приназівники** (*до*, *в*, *на*, *при*, *з*, *о* і т. д.),
- злучники** (*і*, *а*, *бо*, *хоц* і т. д.),
- часткы** (*ци*, *лем*, *ся*, *бы* і т. д.).

Остатня част мовы - **выкричник** – выражат лем почутя і інтенції (*Ой!* *Ах!* *Ха-ха-ха!* *Мяу-мяу!* і т. д.).

2. Одміна слів

В опсії правил одміны розріжняме в слові основу і кінцивку. Основа выражат лексикальне значыня слова, тзн. описуе предмети, явиска, чынності і приметы очевидности. Кінцивка то част слова, яка находит ся по основі і служыт до выражыня граматычных значынь. Бєсїдуячы

інакше, основа то тота част форми слова, котра остає по однятю од ней кінцівкы, напр.: в словоформах *гора, горы, гору* і т. д. выступуют ріжны кінцівкы: *-а, -ы, -у*, а основа *гор-* остає така сама. В словоформах *зелений, зеленого, зелену, зелены, зеленых* і т. д. выступуют ріжны кінцівкы: *-ий, -ого, -у, -ы, -ых* і т. д., натоміст без зміны остає основа *зелен-*.

3. Назывник

Назывник – част мовы (речи), яка называт предмет і характеризує лексикально-граматычным значыньом роду, і граматычныма значынями одмінка і числа. В речыню выступує передовшыткым в функції підмету і доповніня, але може тіж быти придатком, обставником і присудком.

Назывник одповідат на звйданя одмінків.

1. Назвы одмінків

Одмінок	Звйданя	Скорочыня
1. Называючий (номінатив)	<i>хто? што?</i>	Н.
2. Рождаючий (генітив)	<i>кого? чого (нес)?</i>	Р.
3. Даючий (датив)	<i>кому? чому (даю)?</i>	Д.
4. Видячий (акузатив)	<i>кого? што (виджу)?</i>	В.
5. Творячий (інструментал)	<i>кым? чым (ся тішу)? (з) кым? (з) чым (іду)?</i>	Т.
6. Місцевий (локатив)	<i>(о) кым? (о) чым (бесідую)?</i>	М.
7. Кличучий (вокатив)		К.

Кличучий служыт до зверніня увагы названого ним спілбесідника, напр.: *Лемку, внуку*. Ужыває го тіж в переносным значыню од неособовых назывників, напр.: *радосте, доле*.

2. Поділ назывників на одміны

Лемківскы назывники групуєме в штырїох одмінах.

До **першой одміны** належат:

а) назывники жєньского роду закінчены в называючым одмінку єднотного числа на *-а, -я*, напр.:

- 1) *боденка, борода, весна, вода, ворга, ворона, гостина, гамба, корова, кочерга, курастра, кума, мама, нога, опалка, палонка, пеленка,*

печенина, рянда, свара, скоба, солома, солонина, учителька, щитка, шпара,

- 2) *вєжа, душа, куча, Польца, хыжа,*

- 3) *гуня, доля, зазуля, земля, колєшина, конюшня, куля, Лемкыня, пєлевня, скірня,*

- 4) *адміністрация, асекурация, редакция, морфология* і т. д.

б) назывники мужского роду закінчены в называючым одмінку єднотного числа на *-а, -я*, напр.: *Лука, слуга, староста, Ілья,*

- в) назывники спільного роду, напр.: *лябздуля, ляпа, плєтюга, сирота.*

До **другой одміны** належат:

а) назывники мужского роду закінчены в называючым одмінку єднотного числа согласным (в писмі тіж мягким знаком), а окрем того назывники мужского роду закінчены на *-о*, напр.:

- 1) *ворог, выгяд, гудак, дуган, дротар, кантар, кляг, кін, клинец, клінок, керпец, кролик, лайбик, лампаш (лямпаш), навуз, настух, паробок, погарик, прайник, родич, дийник, скопец, сук, теметив (теметів), танір, тарелик, ученик, царок, цьвак, церковтик, выгін, чепец, чыр, шафлик, ярєц,*

- 2) *біль, корабель, учитель,*

- 3) *край, шугай,*

- 4) *няньо, стрыко, Ваньо* і т. д.

б) назывники середнього роду закінчены на *-о, -е, -я*, окрем тых, які в одмінках набывають суфіксы *-ат-, -ят-, -єн-*:

- 1) *поверєсло, право, ребро, село,*

- 2) *море, поле, сонце,*

- 3) *весіля, зіля, пазьдзіря* і т. д.

До **третьой одміны** належат назывники жєньского роду з основоу закінченом на согласний (в писмі тіж на мягкій знак) з нульовом кінцивком в называючым одмінку єднотного числа, напр.:

- 1) *груд, галуз, кіст, кров, матір, ніч, церков, част,*

- 2) *постіль,*

- 3) *колей* і т. д.

До **четвертой одміны** належат назывники середнього роду з кінцивком *-а/* (в писмі *-а, -я*), котры при одмінюваню маот суфіксы *-ат-, -ят-, -єн-*:

- 1) *Лемча – Лемчата, гача – гачата, кача – качата паця – пацята, тєля – тєлята, опліча – оплічата* і ін.

- 2) *сімя (лєну) – семена, семєни* і т. д.: *імя – імена, іменє, вымя – вымена, вымени* і ін.

3. Перша одміна

Називники першої одміни ділять ся на три групи зо względu на тип основи.

Першу групу творять називники з твердим согласным основи перед кінцивком; в называючым одмінку єдного числа маюť они кінцивку *-а*, напр.: *ватра, Лемковина, робота* і т. д.

Як окремиї підтип виділяме декотры називники мужского роду на *-а*, напр.: *газда, староста, дружба*.

Другу групу творять називники з мягким согласным основи або *ц* перед кінцивком; в называючым одмінку єдного числа тоты називники маюť кінцивку *-а/а/*, котру в писмі означуеме буквом *я*, напр.: *Лемкыня, мериндя, хвиля, уця, синиця* і т. д.

Як окремиї підтип виділяме декотры називники мужского роду на *-я*, напр. *Ляя*.

До той групи зачисляме тіж називники типу *адміністрация*, котрых основа кінчыт ся мягким согласным звуком */j/*. В писмі кінцова йотуванa буква *я* означат получыня остатнього звуку основи */j/* зо звуком кінцивки */а/*, напр.: *асекюрация /асекюрациj-а/, редакция /редакциj-а/* і т. д. Формы з кінцивком *-і* маюť скорочену основу (без звуку */j/*).

Окрему групу творять називники з основою на *ж, ш, ч, щ /шч/*, котры маюť в называючым одмінку єдного числа кінцивку *-а*, напр.: *вежа, душа, куча, Польща*.

1. Взоры першої одміны

1) З твердом основою, напр.: *муха, нога, нонашка, уйчына*

Одмінок	Єдотне число	Множне число
Н.	-а	-ы
Р.	-ы	-∅
Д.	-і	-ам
В.	-у	як Н. або Р.
Т.	-ом ¹⁹	-ами
М.	-і	-ах
К.	-о	як Н.

¹⁹ Вариянтowo в Т. єд. трафлят ся кінцивка *-оў/* (в писмі *-ов*). Як нормативну пропонуеме кінцивку *-ом*. Дотычыт то тіж підтыпу *газда* і одміны називників з мягком основою и *ц*.

Приміры:

		Єдотне число		
Н.	<i>муха</i>	<i>нога</i>	<i>нонашка</i>	<i>уйчына</i>
Р.	<i>мухы</i>	<i>ногы</i>	<i>нонашкы</i>	<i>уйчыны</i>
Д.	<i>мусі</i>	<i>нозі</i>	<i>нонашці</i>	<i>уйчыні</i>
В.	<i>муху</i>	<i>ногу</i>	<i>нонашку</i>	<i>уйчыну</i>
Т.	<i>мухом</i>	<i>ногом</i>	<i>нонашком</i>	<i>уйчыном</i>
М.	<i>мусі</i>	<i>нозі</i>	<i>нонашці</i>	<i>уйчыні</i>
К.	<i>мухо</i>	<i>ного</i>	<i>нонашко</i>	<i>уйчыно / уйчын</i>

Множне число

Н.	<i>мухы</i>	<i>ногы</i>	<i>нонашкы</i>	<i>уйчыны</i>
Р.	<i>мух</i>	<i>ниг (ніг)</i>	<i>нонашок</i>	<i>уйчын</i>
Д.	<i>мухам</i>	<i>ногам</i>	<i>нонашкам</i>	<i>уйчынам</i>
В.	<i>мухы</i>	<i>ногы</i>	<i>нонашкы</i>	<i>уйчыны</i>
Т.	<i>мухами</i>	<i>ногами</i>	<i>нонашками</i>	<i>уйчынами</i>
М.	<i>мухах</i>	<i>ногах</i>	<i>нонашках</i>	<i>уйчынах</i>
К.	<i>мухы</i>	<i>ногы</i>	<i>нонашкы</i>	<i>уйчыны</i>

Підтып *газда, староста, дружба*

Одмінок	Єдотне число	Множне число
Н.	-а	-ы / -ове
Р.	-ы	-ив / -ів
Д.	-і	-ам
В.	-у	як Р.
Т.	-ом	-ами
М.	-і	-ах
К.	-о	як Н.

Приміры:

		Єдотне число	
Н.	<i>газда</i>	<i>староста</i>	<i>дружба</i>
Р.	<i>газды</i>	<i>старосты</i>	<i>дружбы</i>
Д.	<i>газді</i>	<i>старості</i>	<i>дружбі</i>
В.	<i>газду</i>	<i>старосту</i>	<i>дружбу</i>
Т.	<i>газдом</i>	<i>старостом</i>	<i>дружбом</i>
М.	<i>газді</i>	<i>старості</i>	<i>дружбі</i>
К.	<i>газдо</i>	<i>старосто</i>	<i>дружбо</i>

Множне число			
Н.	<i>газды / газдове</i>	<i>старосты / старостове</i>	<i>дружбы / дружбове</i>
Р.	<i>газдив / газдів</i>	<i>старостив / старостів</i>	<i>дружбів</i>
Д.	<i>газдам</i>	<i>старостам</i>	<i>дружбама</i>
В.	<i>газдив / газдів</i>	<i>старостив / старостів</i>	<i>дружбів</i>
Т.	<i>газдама</i>	<i>старостами</i>	<i>дружбама</i>
М.	<i>газдах</i>	<i>старостах</i>	<i>дружбама</i>
К.	<i>газды / газдове</i>	<i>старосты / старостове</i>	<i>дружбы / дружбове</i>

2) З мягком асновом і *ц*, напр.: *земля, хвиля, сінцыя*

Одмінск	Єднотне число	Множне число
Н.	-/а/ (в пісьмі -я)	-і
Р.	-і	-Ø (в пісьмі ь)
Д.	-и	-/ам/ (в пісьмі -ям)
В.	-/у/ (в пісьмі -ю)	-і
Т.	-ом	-/амі/ (в пісьмі -яма)
М.	-и, -і	-/ах/ (в пісьмі -ях)
К.	-о /-е	-і

В творацьчым адмінку єднотнага лічба перад кінчывком *-ом* і в клічывчым адмінку єднотнага лічба перад кінчывком *-о* в пісьмі выступуе буква ь).

Назвынікі тыпу *сінцыя* в рождаючым множнага лічба маюць перад нулявым кінчывком твораць *ц* (в пісьмі не там мягкага знаку).

Назвынік *уця* в рождаючым адмінку множнага лічба мае форму *овец*.

Прыміры:

Єднотне число			
Н.	<i>земля</i>	<i>хвиля</i>	<i>сінцыя уця</i>
Р.	<i>землі</i>	<i>хвилі</i>	<i>сінцыці уці</i>
Д.	<i>землі</i>	<i>хвилі</i>	<i>сінцыці уці</i>
В.	<i>землю</i>	<i>хвилю</i>	<i>сінцыцю уцю</i>
Т.	<i>земльом</i>	<i>хвильом</i>	<i>сінцыцьом уцьом</i>
М.	<i>землі</i>	<i>хвилі</i>	<i>сінцыці уці</i>
К.	<i>земля/земле</i>	<i>хвильо</i>	<i>сінцыцьо уцьо</i>

Множне число				
Н.	<i>землі</i>	<i>хвилі</i>	<i>сінцыці</i>	<i>уці</i>
Р.	<i>земель</i>	<i>хвиль</i>	<i>сінцыц</i>	<i>овец</i>
Д.	<i>землям</i>	<i>хвилям</i>	<i>сінцыцям</i>	<i>уцям</i>
В.	<i>землі</i>	<i>хвилі</i>	<i>сінцыці</i>	<i>уці</i>
Т.	<i>земляма</i>	<i>хвиляма</i>	<i>сінцыцямі</i>	<i>уцямі</i>
М.	<i>земляма</i>	<i>хвиляма</i>	<i>сінцыцям</i>	<i>уцям</i>
К.	<i>землі</i>	<i>хвилі</i>	<i>сінцыці</i>	<i>уці</i>

3) З асновом на /цй/- /іж/- (напр.: *адміністрацыя, епархія*)

Одмінск	Єднотне число	Множне число
Н.	-/а/ (в пісьмі -я)	-і
Р.	-і	-Ø
Д.	-і	-/ам/ (в пісьмі -ям)
В.	-/у/ (в пісьмі -ю)	-і
Т.	-ом	-/амі/ (в пісьмі -яма)
М.	-і	-/ах/ (в пісьмі -ях)
К.	-о	як Н.

В формах творацьчага адмінка єднотнага лічба перад кінчывком *-ом*, клічывчага адмінка єднотнага лічба перад кінчывком *-о* і в формах рождаючага адмінка множнага лічба з нулявым кінчывком пішае ся букву *й*, котра азначае астатніі звык асновы.

Прыміры:

Єднотне число		Множне число	
Н.	<i>адміністрацыя епархія</i>	<i>адміністраціці епархіі</i>	<i>адміністраціці епархіі</i>
Р.	<i>адміністраціці епархіі</i>	<i>адміністраціці епархіі</i>	<i>адміністраціці епархіі</i>
Д.	<i>адміністраціці епархіі</i>	<i>адміністраціці епархіі</i>	<i>адміністраціці епархіі</i>
В.	<i>адміністраціці епархію</i>	<i>адміністраціці епархію</i>	<i>адміністраціці епархію</i>
Т.	<i>адміністраціці епархіём</i>	<i>адміністраціці епархіём</i>	<i>адміністраціці епархіём</i>
М.	<i>адміністраціці епархіі</i>	<i>адміністраціці епархіі</i>	<i>адміністраціці епархіі</i>
К.	<i>адміністраціці епархію</i>	<i>адміністраціці епархію</i>	<i>адміністраціці епархію</i>

4) З основою на *ж, ш, ч, щ /шч/*, напр.: *хыжа, душа, куча, пуца*

Одмінок	Єднотне число	Множне число
Н.	-а	-ы
Р.	-ы	-Ø
Д.	-и	-ам
В.	-у	як Н.
Т.	-ом	-ами
М.	-и	-ах
К.	-о	як Н.

Приміры:

	Єднотне число			
Н.	<i>хыжа</i>	<i>душа</i>	<i>куча</i>	<i>пуца</i>
Р.	<i>хыжы</i>	<i>душы</i>	<i>кучы</i>	<i>пуцы</i>
Д.	<i>хыжи</i>	<i>души</i>	<i>кучи</i>	<i>пуци</i>
В.	<i>хыжу</i>	<i>душу</i>	<i>кучу</i>	<i>пуцу</i>
Т.	<i>хыжом</i>	<i>душом</i>	<i>кучом</i>	<i>пуцом</i>
М.	<i>хыжи</i>	<i>души</i>	<i>кучи</i>	<i>пуци</i>
К.	<i>хыжо</i>	<i>душо</i>	<i>кучо</i>	<i>пуцо</i>

Множне число

Н.	<i>хыжы</i>	<i>душы</i>	<i>кучы</i>	<i>пуцы</i>
Р.	<i>хыж</i>	<i>душ</i>	<i>куч</i>	<i>пуц</i>
Д.	<i>хыжам</i>	<i>душам</i>	<i>кучам</i>	<i>пуцам</i>
В.	<i>хыжы</i>	<i>душы</i>	<i>кучы</i>	<i>пуцы</i>
Т.	<i>хыжамы</i>	<i>душамы</i>	<i>кучамы</i>	<i>пуцямы</i>
М.	<i>хыжах</i>	<i>душах</i>	<i>кучах</i>	<i>пуцах</i>
К.	<i>хыжы</i>	<i>душы</i>	<i>кучы</i>	<i>пуцы</i>

2. Особливості одміны декотрых назывників першой одміны і варіянт кінцивок

1. В назывниках, котры в называючым одмінку єднотного числа маюць перед кінцивком согласний задньозычковий /к/, /г/, /х/ в даючым і місцевым одмінку єднотного числа выступують выміны *к/ч, г/з, х/с*, напр.:

Н. *музыка, нога, муха*

Д. *музыці, носі, мусі*

М. (*о*) *музыці, носі, мусі*

Приміры: *А няньо то певні сідят в Вархолья і о політыці бесідуют.* (А. Копча); *Звели завлакану на мелізі гу пути [...] („Бесіда”); [...] єден віл по дорозі упал [...] („Лемко”);*

2. Коли в групі согласных выступує перед кінцивком согласний /к/, товды в рождаючым множного числа перед тым согласным появлять ся гласний /о/. В наслідстві того маме в основі чередуваня Ø/о, напр.: *учытелька - учытельок, щитка - щиток, стеранка - стеранок, опалка - опалок, дівка - дівок, думка - думок, галушка - галушок.* Приміры такых форм Р. мн.ч. в тексті: *Чувала над рівным поділом галушок.* (П. Стефановскій); *Все нам носил кубя ниток.* (А. Копча);

3. Коли в групі согласных перед кінцивком выступує /н/, товды в припадку нульовой кінцивки перед /н/ появлять ся гласний /е/. Як в основі перед /н/ выступує /ј/, товды получыня /ј/ + рухомий гласний /е/ оддаване єст на писмі буквом *є*:

	єдн.ч.	мн.ч.
Н.	<i>колешня</i>	<i>колешен</i>
	<i>весна</i>	<i>весен</i>
	<i>війна</i>	<i>воєн,</i>

напр.: [...] *дост юж воєн...* (П. Стефановскій).

4. Назывники тыпу *староста, газда*, в рождаючым і видячым мн. ч. маюць кінцивку *-ив* або *-ів*: *газдив /газдів, старостив /старостів*. По дві формы такы назывники маюць тіж в называючым мн.ч. : *старосты і старостове, газды і газдове*, напр.: *Дружбове і парибкы дары принесете.* (А. Копча)

5. Назывники з основою на *ж, ш, щ, ч (дж, дз)*, напр.: *хыжа, душа, куча, вежа* одміняюць ся як назывники твердої групы, але в даючым і місцевым єдн. ч. маюць кінцивку *-и*. Тоты назывники не маюць в жадным одмінку кінцивки *-і*. Приміры: *І о чым писати / Но о чым / О души* (П. Мусянка); *Темно в хыжи, смутно смотрят іконы на стінах* (І. Русенко).

В рождаючым єдн. ч. такы назывники маюць кінцивку *-ы*, так як назывники твердої групы, напр.: [...] *остатню баню /здерто з велсы* (В. Грабан).

Назывник *хыжа* в рождаючым єдн. ч. з приназывником *до* має нульову кінцивку:

Р. (чоґо неє?) *хыжы*

Я іду (до чоґо?) до хыж, напр.: *До хыж лем священник ходил.* (А. Павлович).

6. В мягкым варіянті даючого єдн. ч. кінцивка *-и* выступує по тематичным согласным *-л-*:

Н. єдн. ч.	Д. єдн. ч.
земля	земли
лябздуля	лябздули
хвиля	хвили
куля	кули
доля	доли

Кінцівку *-и* ма тіж місцевий єдн. ч.: напр.: [...] *на небі ци на землі* (П. Мурянка. „Голос Ватры” 1988).

В рождаючым мн.ч. в назывнику *земля* перед кінцівком появлять ся гласний *-е*: *земель*. напр.: [...] *што не може наступити розділ земель* („Голос Ватры” 1988).

7. Кличучий служыт до зверніня увагы названого ним спілбесідника і ужываний єст тіж в переносным значыню од неособовых і нежы-
вотных назывників. напр.: *Кумо, но як, кумо* (І. Русенко); *Земльо моіх надій незбытых* (М. Собин); [...] *доле горбата* (П. Мурянка).

Декотры власны імена мают дві формы в кличучым одмінку єдн. ч.: напр.: *Олено – Олен, Марино – Марин, Катрено – Катрен, Параско – Параск, Марись і т. д.*: напр.: *Не старай ся, Марись* [...] (А. Копча); *Ох, дякую ти Олен.* (А. Копча); *Видиши, Марись, то зато, бо ся бою.* (М. Цісляк).

8. Назывники з осномом на (фонетычне) /j/- тыпу *адміністрация* в місцевым одмінку єдн. ч. мают по скороченой основи (без /j/) кінцівку *-і*, напр.: (*о*) *адміністраці, асекураці, конютаці, редакці*.

В рождаючым мн. ч. назывники той групы мают нульову кінцівку, напр.: *адміністрацій, асекурацій, конютацій, редакцій*. Буква *й* означат в тых формах остатній звук основи, напр.: *...то уж давно повыступували з всіляких асекурацій...* (газета „Лемко”, 1912 р.).

9. В назывниках тыпу *нога, дорога* в рождаючым мн. ч. заходит выміна гласного /o/ – /i/, /u/, напр.: *нога – ніг (ниг), дорога – доріг (дориг)*, напр.: [...] *дост ем ся назимал /з ніг мотузів* [...] (П. Мурянка).

4. Друга одміна

До другой одміны належат назывники мужского роду, котры в называючым одмінку єдного числа на кінци слова мают согласний твердий або мягкій (/j/, /л’/), а тіж пару назывників мужского роду (означаючых особы зо взгляду на фамілійны одношыня) з кінцівком *-о*, напр.: *няньо, уйко, стрыко, нонашко* і інчы.

До той одміны належат тіж назывники середнього роду з кінцівками *-о* *-е* в называючым одм. єдн. ч.: напр.: *село, поле*, а тіж *-а/а* (в писмі *-я*), напр.: *вєсіля, зіля*.

1. Взоры другой одміны

Одмінок	Мужскій рід	Середній рід
	Єднодне число	
Н.	–∅	<i>-о, -е, -а/а (-я)</i>
Р.	<i>-а (-я), -у (-ю), -е</i>	<i>-а (-я)</i>
Д.	<i>-ови, -у (-ю)</i>	<i>-у (-ю), -ови</i>
В.	= Н. (нежывотны) = Р. (жывотны)	= Н. (нежывотны) = Р. (жывотны)
Т.	<i>-ом</i>	<i>-ам</i>
М.	<i>-и, -і, -у (-ю)</i>	<i>-и, -і, -у (-ю)</i>
К.	<i>-е, -у (-ю)</i>	= Н.
Множне число		
Н.	<i>-ы, -і, -е, -ове, -и</i>	<i>-а (-я)</i>
Р.	<i>-ів, -ив, -и</i>	<i>-о, -а/а (-я), -ів/-ив</i>
Д.	<i>-ам (-ям), -ом, -ім, -им</i>	<i>-ам (-ям)</i>
В.	= Н. (нежывотны) = Р. (жывотны)	= Н. (нежывотны) = Р. (жывотны)
Т.	<i>-ами (-ями), -ми</i>	<i>-ами (-ями)</i>
М.	<i>-ах (-ях), -ох</i>	<i>-ах (-ях)</i>
К.	= Н.	= Н.

Приміры:

2. Назывники мужского роду

	Єднодне число	Множне число
Н.	<i>ворог</i>	<i>ворогы</i>
Р.	<i>ворога</i>	<i>ворогів</i>
Д.	<i>ворогови</i>	<i>ворогам</i>
В.	<i>ворога</i>	<i>ворогів</i>
Т.	<i>ворогом</i>	<i>ворогами</i>
М.	<i>ворозі / ворогу</i>	<i>ворогах</i>
К.	<i>барожє / борогу</i>	<i>борогы</i>

Тот сам тип одміны маюць лексикальныя варыянты: *ворог - враг, голос - глас*, напр.: *Уто нам другом, хто **врагом**?* (І. Русенко); [...] *ангельскаго гласу* слухам (П. Мурянка).

	Єднотне число	Множнае число
Н.	<i>выгляд</i>	<i>выгляды</i>
Р.	<i>выгляду / выгляде</i>	<i>выглядів</i>
Д.	<i>выглядови</i>	<i>выглядам</i>
В.	<i>выгляд</i>	<i>выгляды</i>
Т.	<i>выглядом</i>	<i>выглядами</i>
М.	<i>выгяді</i>	<i>выгядях</i>
К.	<i>выгледе</i>	<i>выгледы</i>

	Єднотне число	Множнае число
Н.	<i>гудак</i>	<i>гудакры / гудацы</i>
Р.	<i>гудака</i>	<i>гудакрыв</i>
Д.	<i>гудаковы</i>	<i>гудакамі</i>
В.	<i>гудака</i>	<i>гудакрыв</i>
Т.	<i>гудакамі</i>	<i>гудакамі</i>
М.	<i>гудаку</i>	<i>гудакаx</i>
К.	<i>гудаку / гудаче</i>	<i>гудакры / гудацы</i>

	Єднотне число		Множнае число	
Н.	<i>герок</i>	<i>дуган</i>	<i>геркры</i>	<i>дуганы</i>
Р.	<i>герка</i>	<i>дугану</i>	<i>геркрыв</i>	<i>дуганыв (-ів)</i>
Д.	<i>герковы</i>	<i>дуганови</i>	<i>геркамі</i>	<i>дуганам</i>
В.	<i>герок</i>	<i>дуган</i>	<i>геркры</i>	<i>дуганы</i>
Т.	<i>геркамі</i>	<i>дуганам</i>	<i>геркамі</i>	<i>дуганамі</i>
М.	<i>герку</i>	<i>дугані</i>	<i>геркаx</i>	<i>дуганax</i>
К.	<i>герку</i>	<i>дугане</i>	<i>геркры</i>	<i>дуганы</i>

	Єднотне число		Множнае число	
Н.	<i>біль</i>	<i>кернец</i>	<i>болі</i>	<i>керцы</i>
Р.	<i>болю</i>	<i>керцыя</i>	<i>болів</i>	<i>керцы (-ів)</i>
Д.	<i>больови</i>	<i>керцоу / керцоуви</i>	<i>болям</i>	<i>керцыям</i>
В.	<i>біль</i>	<i>кернец</i>	<i>болі</i>	<i>керцы</i>
Т.	<i>больам</i>	<i>керцом / керцоу</i>	<i>болямі</i>	<i>керцыямі</i>
М.	<i>болю</i>	<i>керцы</i>	<i>боляx</i>	<i>керцыяx / керцоу</i>
К.	<i>болю</i>	<i>керцоу</i>	<i>болі</i>	<i>керцы</i>

Єднотне число

	Єднотне число	Множнае число		
Н.	<i>муж</i>	<i>павуз</i>	<i>мужове / мужы</i>	<i>павузы</i>
Р.	<i>мужа</i>	<i>павуза</i>	<i>мужив / мужів</i>	<i>павузыв</i>
Д.	<i>мужови</i>	<i>павузови</i>	<i>мужам</i>	<i>павузам</i>
В.	<i>мужа</i>	<i>павуз</i>	<i>мужив / мужів</i>	<i>павузы</i>
Т.	<i>мужом</i>	<i>павузам</i>	<i>мужамі</i>	<i>павузамі</i>
М.	<i>мужу / мужи</i>	<i>павузі</i>	<i>мужах</i>	<i>павузax</i>
К.	<i>мужу</i>	<i>павузе</i>	<i>мужове / мужы</i>	<i>павузы</i>

Єднотне число

	Єднотне число	Множнае число		
Н.	<i>шпаргет</i>	<i>ярец</i>	<i>шпаргеты</i>	<i>яры</i>
Р.	<i>шпаргета</i>	<i>яры / -ю</i>	<i>шпаргетыв / -ів</i>	<i>ярыыв / -ів</i>
Д.	<i>шпаргетови</i>	<i>ярыови / ярыоуви</i>	<i>шпаргетам</i>	<i>ярыям</i>
В.	<i>шпаргет</i>	<i>ярец</i>	<i>шпаргеты</i>	<i>яры</i>
Т.	<i>шпаргетам</i>	<i>ярыом / ярыоу</i>	<i>шпаргетамі</i>	<i>ярыямі</i>
М.	<i>шпаргеті</i>	<i>яры</i>	<i>шпаргетax</i>	<i>ярыяx</i>
К.	<i>шпаргете</i>	<i>ярыо</i>	<i>шпаргеты</i>	<i>яры</i>

Єднотне число

	Єднотне число	Множнае число		
Н.	<i>нонашко</i>	<i>няню</i>	<i>нонашкоу / нанашкы</i>	<i>нянюуе</i>
Р.	<i>нонашка</i>	<i>няня</i>	<i>нонашкыв</i>	<i>няняуе</i>
Д.	<i>нонашковы</i>	<i>нянюови</i>	<i>нонашкамі</i>	<i>няням</i>
В.	<i>нонашка</i>	<i>няня</i>	<i>нонашкыв</i>	<i>няняуе</i>
Т.	<i>нонашкамі</i>	<i>нянюам</i>	<i>нонашкамі</i>	<i>нянямі</i>
М.	<i>нонашку</i>	<i>няню</i>	<i>нонашкаx</i>	<i>няняx</i>
К.	<i>нонашку</i>	<i>няню</i>	<i>нонашкоу / нанашкы</i>	<i>нянюуе</i>

3. *Особлівы одміны назывнікыв овес, оцет*

	Єднотне число		Множнае число	
Н.	<i>овес</i>	<i>оцет</i>	<i>вівсы</i>	<i>віцты</i>
Р.	<i>вівса</i>	<i>віцту</i>	<i>вівсыв / вівсыв</i>	<i>віцтыыв / віцтыыв</i>
Д.	<i>вівсови</i>	<i>віцтоуви</i>	<i>вівсам</i>	<i>віцтам</i>
В.	<i>овес</i>	<i>оцет</i>	<i>вівсы</i>	<i>віцты</i>
Т.	<i>вівсам</i>	<i>віцтам</i>	<i>вівсамі</i>	<i>віцтамі</i>
М.	<i>вівсі</i>	<i>віцты</i>	<i>вівсax</i>	<i>віцтыax</i>
К.	<i>вівсе</i>	<i>віцты</i>	<i>вівсы</i>	<i>віцты</i>

4. Називники середнього роду

	Єднотне число		Множне число	
Н.	<i>село</i>	<i>повересло</i>	<i>села</i>	<i>повересла</i>
Р.	<i>села</i>	<i>повересла</i>	<i>сіл</i>	<i>повересел</i>
Д.	<i>селу</i>	<i>повереслу</i>	<i>селям</i>	<i>повереслам</i>
В.	<i>село</i>	<i>повересло</i>	<i>села</i>	<i>повересла</i>
Т.	<i>селом</i>	<i>повереслом</i>	<i>селями</i>	<i>повереслами</i>
М.	<i>селі</i>	<i>повереслі</i>	<i>селях</i>	<i>повереслах</i>
К.	<i>село</i>	<i>повересло</i>	<i>села</i>	<i>повересла</i>

	Єднотне число		Множне число	
Н.	<i>поле</i>	<i>сонце</i>	<i>поля</i>	<i>сонця</i>
Р.	<i>поля</i>	<i>сонця</i>	<i>піль</i>	<i>сонц</i>
Д.	<i>полю</i>	<i>сонцю</i>	<i>полям</i>	<i>сонцям</i>
В.	<i>поле</i>	<i>сонце</i>	<i>поля</i>	<i>сонця</i>
Т.	<i>польом</i>	<i>сонцьом</i>	<i>полями</i>	<i>сонцями</i>
М.	<i>поли</i>	<i>сонци</i>	<i>полях</i>	<i>сонцях</i>
К.	<i>поле</i>	<i>сонце</i>	<i>поля</i>	<i>сонця</i>

	Єднотне число	Множне число
Н.	<i>весіля</i>	<i>весіля</i>
Р.	<i>весіля</i>	<i>весіль</i>
Д.	<i>весілю</i>	<i>весілям</i>
В.	<i>весіля</i>	<i>весіля</i>
Т.	<i>весільом</i>	<i>весілями</i>
М.	<i>весілю</i>	<i>весілях</i>
К.	<i>весіля</i>	<i>весіля</i>

5. Коментар до форм другої однини називників

Єднотне число

- В називаючому єднотного числа називники мужского роду мають кінцівки: -Ø, -о, а називники середнього роду – кінцівки: -о, -е, -я. Кінцівку -о мають такі називники мужского роду як: *дідо, наоашко, няньо, стрыко, уйко*, а тіж декотры імена, напр.: *Ваньо, Штесьо*.
- Рожданочий має кінцівки: -а (-я), -у (-ю). Кінцівку -а/ по мягкым согласным основы, т. є. в писмі -я мають декотры називники на -ар: *чередар - чередаря; -ель: учитель - учителя; -іль: карпіль - карпеля, кромпіль - кромпеля; -ец: хлопец -*

хлопця, кернец - керця, а тіж називники кін - коня, ступен - ступеня, шугай - шугая, нохот - нхтя, няньо - няня, степен - степеня.

Декотры частійше ужываны називники мають кінцівку -у: *дім (дйм) - дому, мороз - морозу, оцет - віцту.*

Кінцівку -у/ по мягкым согласным основы, т. є. в писмі -ю має називник *біль - болю: Од найбільшого болю [...]* (П. Мурянка).

Декотры називники мають вариянтовы основы (тверду і мягку): *піняз - піняза / пінязя, ярец - ярцу / ярцю*, а тіж вариянтовы кінцівки: -у/ / -а/ (-ю / -я): *край - краю / края; -у / -е: вигляд - вигляду / вигляде*. Преферуеме першы з поданых форм.

Кінцівку -а мають називники середнього роду, котры кінчат ся в называючым одмінку на -о: *ребро - ребра, право - права*.

Кінцівку -я в писмі мають називники середнього роду, котры в называючым одмінку мають на кінці -я: *весіля, зіля, пазьдзіря*.

- Даючий одмінок має кінцівки -ови (-ь-ови, -й-ови), -у (-ю).

Найвеце називників має кінцівку -ови: *выглядови, домови, пастухови* і т. д.: – *Повіч, Ваню, наоашкови, / Най задзвонят няничкови* (А. Павлович); *Стяли буюкови вершок зеленій...* (Я. Зволіньскій). В називниках з основами на -ар перед кінцівком появлят ся буква й: *дротарйови / дритярйови, кантарйови*, а в називниках з мягком осно-вом перед кінцівком пише ся мягкій знак: *учительови, коньови* і т. д.

Част називників окрем кінцівки -ови має вариянтову кінцівку -у: *ворогови / ворогу: ...бо ворогу тым не пошкоджу...* (С. Пыж). Ваганы -у / -ови або -ю / -ь-ови стрічат ся в називнику *отец: вітцу / вітцови, вітцю / вітцьови*, а -ю / -ь-ови в називнику *хлопец: хлопцо / хлопцьови*. Тоты вариянты трактуеме як рівноправны.

Кінцівку -у (-ю) мають називники середнього роду, котры в называючым одмінку кінчат ся на -о: *ребро - ребру, -е: море - морю, -я: весіля - весілю*

- В видячым одмінку животны називники мужского роду мають таку саму кінцівку як в рожданочым, напр.: Р. *хлопця*, В. *хлопця*, а нежы-вотны називники мужского роду і називники середнього роду мають таку кінцівку як в называючым, напр.: Н. *тарелик*, В. *тарелик*, Н. *ребро*, В. *ребро*; Н. *дзецко*, В. *дзецко*; Н. *поле*, В. *поле*; Н. *зіля*, В. *зіля*.
- Основном кінцівком творячого одмінка ест -ом. В називниках з мягком осно-вом на ль, нь, напр.: *біль, карпіль, корабель, няньо, учитель*, а тіж в називниках *ступен, хлопец, скопец, кернец, кін, нохот* і де-котрых інчых, перед кінцівком -ом в писмі выступуе мягкій знак, напр.: *коньом, корабльом, учительом, няньом*.

В називниках з основою на *-ар-*, таких як *дротар*, *чередар* і декотрих інших перед кінцівком *-ом* пишемо букву *й*, напр.: *дротарійом* (*дритарійом*), *чередарійом*. М'який знак перед кінцівком *-ом* пишемо в називниках середнього роду, котри кінчатся в називаючому одмінку на *-е*, напр.: *польом*, *сонцьом*. а в називнику *море* перед кінцівком *-ом* пишемо букву *й*: *морійом*.

В називниках *чепець*, *отець*, *місяць*, *піняць*, *сонце* нормативні сут два варіанти основи – тверда і м'яка: *чепцом* / *чепцьом*, *вітцом* / *вітцьом*, *місяцом* / *місяцьом*, *піняцом* / *піняцьом*, *сонцом* / *сонцьом* і т. д.

6. В місцевим одмінку кінцівками сут: *-и*, *-і*, *-у* (*-ю*).

Кінцівку *-и* має група називників мужского роду, напр.: *дротари*, *кантари*, *керці*, *клинці*, *місяці*, *таніри*, *скопці*, *хлопці*, *чепці*, *яри*, *яриці*.

Кінцівку *-і* мають називники мужского роду, котрих основи в місцевим одмінку ся пом'ягчують, напр.: *оцет* - *віцті*, *теметив* - *теметові*, *дім* (*дим*) - *домі*, *выгляд* - *выгляді*, *мороз* - *морозі*.

Кінцівку *-у* мають називники мужского роду з основою на */к'/*, напр.: *герок* - *герку*, *клинок* - *клинку*, *кролик* - *кролику*, *ученик* - *ученику*, *царок* - *царку*, *церковник* - *церковнику*.

Називник *піняць* має твердий і м'який варіант основи *піня/з'/* і *тнн/з'/*. Переявлять ся тото в варіантових кінцівках *-и/* по твердym согласным і *-у/* по м'якym согласным, в писмі *-и* / *-ю*: *пінязи* / *пінязю*.

Варіантові основи – тверду і м'яку – і відповідні варіантові кінцівки *-у* / *-і* мають називники *ворог* - *ворогу* / *ворозі*, *пориґ* - *порогу* / *порозі*, *мох* - *моху* / *мосі*. В тых називниках заходить виміна согласных: */г/* – */з'/*, */х/* – */с'/*. *Забагло ся мі*, *тихе тепло*, / на *порозі хыжы*. (О. Дуць-Файфер).

Кінцівку *-у/*, в писмі *-ю*, мають називники мужского роду з основою закінченом на */л/*, напр. *край* - *краю*, а тіж називники мужского роду з м'якym основою во вшиткых одмінках, напр. *біль* - *болю*, *учитель* - *учителю*, або з м'якym основою в декотрих залежних одмінках (ту – в місцевим), напр. *похот* - *нихтю*.

Називники мужского роду закінчені в називаючому одмінку єднотного числа на *-о* мають в місцевим одмінку кінцівку *-у/*, в писмі: *-у*, *-ю*, напр.: *дідо* - *діду*, *стрико* - *стрику*, *няньо* - *няню*.

Називники середнього роду мають кінцівки *-і*, *-и*, *-у* (*-ю*): *село* - *селі*, *право* - *праві*, *ребро* - *ребри*, *море* - *мори*, *яблоко* (*ябло*) - *яблку* (*ябку*), *весіля* - *весілю* і т. д.

7. Ключий одмінок називників мужского роду має кінцівки *-е*: *выгляд* - *выгляде*, *павуз* - *павузе*, *хлопец* - *хлопче* і т. д.: *Боже*, *отче наш на небі* (А. Павлович): *-у*: *внук* - *внуку*, *герок* - *герку*, *тарелик* - *тарелику*, *цер-*

ковник - *церковнику*, *цьвак* - *цьваку* і т. д.: *-ю*: *кін* - *коню*, *край* - *краю*, *няньо* - *няню*, *учитель* - *учителю*, *шугай* - *шугаю* і т. д.: *-е* / *-у*: *ворог* - *вороже* / *ворогу*, *паробок* - *паробче* / *парібче* / *парібку*, *пастух* - *пастуше* / *пастуху*. Тоти варіантові кінцівки выступують в одміні декотрих називників з основою на */г/*, */к/*, */х/*.

Називники середнього роду мають кінцівки *-о*: *ребро*; *-е*: *море*; *-я*: *весіля*.

Декотри називники змінюють в одмінках свою основу, напр.: *овес* - *вівс-*, *отець* - *вітц-*, *оцет* - *віцт-*: [...] *вынимаючы з кошыка жменю вівса* [...] (А. Копча).

В декотрих називниках заходить виміна гласных, напр.: *о* / *и*: *нохот* - *нихтя*, *и* / *о*: *плит* - *плота*, *потик* - *потока*, *крип* - *кروطу*; *і* / *о*: *кін* - *коня*, *гіст* - *гостя*, *під* - *поду*, *віл* - *вола*, *біль* - *болю*; *і* / *е*: *карпіль* - *карпеля* і т. д.

В декотрих одмінках зникає в основі гласний */о/*: *герок* - *герка* - *герку* - *герком*, *царок* - *царку* - *царком* і т. д., або */е/*: *корабель* - *корабля* - *корабльом* - *кораблі*, *ярець* - *ярицу* - *ярьом* - *яриці* і т. д.

Множне число

1. Називники мужского роду в називаючому одмінку мн. ч. мають такі кінцівки:

-ы: *ворогы*, *домы*, *кермешы*, *морозы*, *навузы*, *погрибачы*, *порогы*, *царкы*, *шпаргеты* і т. д.

-і: *керці*, *коні*, *пінязі*, *хлопці*, *чепці*, *шугаі* і т. д.

Част слів має варіантові форми (преферуєме першу), напр.: *гудакы* / *гудаци*, *парібкы* / *парібци*, заходить ту тіж виміна согласных */к/* на */ц/*.

-е: *родиче*, *Цигане* і т. д.

-ове (*-ьове*): *кумове*, *няньове*.

Варіантові рівноправні кінцівки мають називники: *газда*, *нонашко*: *-ове* / *-ы*: *газдове* / *газды*; *нонашкове* / *нонашкы*.

З варіантових форм *вітцове* / *отці* друга ма значыня 'священники'.

Приміры: *І заграли, як гудакы...* (І. Русенко); *Лем смотрити як ся зачнут сходити гості ...* (А. Копча); *Наклали хлопці огниско ...* („Бесіда");: *Тот невинний припадок підхватили зараз сусідове...* (В. Хыляк); [...] *ховал пред злодіями пінязі на поді*. (газета „Лемко" 1912р.); *Гнетка пришли кумове*. (І. Русенко).

Називники середнього роду в називаючому одмінку мн. ч. мають кінцівку *-а/*, в писмі *-а*, *-я*: *ребра*, *права*: *моря*, *поля*, *весіля*.

2. Рождаючий одмінок мн. ч. називників мужского роду має кінцівки *-ив*: *выглядив*, *морозив*; *-и*: *кони*; *-ів*: *ворозів*, *домів*, *гудаків*, *пастухів*, *порозіє*, *тареликіє*, *церковникіє*, *цьвакіє* і т. д.

Називники середнього роду в рождаючым одмінку множного числа мають кінцівку: $-\emptyset$: *весіль, зіль, прав, ребер, сіл, мор*.

В декотрых називниках появлять ся рухоме *-о-*, напр.: *яблок*, а тіж рухоме *-е-*, напр.: *ребер, повересел*. В формі *вікен* буква *е* означає, же перед рухомым звуком */е/* заходить ту іщы змягчыня согласного (*/к'/*).

В основах називників *поле, село* і декотрых інчых заходить выміна гласных: *о/і - поле - піль; е/і - село - сіл* і т. д.

Головном нормативном кінцівком даючого одмінка єст *-ам (-ям)*; льокальні зауважат ся: *-ом, -ім /-им*.

І так, наприклад, кінцівку *-ам* мають називники: *гудаки - гудакам, дуганы - дуганам, морозы - морозам, чыры - чырам; -ям: края, нхтям, учителям, шугаям; -ам / -ям: танірам / танірям; -ям / -ом: вітцям / вітцом; -ам / -ом / -ім: быкам / быком / быкім, хлопам / хлопом / хлопім; -ям / -ь-ом / -им: коням / коньом / конім*.

Називники середнього роду той одміны мають в даючым одмінку такы самы кінцівкы як називники мужского роду, напр.: *-ам: повереслам, правам; -ям: морям, полям, сонцям*.

4. Видячий одмінок множного числа osobowych називників мужского роду має таку кінцівку як рождаючий, а неособовы називники мають такы кінцівкы як в называючым одмінку. В називниках середнього роду выступує тото саме граматычне правило, напр.: [...] *за роботу пінязі казал си давати*. (П. Стефановскій).

5. Творячий одмінок називників мужского і середнього роду характеризує ся кінцівком *-ами*, з орфографічным варіантом *-ями* по мягкым согласным і */j/*, напр.: *долами, гудакми, ребрами, чырами; весілями, краями, морями, учителями, шугаями* і т. д.

Варіантовы кінцівкы *-ями / -ми* (обі нормативны) має називник кін: *конями / кінми*. В основі заходить выміна гласного */о/* на */і/*. В писмі три варіантовы кінцівкы *-ями / -ами / -ми* в творячым одмінку множного числа має називник *піняз*, котрий може мати мягкій і твердий варіант основи: *пінязями / пінязами / пінязми*.

6. Місцевий одмінок називників мужского і середнього роду має кінцівку *-ах/ (-ах, -ях)*, а льокальні зауважат ся *-ох/ (-ох / -ь-ох)*, напр.: *верхах, домах, чырах, ребрах, повереслах; нхтях, краях, учителях, хлопцях*, напр.: *На їх лицах можна было прочьтати [...]* (С. Пыж).

Декотры називники мають в місцевым одмінку множного числа окрем основній кінцівкы: *-ах/ (-ях)* варіантову *-ох/*, а окрем того тверды і мягкы варіанты основи, як напр. *отец: вітцях / вітцьох / вітцох*.

7. Кличучий одмінок називників мужского і середнього роду, osobowych і неособовых має форму называючого одмінка, напр.: Н. *хлопці*,

К. *хлопці*; Н. *братове*, К. *братове*; Н. *домы*, К. *домы*; Н. *поля*, К. *поля* і т. д., напр.: *Вічна Вам памят нашы Вітцове...* (Я. Зволіньскій); [...] *а мы / творити/ мусиме/ нашу долю / няньове / братове ...* (П. Стефановскій).

5. Третя одміна

До третьой одміны належат називники женського роду з основою закінченом на согласний (твердий, мягкій або */j/*) з нульовом кінцівком в называючым одмінку еднотного числа, напр.: *голуз, груд, кіст, колей, кров, любов, ніч /нич, памят, сіль, ціль, част* і інчы, а тіж називник *матір*, котрий в называючым має варіантову архаїчну форму *мати*.

1. Взоры третьей одміны

Одмінок	Єднотне число	Множне число
Н.	$-\emptyset$	<i>-и, -і, -ы, -у, -а/ (-я)</i>
Р.	<i>-и</i>	<i>-и, -і, -ив, -ів, -\emptyset</i>
Д.	<i>-и, -і</i>	<i>-ам (-ям), -ом</i>
В.	= Н.	= Н.
Т.	<i>-у/ (-ю), -ом²⁰</i>	<i>-ами (-ями), -ми</i>
М.	<i>-и, -і</i>	<i>-ах (-ях), -ох</i>
К.	<i>-е, =Н., -о</i>	= Н.

Приміры:

	Єднотне число	Множне число
Н.	<i>долон</i>	<i>долони</i>
Р.	<i>долони</i>	<i>долони</i>
Д.	<i>долони</i>	<i>долоням</i>
В.	<i>долон</i>	<i>долони</i>
Т.	<i>долоню / долоньом</i>	<i>долонямы</i>
М.	<i>долони</i>	<i>долонях</i>
К.	<i>долоне</i>	<i>долони</i>

	Єднотне число	Множне число
Н.	<i>кіст</i>	<i>кости</i>
Р.	<i>кости</i>	<i>кости</i>
Д.	<i>кости</i>	<i>кістям</i>

²⁰ В Т. ед. льокальні стрічаєме тіж кінцівку *-оуї* (в писмі *-ов*).

В.	<i>кіст</i>	<i>кости</i>
Т.	<i>кістю / кістьом</i>	<i>кістями / кістми</i>
М.	<i>кости</i>	<i>кістях</i>
К.	<i>кісте</i>	<i>кости</i>

Примір Т. едн. ч.: *Бо ся кістіов вдавил [...] (М. Буряк).*

	Єднотне число	Множне число
Н.	<i>кров</i>	<i>кырви</i>
Р.	<i>кырви</i>	<i>кырвів / кырви</i>
Д.	<i>кырви</i>	<i>кырвям</i>
В.	<i>кров</i>	<i>кырви</i>
Т.	<i>кырвю / кырвьом</i>	<i>кырвями</i>
М.	<i>кырви</i>	<i>кырвах</i>
К.	<i>кырве</i>	<i>кырви</i>

	Єднотне число	Множне число
Н.	<i>силь</i>	<i>солі</i>
Р.	<i>соли</i>	<i>соли</i>
Д.	<i>соли</i>	<i>солям</i>
В.	<i>силь</i>	<i>солі</i>
Т.	<i>сілю / сольом</i>	<i>солями / сільми</i>
М.	<i>соли</i>	<i>солях</i>
К.	<i>силь</i>	<i>солі</i>

	Єднотне число	Множне число
Н.	<i>мысль</i>	<i>мысли</i>
Р.	<i>мысли</i>	<i>мысли</i>
Д.	<i>мысли</i>	<i>мыслям</i>
В.	<i>мысль</i>	<i>мысли</i>
Т.	<i>мыслью / мысльом</i>	<i>мыслями</i>
М.	<i>мысли</i>	<i>мыслях</i>
К.	<i>мысле</i>	<i>мысли</i>

Примір Н. едн. ч.: *Жадна ся мысль не хватат [...] (П. Мурынка).*

	Єднотне число	Множне число
Н.	<i>церков</i>	<i>церкви</i>
Р.	<i>церкви</i>	<i>церкви / церков</i>
Д.	<i>церкви</i>	<i>церквам / церквям</i>
В.	<i>церков</i>	<i>церкви</i>
Т.	<i>церквом</i>	<i>церквами / церквями</i>
М.	<i>церкви</i>	<i>церквах / церквях</i>
К.	<i>церков / церкво</i>	<i>церкви</i>

Одміна нерегулярна

	Єднотне число	Множне число
Н.	<i>мати / матір</i>	<i>матери</i>
Р.	<i>матери / матере</i>	<i>матери / матерів</i>
Д.	<i>матери</i>	<i>матерям / матірям</i>
В.	<i>мати / матір</i>	<i>матери</i>
Т.	<i>матірю / матірьом</i>	<i>матерями / матірями</i>
М.	<i>матери</i>	<i>матерях / матірях</i>
К.	<i>мати / матірьо</i>	<i>матери</i>

Примір Р. едн. ч.: *Без вітця і матере [...] ("Лемківська ластівочка").*

2. Особливости форм називників третьої одміни

1. Називник *кров* в залежних одмінках окрем видячого єднотного числа змінят корін на /кырв/ або /кырв'/. В вимові декотрых люди в творячым єднотного числа перед кінцивком появлят ся согласний /j/, длятого в текстах стрічає тіж запис: *кырвійом, кырвійов*
2. В декотрых називниках той одміни заходить виміна гласных в основі, напр.: /i/ – /o/ або /u/ – /o/: *кіст* - *кости*, *силь* - *соли*, *нич* / *ніч* - *ночы*.
3. Називник *мати* / *матір* окрем вариянтовых кінцивок має тіж ріжны (і вариянтові) форми основы: /матір' /-, /матір' /-, /матірj /-, /матер' /-, /матерj /-.
4. Формы кличучого одмінка неособовых називників стрічают ся барз рідко.

6. Четверта одміна

До четвертої одміни належат називники середнього роду з кінцивком *-/a/ (-а, -я)* в називаючым одмінку єднотного числа, котры при одмінюваню маюť суфікс *-/at/ (-ат-, -ят)*: *гача, паця, теля* і ін. назвы малых звіряť, *дівча, горня, опліча, тімя, піднібя*, або суфікс *-/en/ (-ен-)*: лем слова *імя, сімя* і *вымя*.

Коментар:

Називники середнього роду *знамено, племено, рамено, стрімено* і називник мужского роду *полломін* (пор. укр. *полум'я*, рос. *пламя*, белорус. *полымя*), котры в праславянськым языку належали до того тыпу одміны, в лемківськым языку одмінюют ся гнеска подля другої одміны. Називник *імя* має тіж нормативну вариянтову форму Н.-В. ед.ч. *імено*.

1. Взоры одмін

Називники з суфіксом *-ат/- (-ат-, -ят-)*

Одмінок	Єднотне число	Множне число
Н.	<i>-а (-я)</i>	<i>-ат-а, (-ят-а)</i>
Р.	<i>-ат-е / -ат-а (-ят-е / -ят-а)</i>	<i>-ат-∅</i>
Д.	<i>-ат-у (-ят-у) (-ят-ам / -ят-им)</i>	<i>-ат-ам / -ат-им</i>
В.	=Н.	=Н.
Т.	<i>-ат-ом (-ят-ом) (-ят-ами / -ят-ми)</i>	<i>-ат-ами / -ат-ми</i>
М.	<i>-ат-и (-ят-и)</i>	<i>-ат-ах (-ят-ах)</i>
К.	=Н.	-Н.

Приміры:

	Єднотне число	Множне число
Н.	<i>дівча</i>	<i>дівчата</i>
Р.	<i>дівчате / дівчата</i>	<i>дівчат</i>
Д.	<i>дівчату</i>	<i>дівчатам / дівчатам</i>
В.	<i>дівча</i>	<i>дівчата</i>
Т.	<i>дівчатом</i>	<i>дівчатами / дівчатми</i>
М.	<i>дівчати</i>	<i>дівчатах</i>
К.	<i>дівча</i>	<i>дівчата</i>

	Єднотне число	Множне число
Н.	<i>паця</i>	<i>пацята</i>
Р.	<i>пацяте / пацята</i>	<i>пацят</i>
Д.	<i>пацяту</i>	<i>пацятам / пацятам</i>
В.	<i>паця</i>	<i>пацята</i>
Т.	<i>пацятом</i>	<i>пацятамі / пацятми</i>
М.	<i>пацяти</i>	<i>пацятах</i>
К.	<i>паця</i>	<i>пацята</i>

Називники з суфіксом *-ен/-*

Одмінок	Єднотне число	Множне число
Н.	<i>-а / (-я)</i>	<i>-ен-а</i>
Р.	<i>-ен-а / -ен-и</i>	<i>-ен-∅</i>
Д.	<i>-ен-у</i>	<i>-ен-ам</i>
В.	=Н.	=Н.
Т.	<i>-ен-ом</i>	<i>-ен-ами</i>
М.	<i>-ен-и</i>	<i>-ен-ах</i>
К.	=Н.	=Н.

Приміры:

	Єднотне число	Множне число
Н.	<i>сімя</i>	<i>семена</i>
Р.	<i>семена / семени</i>	<i>семен</i>
Д.	<i>семену</i>	<i>семенам</i>
В.	<i>сімя</i>	<i>семена</i>
Т.	<i>семеном</i>	<i>семенами</i>
М.	<i>семени</i>	<i>семенах</i>
К.	<i>сімя</i>	<i>семена</i>

2. Особливості одміны декотрых назывників четвертой одміны і варіянтны кінчывок

- Називники той одміны во вшыткых одмінках окрема называючого єднотного числа і рівного му видячого єдн. ч. маюта в основі суфікс *-ат/-* або *-ен/-*, в писмі *-ат-, -ят-, -ен-* напр.:
-ат-: *гача – гачату – гачатах*
-ят-: *теля – теляту – телятах*
-ен-: *сімя – семену – семенах*
- Рождаючий одмінок назывників з суфіксом *-ат-* (*-ят-*) в єднотным числі ма варіянтны кінчывкы *-е / -а* (преферуєме першу), напр.: *гачате / гачата, пацяте / пацята*. Назывники *сімя, імя* (з суфіксом *-ен-*) маюта ту дві рівноправны кінчывкы *-а / -и*: *семена / семени*.
- В даючым єднотного ч. назывники з суфіксом *-ат-, -ят-, -ен-* маюта кінчывку *-у*: *гачату, горняту, семену* і т. д.
- Част назывників той одміны ма по дві кінчывкы в даючым мн.ч. (основном єст перша з поданых): *-ам / -им*, напр.: *дівчатам / дівчатим* і в творячым мн. ч.: *-ами / -ми, -ями / -ми*, напр.: *гачатами / гачатми, пацятамі / пацятми*.

5. Рождаючий мн. ч. тых назывників ма нульову кінцівку: *дівчат, телят, сімен* і т. д.

7. Одміна назывників, котры мають лем множене число

До той групи належат назывники: *ворота, гушли, гачы, двери / двері, сіни, дрижджы, кліцы, крижы, ногавкы, ножыці, санкы, холошні, ціпы, помьї, трубы* і ін.

1. Взир одміны

Н.	-ы, -и, -і, -а
Р.	-и, -Ø
Д.	-ам (-ям)
В.	=Н.
Т.	-ами (-ями), -ми
М.	-ах (-ях) / -ь-ох
К.	=Н.

Приміры:

Н.	<i>ворота</i>	<i>кліцы</i>
Р.	<i>ворит / воріт</i>	<i>кліцы</i>
Д.	<i>воротам</i>	<i>кліцам</i>
В.	<i>ворота</i>	<i>кліцы</i>
Т.	<i>воротами / воритми / ворітми</i>	<i>кліцями</i>
М.	<i>воротах</i>	<i>кліцах</i>
К.	<i>ворота</i>	<i>кліцы</i>

Н.	<i>порткы</i>	<i>сподні</i>
Р.	<i>портк</i>	<i>споден</i>
Д.	<i>порткам</i>	<i>сподням</i>
В.	<i>порткы</i>	<i>сподні</i>
Т.	<i>портками</i>	<i>споднями</i>
М.	<i>портках</i>	<i>споднях</i>
К.	<i>порткы</i>	<i>сподні</i>

Н.	<i>гачы</i>	<i>сіни</i>	<i>гушли</i>	<i>помьї</i>
Р.	<i>гачи</i>	<i>сін / сіни</i>	<i>гушель</i>	<i>помьї</i>
Д.	<i>гачам</i>	<i>сіням</i>	<i>гушлям</i>	<i>помьям</i>
В.	<i>гачы</i>	<i>сіни</i>	<i>гушли</i>	<i>помьї</i>
Т.	<i>гачами</i>	<i>сінями / сіни</i>	<i>гушлями</i>	<i>помьями</i>
М.	<i>гачах</i>	<i>сінях</i>	<i>гушлях</i>	<i>помьях</i>
К.	<i>гачы</i>	<i>сіни</i>	<i>гушли</i>	<i>помьї</i>

2. Особлиости одміны группы назывників, котры мають лем множену

- Коли в групі согласных выступує /л/ або /н/, то в рождаючым одмінку появлят ся рухомий гласний /e/: *гушель, холошен*. Тот одмінок ма вариянтову кінцівку -и: *гушель / гушли, холошен / холошни*.
- Коли в сусідстві согласных перед кінцівком выступує согласний /к/, то в рождаючым перед тым согласным появлят ся рухомий гласний /o/: *порткы – портк, санкы – санок*.
- В кореню назывника *ворота* в рождаючым одмінку заходит выміна /o/ на /н/ або /і/: *ворота / ворит / воріт*.
- Назывник *двери* в творячым одмінку ма дві формы: *дверями / дверми*.
- Місцевий в назывниках *ворота, гушли, сані* ма кінцівку -ах/ (-ах, -ях) і вариянтову -ох/ (-ь-ох): *воротах, гушлях, санях / саньох*, напр.: [...] *білых саньох* [...] (П. Мурынка).
- Кличучий, так як і видячий, в назывниках той групи ест рівний называючому.

4. Придачник

1. Увагы о придавнику

Придачник то част мовы, яка называт примету і характеризує ся граматычныма значынями роду, числа і одмінка, а тіж граматычным значыньом ступенів порівняня (компаративу).

В речыню придачник выступує як придаток і в зоставі присудка.

Придачники одповідают на зьвіданя *якій? яка? яке? які? чьї? чья? чье? чьї? чьйого? чьйому? якого? якому?* і т. д.

2. Взоры одміны придавників

а) з твердом основом

Одмінок	Єднотне число			Множене число Для выштыкых родів
	Мужскій р.	Середній р.	Женьскій р.	
Н.	-ий ²¹	-е	-а	-ы
Р.	-ого	-ого	-ой	-ых

²¹ Як основну приймає кінцівку -ий. В літературі, подля старшой вымовы і писовни, в Н. і В. ед. ч. м. р. хіснувало ся -ий. Коментар см. в часті „Орфографія” – *Писовня бухель и*.

Д.	-ому	-ому	-ій, -ий	-ьм
В.	=Н. або Р.	=Н. або Р.	-у	=Н. або Р.
Т.	-ьм	-ьм	-ом	-ьма
М.	-ьм	-ьм	-ій, -ий	-ьх
К.	=Н.	=Н.	=Н.	=Н.

Приміры:

	Єднотне число		Множне число	
	Мужській рід	Середній рід	Женьській рід	Для вшыткых родів
Н.	головний	головне	головна	головны
Р.	головного	головного	головной	головных
Д.	головному	головному	головній	головным
В.	головний, головного	головне	головну	головны, головных
Т.	головным	головным	головном	головьма
М.	головным	головным	головній	головных
К.	головний	головне	головна	головны

В даючым і місцевым єднотного числа в женьськым роді по согласных **ж, ш, ч, с, р, л** хіснуе ся кінцівку **-ий**, напр.: **ворожий** (силі), **ліпший** (роботі), **коначий** (нозі), **лысий** (голові), **мудрий** (жені), **цїлий** (справі).

б) з мягком основом

Одміно	Єднотне число			Множне число
	Мужській р.	Середній р.	Женьській р.	Для вшыткых родів
Н.	-ій	-є	-я	-і
Р.	-ь-ого	-ь-ого	-ь-ой	-іх
Д.	-ь-ому	-ь-ому	-ій	-ім
В.	=Н. або Р.	=Н. або Р.	-ю	=Н. або Р.
Т.	-ім	-ім	-ь-ом	-іма
М.	-ім	-ім	-ій	-іх
К.	=Н.	=Н.	=Н.	=Н.

Приміры:

	Єднотне число		Множне число	
	Мужській рід	Середній рід	Женьській рід	Для вшыткых родів
Н.	синій	сине	синя	сині
Р.	синього	синього	синьой	синіх
Д.	синьому	синьому	синій	синіх
В.	сині, синього	сине	синю	сині, синіх
Т.	синім	синім	синьом	синіма
М.	синім	синім	синій	синіх
К.	синій	сине	синя	сині

в) з основом, котра кінчыт ся на /к/, /г/, /х/

Одміно	Єднотне число			Множне число
	Мужській р.	Середній р.	Женьській р.	Для вшыткых родів
Н.	-ій ²²	-є / -е	-а	-ы
Р.	-ого	-ого	-ой	-ых
Д.	-ому	-ому	-ій	-ьм
В.	=Н. або Р.	=Н. або Р.	-у	=Н. або Р.
Т.	-ьм	-ьм	-ом	-ьма
М.	-ьм	-ьм	-ій	-ьх
К.	=Н.	=Н.	=Н.	=Н.

Приміры:

	Єднотне число		Множне число	
	Мужській рід	Середній рід	Женьській рід	Для вшыткых родів
Н.	тихий	тихе	тиха	тихы
Р.	тихого	тихого	тихой	тихых
Д.	тихому	тихому	тихий	тыхьм
В.	тихий, тихого	тихе	тиху	тихы, тихых
Т.	тыхьм	тыхьм	тихом	тыхьма
М.	тыхьм	тыхьм	тихий	тихых
К.	тихий	тихе	тиха	тихы

²² Як основну приймаме кінцівку **-ій**. В літературі стрічат ся тіж, згідні зо старшом нормом, кінцівка **-ыи**.

3. Особливості одніи декотрых придавників і варіанти кінцивок

1. В придавниках твердої групи в називаючым і видячым одмінку мужского роду стрічає в друкуваных текстах стару лемківську кінцівку *-ый*, але в остатнім часі ужывана єст кінцівка *-ий*.
2. Видячий одмінок єднотного і множного числа при мужскоособовых називниках має кінцівку рождаючого одмінка, а при інчых – кінцівку називаючого, напр.:
В. = Р. *головного урядника* – *головных урядників*
В. = Н. *головний уряд* – *головны уряды*
3. Кличучий одмінок придавників твердої і мягкой групи вшиткых родів єдн. і мн. числа має форму рівну називаючому.
4. Придавники твердої групи мужского і середнього роду в творячым і місцевым єдн.ч. мають кінцівку *-ым*.
5. Придавники мягкой групи мужского і середнього р. в творячым і місцевым мають кінцівку *-ім*.
6. Придавники мужского і середнього р. з основою, котра кінчыт ся на /к/, /г/, /х/ в творячым і місцевым єдн.ч. мають кінцівку *-ым*.
7. Част лемківських придавників має в Н. єд. ч. м. р. коротку форму, напр.: *винний* – *винен*, *годний* – *годен*, *голодный* – *голоден*. Придавники *груб*, *велич*, *крас*, *фальш* і т. д. єст неодмінны. Не мають они форм одмінка, роду ани числа і єст ужываны в однесію до називників вшиткых родів, так в єднотным, як і множным числі в функції придатка і присудка, напр.: *квась яблоко*; *Жена єст барз груб*. *Він єст фальш*. Така коротка форма переважні ріжнит ся значыньом од полной формы. Выражат она або вежшу інтенсивнієст приметы, або эмоційнієст выповіди.
Придавники *квасний*, *молодий* в короткій формі мають змягчены согласны *-с'/, -д'*: *квась*, *молодь*.
8. Декотры придавники мають гомонімічны одповідники серед називників, напр.: *довгий* ужываний єст як придавник, але гомонімічний називник означат 'ужа, гада', а називник *злий* означат 'дьябла'.

4. Порівняльны ступені придавників

1. Основний ступінь (позитив): *головний*, *молодий*, *синий*, *туній* і т. д.
2. Выжший ступінь (компаратив) творит ся при помочи суфіксів *-ш-*, *-ійш-*.

Суфікс *-ш-* ужыват ся найчастійше при непохідных придавниках, котрых основа кінчыт ся на єден согласний або на групу согласных, напр. /гк/, /вг/, /рд/, /рт/ (закінчыня основ /к/-, /ок/-, /ек/-, /г/- выпада-

ют: *легк-ий* – *легш-ий* (*лекший*), *глубок-ий* – *глубш-ий*, *довг-ий* – *довш-ий*, або проходить альтернатива: *дорог-ий* – *дорожш-ий*; *высок-ий* – *выжш-ий*).

Приміры: *богат-ий* – *богатш-ий* (*богатша*, *богатше*, *богатшы*), *молод-ий* – *молодш-ий* (*молодша*, *молодше*, *молодшы*), *нов-ий* – *новш-ий* (*новша*, *новше*, *новшы*), *слаб-ий* – *слабш-ий* (*слабша*, *слабше*, *слабшы*), *стар-ий* – *старш-ий* (*старша*, *старше*, *старшы*); *тверд-ы-й* – *твердш-ий* (*твердша*, *твердше*, *твердшы*).

Суфікс *-ійш-*: *чорн-ий* – *чорн-ійш-ий* (*чорнійша*, *чорнійше*, *чорнійшы*), *головн-ий* – *головн-ійш-ий* (*головнійша*, *головнійше*, *головнійшы*), *мудр-ий* – *мудр-ійш-ий* (*мудрійша*, *мудрійше*, *мудрійшы*), *син-ий* – *син-ійш-ий* (*синійша*, *синійше*, *синійшы*).

Выжший ступінь декотрых придавників твориме од інчых основ (суплетивным способом), напр.: *добрий* – *ліпший*, *великий* – *більший* і *векий*, *злий* – *гірший*, *малый* – *менший*.

Выжший ступінь придавників выступєє тіж в двочленній формі, в получынях форм таких як в основным ступені зо словами *барже*, *більше*, *менше*: *барже синій*, *барже червеній*, *більше спокійний*, *менше спокійний*, напр.: *Друзы были барже толєранційны*. (А. Копча).

3. Найвыжший ступінь (суперлятив) творит ся при помочи префіксеу *най-* доданого до формы выжшого ступеня: *най-старший* (*найстарша*, *найстарше*, *найстаршы*), *най-мудрійший* (*наймудрійша*, *наймудрійше*, *наймудрійшы*) і т. д., напр.: *Была-с наймолодша*, *але і ты мене лишаш*. (А. Копча); *[...] од найбільшого болю [...]* (П. Мурынка).

Частка *як-* додана до формы найвыжшого ступеня означат максимальний переяв приметы, яка може быти осягнена: *якнайбільший*, *якнайменший* і т. д.

Префікс *пре-* доданий до формы найвыжшого ступеня тіж означат максимальний переяв приметы, напр.: *Пренайсвятійшую тайну [...]* (А. Павлович).

Префікс *пре-* доданий до формы основного ступеня творит стилістичні забарвлену форму найвыжшого ступеня од ограниченої групы придавників, напр.: *превеликий*, *предобрий*.

5. Якістны, односны і присвійны придавники

Придавники ділят ся на якістны, односны і присвійны.

1. Якістны придавники называють примету без одношыня до інчых предметів, напр.: *барнастий*, *таркастий*, *червеній*, *зеленій*, *тихий*, *квасний*, *пахлячий*, *твердий*, *великий*, *гардий* і т. д.

2. Односны придавники называють примету през одношыня до іншого предмету, процесу (дії, стану), обставин і ін.: *дубова* (дошка / дошка), *деревяна* (ложка, ложка), *сонечний* (день), *вечерний* (дзвін), *науковий* (термін), *американска* (мода), *робітна* (жена), *дорослы* (діти). Односны придавники не маю форм ступеня.
3. Присвійны придавники означають приналежність предмета чловекови або звыряту. Твориме їх при помочи суфіксів *-ів-*, напр.: *стрыків* (сын), *-ин-*, напр.: *сестрина* (візитка), *-ач-* (*-яч-*), напр.: *курачий* (хвіст), напр.: [...] *же ногы не конячы* [...] (П. Мураянка). Не маю форм ступеня.

5. Числовник

1. Увагы о числовнику

Числовник – част мовы, яка называт число і порядок предметів.

- Кілкiстны числовники означають окрислене число предметів, напр.: *два столы*, а тіж абстракційне понятя числа, напр.: *штыры ділит ся през два*.
- Порядковы числовники маю значыня порядку предметів при числіно, напр.: *першый, другій, третій, четвертій* і т. д.
Порядковы числовники одповідаю на звыданя *котрий (котра, котре, котры, котрого* і т. д.) *за порядком?*
- Громадны числовники означаю число предметів взятых як скупліня: *двое, четверо, пятеро, шестеро* і т. д. Одповідаю на такы самы звыданя як головны числовники.
- Дробовы числовники означаю дробову велькіст (не ціліст): *една друга, три чверти / три четверты / три четвертых* і т. д.
- Кілкiстны, громадны і дробовы числовники одповідаю на звыданя *кілко (кілкох, кілком* і т. д.)?

2. Кілкiстны числовники

еден (*една, едно, едны*), *два* (*дві*), *три*, *штыры* / *штырі*, *пят*, *шист*, *сім*, *вісем / осем*, *девят*, *десят*, *еденадцет*, *дванадцет*, *тринадцет*, *штырнадцет*, *пятнадцет*, *шистнадцет*, *сімнадцет*, *вісемнадцет*, *девятнадцет*, *двадцет*, *двадцет еден* (*една, едно*), *двадцет два* (*дві*), *двадцет три*, *двадцет штыры*, *двадцет пят* і т. д. *тридцет*, *чотырдесят* / *чытырдесят* / *четырдесят* / *сорок*, *пятдесят*, *шистдесят*, *сімдесят*, *вісемдесят* / *осемдесят*, *девятдесят*, *сто*, *двіста*, *триста*, *штыриста*, *пятсто*, *шистсто*, *сімсто*, *вісемсто / осемсто*, *девятсто*, *тысяч* / *тысяч два*

тысячы / *тысячы*, *три тысячы* / *тысячы*, *штыры тысячы* / *тысячы*, *пят тысячы* / *тысячы*, *шист тысячы* / *тысячы*, *тридцет тысячы* / *тысячы*, *девятдесят тысячы* / *тысячы*, *миллийон*, *миллярд*, *билийон* і т. д.

1. Одміна кілкiстных числовників

Єднотне число				
	Мужскій р.	Середній р.	Женьскій р.	Множне число
Н.	<i>еден</i>	<i>едно</i>	<i>една</i>	<i>едны</i>
Р.	<i>едного</i>		<i>едной</i>	<i>едных</i>
Д.	<i>едному</i>		<i>едній</i>	<i>едным</i>
В.	<i>еден, едного</i>	<i>едно</i>	<i>едну</i>	<i>едны, едных</i>
Т.	<i>едным</i>		<i>едном</i>	<i>едныма</i>
М.	<i>едным</i>		<i>едній</i>	<i>едных</i>
К.	<i>еден</i>	<i>едно</i>	<i>една</i>	<i>едны</i>
Н.	<i>два, оба, обыдва</i> (ученикы, столы, дівчата, села), <i>дві, обі, обідві</i> (дівкы, хыжы)			
Р.	<i>двох, обох, обыдвох</i> (учеників, столів, дівчат, сіл, дівок, хыж)			
Д.	<i>двом, обом, обыдвом</i> (ученикам, столам, дівчатам, селам, дівкам, хыжам)			
В.	<i>два, оба, обыдва</i> (столы, дівчата, села), <i>двох, обох, обыдвох</i> (учеників), <i>дві, обі, обідві</i> (дівкы, хыжы)			
Т.	<i>двома, обома, обыдвома</i> (учениками, столами, дівчатами, селами, дівками, хыжами)			
М.	<i>двох, обох, обыдвох</i> (учениках, столах, дівчатах, селлах, дівках, хыжах)			
К.	<i>два, оба, обыдва</i> (ученикы, столы, дівчата, села), <i>дві, обі, обідві</i> (дівкы, хыжы)			

Н.	<i>три</i>	<i>штыры / штырі</i>
Р.	<i>трійох</i>	<i>штырійох</i>
Д.	<i>трійом</i>	<i>штырійом</i>
В.	<i>три, трійох</i>	<i>штыры / штырі, штырійох</i>
Т.	<i>трійома</i>	<i>штырійома</i>
М.	<i>трійох</i>	<i>штырійох</i>
К.	=Н.	=Н.

Одмінок	п'ят до дев'яност
Н.	-Ø
Р.	-ох (-b- ох)
Д.	-ом (-b-ом)
В.	=Н. або Р.
Т.	-ома (-b-ома)
М.	-ох (-b-ох)
К.	=Н.

В. = Р. в получиню з мужскоособовыма назывниками
 В. = Н. в получиню з рештом назывнків

Приміры:

Н.	п'ят	сім	двадцет
Р.	п'ятьох	семах	двадцетьох
Д.	п'ятьом	семом	двадцетьом
В.	п'ят, п'ятьох	сім, семах	двадцет, двадцетьох
Т.	п'ятьома	семома	двадцетьома
М.	п'ятьох	семах	двадцетьох
К.	п'ят	сім	двадцет

Н.	чотырдцят / сорок /	
Р.	чотырдцятьох / сорока	
Д.	чотырдцятьом / сороком	
В.	чотырдцят, чотырдцятьох / сорок, сорока	
Т.	чотырдцятьома / сорокома	
М.	чотырдцятьох, сороках /	
К.	чотырдцят / сорок	

Н.	сто	двіста	п'ятсто
Р.	сто / стох	двіста / двостох	п'ятсто / п'ятстох
Д.	стом	двостом	п'ятстом
В.	сто / стох	двіста / двостох	п'ятсто / п'ятстох
Т.	стома	двостома	п'ятстома
М.	стох	двостох	п'ятстох
К.	сто	двіста	п'ятсто

	Єднотне число	Множне число
Н.	тисяч	тисячы
Р.	тисяча	тисячи / тисячів
Д.	тисячови	тисячам
В.	тисяч	тисячы
Т.	тисячом	тисячами
М.	тисячи / тисячу	тисячах
К.	тисячу	тисячы

	Єднотне число	Множне число
Н.	мільйон	мільйоны
Р.	мільйона	мільйонів
Д.	мільйонови	мільйонам
В.	мільйон	мільйоны
Т.	мільйоном	мільйонами
М.	мільйоні	мільйонах
К.	мільйоне	мільйоны

В речиню в позиції называючого для означення групи мужчин, попри форм *два жолніры, штыры учениці* ужываны сут полученія тыпу *двох жолнірів, штырьох учеників*, напр.: *Два жолніры стоят на варті. Двох жолнірів стоїт на варті.*

3. Порядковы числовныкы

Мужскій р.	Єднотне число		Множне число
	Середній р.	Женьскій р.	
першій	перше	перша	першы
другій	друге	друга	другы
третій	третє	третья	треті
четвертій	четверте	четверта	четверты

п'ятій, шестій, семій, осмії і т. д.; единадцетій, дванадцетій, тринадцетій, і т. д.; двадцетій, двадцет першій, двадцет другій, двадцет третій, двадцет четвртій, і т. д.; тридцетій, чотырдцятій / сороковій, п'ятдцятій, і т. д.; сотній, двісотній, трісотній, штырїсотній, п'ятсотній, і т. д.; тисячний, двотисячний, трітисячний, штырїтисячний, п'яттисячний, і т. д.; стотисячний, двістатисячний, двістатридцеттисячний, мільйоновій, мільяроовій, бїлійоновій.

1. Взоры одміны порядковых числовників

Одмінок	Єднотне число			Множне число Для вшыткых родів
	Мужскій р.	Середній р.	Женьскій р.	
Н.	-ий ²³ , -ій	-е (-є)	-а (-я)	-ы, -і
Р.		-ого (-ь-ого)	-ой (-ь-ой)	-ых, -іх
Д.		-ому (-ь-ому)	-ій, -ий	-ым, -ім
В.	=Н. або Р.	=Н.	-у, -ю	=Н. або Р.
Т.		-ым, -ім	-ом (-ь-ом)	-ыма, -іма
М.		-ым, -ім	-ий, -ій	-ых, -іх
К.		=Н.	=Н.	=Н.

В Д. єдн. ч. женьского роду по *ш* - кінцівка *-ий*: *перший*.

Приміры:

	Єднотне число		Множне число	
	Мужскій р.	Середній р.	Женьскій р.	для вшыткы родів
Н.	<i>перший</i>	<i>перше</i>	<i>перша</i>	<i>першы</i>
Р.	<i>першого</i>		<i>першой</i>	<i>першых</i>
Д.	<i>першому</i>		<i>перший</i>	<i>першым</i>
В.	<i>перший, першого</i>	<i>перше</i>	<i>першу</i>	<i>першы, першых</i>
Т.	<i>першым</i>		<i>першом</i>	<i>першыма</i>
М.	<i>першым</i>		<i>перший</i>	<i>першых</i>
К.	<i>перший</i>	<i>перше</i>	<i>перша</i>	<i>першы</i>
Н.	<i>третій</i>		<i>третє</i>	<i>третья</i>
Р.		<i>третього</i>		<i>третьой</i>
Д.		<i>третьому</i>		<i>третьім</i>
В.	<i>третій, третього</i>	<i>третє</i>	<i>третью</i>	<i>треті, третіх</i>
Т.		<i>третьім</i>		<i>третьом</i>
М.		<i>третьім</i>		<i>третьім</i>
К.	<i>третій</i>	<i>третє</i>	<i>третья</i>	<i>треті</i>

²³ См.: „Орфографія” – Писовня буквы и.

Н.	<i>десятий</i>	<i>десяте</i>	<i>десяти</i>	<i>десяты</i>
Р.		<i>десятого</i>	<i>десятой</i>	<i>десятых</i>
Д.		<i>десятому</i>	<i>десятім</i>	<i>десятым</i>
В.	<i>десятий, десятого</i>	<i>десяте</i>	<i>десяту</i>	<i>десяты, десятых</i>
Т.		<i>десятым</i>	<i>десятом</i>	<i>десятыма</i>
М.		<i>десятым</i>	<i>десятім</i>	<i>десятых</i>
К.	<i>десятий</i>	<i>десяте</i>	<i>десяти</i>	<i>десяты</i>

Н.	<i>сімнадцятий</i>	<i>сімнадцете</i>	<i>сімнацета</i>	<i>сімнацеты</i>
Р.		<i>сімнадцетого</i>	<i>сімнацетой</i>	<i>сімнацетых</i>
Д.		<i>сімнацетому</i>	<i>сімнацетім</i>	<i>сімнацетым</i>
В.	<i>сімнадцятий, сімнадцетого</i>	<i>сімнацете</i>	<i>сімнацету</i>	<i>сімнацеты, сімнацетых</i>
Т.		<i>сімнацетым</i>	<i>сімнацетом</i>	<i>сімнацетыма</i>
М.		<i>сімнацетым</i>	<i>сімнацетім</i>	<i>сімнацетых</i>
К.	<i>сімнадцятий</i>	<i>сімнацете</i>	<i>сімнацета</i>	<i>сімнацеты</i>

4. Громадны числовники

Громадных числовників ужывае при:

- 1) назывниках, котры означают особы мужского, женьского і середнього роду, напр.: *двое люди, четверо лікарів,*
- 2) назывниках означуючых малы діти, молоды звьірята, напр.: *троє діти, пятеро гусят, двое курят,*
- 3) назывниках, якы не маюг єднотного числа, напр.: *трої ворота, двої кліцы.*

Приміры громадных числовників: *двое, трое, четверо, пятеро, шестеро, семеро, осмеро, девятеро, десятеро, єденацетеро, дванацетеро, тринадцетеро, штырнадцетеро, пятнадцетеро, шістнадцетеро, сімнадцетеро* і т. д. *двадцетеро, двадцет двоє, двадцет четверо, двадцет пятеро* і т. д.

1. Взир одміны громадных числовників

Одмінок	<i>двое, трое</i>	<i>четверо, пятеро</i> і т. д.
Н.	-є	-о
Р.	-іх	-ых
Д.	-ім	-ым
В.	=Н. або Р.	=Н. або Р.
Т.	-іма	-ыма
М.	-іх	-ых
К.	=Н.	

Приміри:

Н.	двоє	тридцетеро
Р.	двоіх	тридцетерых
Д.	двоім	тридцетерым
В.	двоє, двоіх	тридцетеро, тридцетерых
Т.	двоіма	тридцетерыма
М.	двоіх	тридцетерых
К.	двоє	тридцетеро

5. Дробовы числовники

До дробовых числовників односят ся: *една друга, три четверты / три чверти, една четверта / чверт, дві четверты / дві чверти, една осма / осмина, дві осмы / дві осмины, піл-друга, піл-третя, піл-четверта, половина, третина, четвертина, п'ятина, семина, осмина, десятина, сотина* і т. д.

Приміри одміны:

Н.	сім осмин	една ціла і дві п'яты / п'ятины
Р.	семах осмин	едной цілою і двох п'ятых / п'ятинах
Д.	семом осминам	едній цілій і двом п'ятым / п'ятинам
В.	сім осмин	едну цілу і дві п'яты / п'ятины
Т.	семома осминами	едном цілом і двома п'ятьма / п'ятинами
М.	семах осминах	едній цілій і двох п'ятых / п'ятинах

6. Вариантовы формы декотрых числовників

- Числовник *вісем* ма вариантову форму *осем*.
- Числовник '40' ма формы: *чотырдесят* (полудньова Лемковина: *штырицицат*), *сорок*.
- Числовник *тисяч* в получынях з *два, три, штыри* ма форму *тисячы* (з кінцивком *-ы*), а од *пят* в гору – з кінцивком *-и*: *два (три, штыри) тисячы; пят (шист, сім і т. д.) тисячи*.
- Част дробовых числовників ма вариантовы формы, напр.: *три четверты і три чверти, една осма і осмина*.

6. Місценазывник

Місценазывник – част мовы, котрой значыньом ест вказаня на предмет або примету з пункту виджыня бесідуячого і даной бесіды.

Особовы місценазывники, напр.: *я, ты, він, она, оно, мы, вы, они*.

Вертаны (рефлексивны) місценазывники, напр.: *себе, собі, си*.

Присвійны (посесивны) місценазывники, напр.: *мій (моя, мое, мої), твій (твоя, твоє, твої), свій (своя, свое, свої), наш (наша, наше, наши), ваш (ваша, ваше, ваши), їх*.

Вказуючы місценазывники, напр.: *тот (тога, того, тоты), сес (сеса, сесе, сесы), тілко, тільо*.

Зв'ідуючы (вопросны) місценазывники, напр.: *хто, што, якій (яка, яке, які), котрий (котра, котре, котры), чый (чья, чье, чьи)*.

Односны місценазывники, напр.: *хто, што, якій (яка, яке, які), котрий (котра, котре, котры), чый (чья, чье, чьи), кілко* – ужываны не в значыню зв'ідуваня.

Вызначены місценазывники, напр.: *каждий (кажда, каждое, каждый) / кождий (кожда, кожде, кожды), сам, самый (сама, само, самы), інчий (інча, інче, інчы) / інший (інша, інше, іншы), виыток (виытка, виытко, виытки), тот сам (тога сама, того само, тоты самы), тот же (тога же, того же, тоты же)*.

Невизначены місценазывники, напр.: *хтоси, штоси, котрысий (котрыса, котрысе, котрысы), якысий (якыса, якысе, якысы), хоц-хто, хоц-якій (хоц-яка, хоц-яке, хоц-якы), хоц-котрий (хоц-котра, хоц-котре, хоц-котры), даякій (даяка, даяке, даякы), деякій (деяка, деяке, деякы)*.

Одрикаючы (негуючы) місценазывники, напр.: *нихто, нич, ниякій (ниака, нияке, ниякы), ничый (ничья, ничье, ничьи), никотрий (никотра, никотре, никотры)*.

1. Одміна особовых місценазывників

	Місценазывники едн. числа		Місценазывники мн. числа	
Н.	<i>я</i>	<i>ты</i>	<i>мы</i>	<i>вы</i>
Р.	<i>мене, мя, ня, мня</i>	<i>тебе, тя</i>	<i>нас</i>	<i>вас</i>
Д.	<i>мі</i>	<i>тобі, ти</i>	<i>нам</i>	<i>вам</i>
В.	<i>мене, мя, ня, мня</i>	<i>тебе, тя</i>	<i>нас</i>	<i>вас</i>
Т.	<i>мноm</i>	<i>тобом</i>	<i>нами</i>	<i>вами</i>
М.	<i>мі, мні</i>	<i>тобі</i>	<i>нас</i>	<i>вас</i>

	Єднотне число		Множне число	
	Мужскій р.	Середній р.	Женьскій р.	
Н.	<i>він</i>	<i>оно</i>	<i>она</i>	<i>они</i>
Р.	<i>його, него, нього, го</i>	<i>їй, неї</i>	<i>їх</i>	<i>їх</i>
Д.	<i>йому, ньому, му</i>	<i>їй, ни, ній</i>	<i>ім, ним</i>	<i>їх</i>
В.	<i>його, него, нього, го</i>	<i>їй, ю, ню</i>	<i>їх</i>	<i>їх</i>
Т.	<i>ним</i>	<i>їм</i>	<i>їм</i>	<i>їм</i>
М.	<i>ним</i>	<i>їм</i>	<i>їм</i>	<i>їм</i>

Приміри:

- Р. *Нес його. Нес го. Іоу оо ней. Был ем в нього / него.*
 Д. *Даю йому. Даю му. Даю їй. Іоу гу ни. Іоу гу ньому (нему). Іоу гу ній.*
 В. *Виджу його (го). Виджу ей (ю). Взял бым ей зо собом. През нього (него). През но.*
 Т. *Іоу з ним. Іоу з ньом.*
 М. *Бесідою о ним. Бесідою о ній (ней).*

2. Одміна вертаного (рефлексивного) місеназівників

Н.	–
Р.	себе, ся
Д.	собі, си
В.	себе, ся
Т.	собом
М.	собі

3. Одміна присвійних місеназівників

	Єднотне число		Множне число	
	Мужскій р.	Середній р.	Женьскій р.	для вшыткых родів
Н.	мій	моє	моя	моі
Р.	мойого, мого		мойой	моіх
Д.	мойому, мому		моій	моім
В.	мій, мойого, мого	моє	мою	моі, моіх
Т.	моім		мойом	моіма
М.	моім		моій	моіх

Так одміняют ся тіж місеназівники *твій, свій*.

	Єднотне число		Множне число	
	Мужскій р.	Середній р.	Женьскій р.	для вшыткых родів
Н.	наш	наше	наша	нашы
Р.	нашого		нашой	нашых
Д.	нашому		наший	нашым
В.	наш, нашего	наше	нашу	нашы, нашых
Т.	нашым		нашом	нашыма
М.	нашым		наший	нашых

Подібні одмінят ся місеназівник *ващ*.

4. Одміна вказуючих місеназівників

	Єднотне число			Множне число для вшыткых родів
	Мужскій р.	Середній р.	Женьскій р.	
Н.	<i>тот</i>	<i>тото</i>	<i>тота</i>	<i>тоты</i>
Р.	<i>того</i>		<i>той</i>	<i>тых</i>
Д.	<i>тому</i>		<i>тій</i>	<i>тым</i>
В.	<i>тот, того</i>	<i>тото</i>	<i>тоту</i>	<i>тоты, тых</i>
Т.	<i>тым</i>		<i>том</i>	<i>тыма</i>
М.	<i>тым</i>		<i>тій</i>	<i>тых</i>
Н.	<i>сес</i>	<i>сесе</i>	<i>сеса</i>	<i>сесы</i>
Р.	<i>сесого</i>		<i>сесой</i>	<i>сесых</i>
Д.	<i>сесому</i>		<i>сесий</i>	<i>сесым</i>
В.	<i>сес, сесого</i>	<i>сесе</i>	<i>сесу</i>	<i>сесы, сесых</i>
Т.	<i>сесым</i>		<i>сесом</i>	<i>сесыма</i>
М.	<i>сесым</i>		<i>сесий</i>	<i>сесых</i>

5. Одміна звідуючих і односных місеназівників

Н.	<i>хто</i>	<i>што</i>
Р.	<i>кого</i>	<i>чого</i>
Д.	<i>кому</i>	<i>чому</i>
В.	<i>кого</i>	<i>што</i>
Т.	<i>кым</i>	<i>чым</i>
М.	<i>кым</i>	<i>чым</i>

	Єднотне число			Множне число для вшыткых родів
	Мужскій р.	Середній р.	Женьскій р.	
Н.	<i>якій</i>	<i>яке</i>	<i>яка</i>	<i>якы</i>
Р.	<i>якого</i>		<i>якой</i>	<i>якых</i>
Д.	<i>якому</i>		<i>якій</i>	<i>якым</i>
В.	<i>якій, якого</i>	<i>яке</i>	<i>яку</i>	<i>якы, якых</i>
Т.	<i>якым</i>		<i>яком</i>	<i>якыма</i>
М.	<i>якым</i>		<i>якій</i>	<i>якых</i>
Н.	<i>котрий</i>	<i>котре</i>	<i>котра</i>	<i>котры</i>
Р.	<i>котрого</i>		<i>котрой</i>	<i>котрых</i>
Д.	<i>котрому</i>		<i>котрий</i>	<i>котрым</i>
В.	<i>котрий, котрого</i>	<i>котре</i>	<i>котру</i>	<i>котры, котрых</i>
Т.	<i>котрым</i>		<i>котром</i>	<i>котрыма</i>
М.	<i>котрым</i>		<i>котриш</i>	<i>котрых</i>

6. Одміна визначених місценазвників

	Єднотне число		Множне число	
	Мужській р.	Середній р.	Женьській р.	для вшиткых родів
Н.	<i>каждий</i>	<i>кажде</i>	<i>кажда</i>	<i>кажды</i>
Р.	<i>каждого</i>		<i>каждой</i>	<i>каждых</i>
Д.	<i>каждому</i>		<i>каждий</i>	<i>каждым</i>
В.	<i>каждий, каждого</i>	<i>кажде</i>	<i>кажду</i>	<i>кажды, каждый</i>
Т.	<i>каждым</i>		<i>каждом</i>	<i>каждыма</i>
М.	<i>каждым</i>		<i>каждий</i>	<i>каждых</i>

Подібні: *інчий*.

Н.	<i>сам</i>	<i>саме</i>	<i>сама</i>	<i>самы</i>
Р.	<i>самого</i>		<i>самой</i>	<i>самых</i>
Д.	<i>самому</i>		<i>самій</i>	<i>самым</i>
В.	<i>сам, самого</i>	<i>саме</i>	<i>саму</i>	<i>самы, самых</i>
Т.	<i>самым</i>		<i>самом</i>	<i>самыма</i>
М.	<i>самым</i>		<i>самій</i>	<i>самых</i>

7. Одміна невизначених місценазвників

	Єднотне число		Множне число	
	Мужській р.	Середній р.	Женьській р.	для вшиткых родів
Н.	<i>якисий</i>	<i>якисе</i>	<i>якиса</i>	<i>якисы</i>
Р.	<i>якисого</i>		<i>якисой</i>	<i>якисых</i>
Д.	<i>якисому</i>		<i>якисий</i>	<i>якисым</i>
В.	<i>якисий, якисого</i>	<i>якисе</i>	<i>якису</i>	<i>якисы, якисых</i>
Т.	<i>якисым</i>		<i>якисом</i>	<i>якисыма</i>
М.	<i>якисым</i>		<i>якисий</i>	<i>якисых</i>

Н.	<i>дакій</i>	<i>даке</i>	<i>дака</i>	<i>дакы</i>
Р.	<i>дакого</i>		<i>дакой</i>	<i>дакых</i>
Д.	<i>дакому</i>		<i>дакій</i>	<i>дакым</i>
В.	<i>дакій, дакого</i>	<i>даке</i>	<i>даку</i>	<i>дакы, даких</i>
Т.	<i>дакым</i>		<i>даком</i>	<i>дакыма</i>
М.	<i>дакым</i>		<i>дакій</i>	<i>даких</i>

Н.	<i>хтоси</i>	<i>штоси</i>	<i>дакто</i>	<i>дашто</i>
Р.	<i>когоси</i>	<i>чогоси</i>	<i>дакого</i>	<i>дачого</i>
Д.	<i>комуси</i>	<i>чомуси</i>	<i>дакому</i>	<i>дачому</i>

В.	<i>когоси</i>	<i>штоси</i>	<i>дакого</i>	<i>дашто</i>
Т.	<i>кымси</i>	<i>чымси</i>	<i>дакым</i>	<i>дачым</i>
М.	<i>кымси</i>	<i>чымси</i>	<i>дакым</i>	<i>дачым</i>

8. Одміна одрикаючих (негуючих) місценазвників

	Єднотне число			Множне число для вшиткых родів
	Мужській р.	Середній р.	Женьській р.	
Н.	<i>ничый</i>	<i>ничые</i>	<i>ничья</i>	<i>ничьи</i>
Р.	<i>ничьйого</i>		<i>ничьйой</i>	<i>ничьйих</i>
Д.	<i>ничьйому</i>		<i>ничьйий</i>	<i>ничьйим</i>
В.	<i>ничый, ничьйого</i>	<i>ничые</i>	<i>ничью</i>	<i>ничьи, ничьйих</i>
Т.	<i>ничьйм</i>		<i>ничьйом</i>	<i>ничьйма</i>
М.	<i>ничьйм</i>		<i>ничьйий</i>	<i>ничьйих</i>
Н.	<i>ниакій</i>	<i>ниаке</i>	<i>ниака</i>	<i>ниакы</i>
Р.	<i>ниакого</i>		<i>ниакой</i>	<i>ниакых</i>
Д.	<i>ниакому</i>		<i>ниакій</i>	<i>ниакым</i>
В.	<i>ниакій, ниакого</i>	<i>ниаке</i>	<i>ниакю</i>	<i>ниакы, ниакых</i>
Т.	<i>ниакым</i>		<i>ниаком</i>	<i>ниакыма</i>
М.	<i>ниакым</i>		<i>ниакій</i>	<i>ниакых</i>

Н.	<i>никто</i>	<i>нич</i>
Р.	<i>никого</i>	<i>ничого</i>
Д.	<i>никому</i>	<i>ничому</i>
В.	<i>никого</i>	<i>нич</i>
Т.	<i>никым</i>	<i>ничым</i>
М.	<i>никым</i>	<i>ничым</i>

9. Варіантові форми місценазвників

- І. Більшыст osobowych місценазвників має варіантові форми. напр.:
- я** – в Р. і В. має штыри формы: *мене, мя, мня, ня*;
в М. дві формы: *мі, мні*;
 - ты** – в Р. і В. по дві формы: *тебе, ты*;
в Д. дві формы: *тобі, ти*;
 - він** – в Р. і В. по штыри формы: *його, него, нього, го*;
в Д. три формы: *йому, ньому, му*;
 - она** – в Р.: *ей, ней*;
в Д.: *ій, (гу) ній*;
в В.: *ей, ню, ю*;
в М.: *(о) ній, (о) ней*;

оно – має такі самі варіантові форми як місцenaзиви́ник *він*;

они – в Д. має дві форми: *ім*, (гу) *нім*, (ку) *нім*.

2. Верганний (рефлексивний) місцenaзиви́ник має дві форми:

в Р.: *себе, ся*;

в Д.: *собі, си*;

в В.: *себе, си*

і не має форми називаючого одмінка.

В даючым одмінку стрічат ся скорочена форма *сой*.

3. Присвійні місцenaзиви́ники *мій, твій* мають варіантові форми в трійох одмінках:

в Р. і В.: *мого / могого, твого / твоего*; *о*

в Д.: *моюму / йому, твоему / твоюму*.

4. Декотры визначены місцenaзиви́ники мають по дві варіантові основи, напр.: *каждий і кождий, інчий і інічий*.

5. Декотры місцenaзиви́ники в видячым одмінку з мужскоособовыма називниками мають форму рождаючого одмінка, а з рештом називників – форму називаючого одмінка, напр.:

Р. (неє кого?) *мого* (сына),

В. (виджу кого?) *мого* (сына).

Р. (неє чого?) *мого* (дому).

В. (виджу што?) *мій* (дям / дім).

6. В особовых місцenaзиви́никах форми в видячым одмінку сут такі самы як в рождаючым, напр.:

В. (він видит кого?) *мене*.

Р. (неє кого?) *мене*.

7. Формы місцenaзиви́ників з *н*–: *нього, него, ній* і т. д. ужываны сут по приназиви́никах. напр.: *гу ній, з ним, о ній, в него* і т. д.

Речыня з місцenaзиви́никами – приміры з лемківской літературы і публицыстыкы: *Грозний жаль мня переходил...* (А. Павлович); [...] *товды мусіла бы-с лем мене любити*. (М. Цісляк); *Лем вишиткы люде для мя чужы...* (І. Русенко); *З Богом же мі оставайте*. (А. Павлович); [...] *О миі, як будеш на небі*. (А. Павлович); *Забягло ми ся, тихе тепло* [...] (О. Дуць-Файфер); *Дайте ня за нього!* (А. Копча); [...] *зо мною буде* [...] (П. Муриянка); *Просиме тя в ден і в ночи*. (А. Павлович); *Тебе до себе жадають* [...] (А. Павлович); *Але я не вірю тобі* [...] (Я. Шкирпан); *Мы тя не приймеме* [...] (А. Копча); *Попри тобі зерна жовты* [...] (П. Муриянка); *А як прийде ти охота / скривдити дакого...* (В. Гороцак); *Бо мы тя не знаме* [...] (Пісні з *Высовы*, списаны М. Астрябом); *Под же, оівча, медже нас!* [...] (Пісні з *Высовы*, списаны М. Астрябом); *Под же, оівча, медже нас!* [...] *Як го мучыли* [...] *його розстриляли „січовыкы”* (А. Вислоцкій); *На панске му іти кажут*. (А. Павлович); *Обернула го нарубы*. (І. Русенко); *І го*

побости [...] (І. Русенко); *А бык ани на ню не смотрил* [...] (І. Русенко); *Бо ся сї доцяп знудило* [...] (І. Русенко); *Правоа же нич, я ю і невиділ* [...]. (А. Духнович); [...] *за ньом церква / роздерта...* (В. Грабан); *Господи, припомни собі* [...] (А. Павлович); *Гуси приобіцяли ю зо собом взяти* [...] (газета „Лемко” 1912 р.); [...] *уж си не оаст більше / хомонта надіти...* (П. Муриянка); *Знял ем зо ся і капелюх* [...] (А. Павлович); *Задзвонили дзвоны мойой душы* [...] (П. Муриянка); [...] *о моіх несчастных отях, котры погибли предечасно в страшных мученях*. (А. Вислоцкій); [...] *не почувли сердце своих* [...] (Б. Гамбаль); *Творца ку створиню своему* [...] (А. Павлович); [...] *же люде тоты чытают такы а такы книжкы, належат до такой, а не інішой чытальні* [...] (П. Феціца); [...] *абы гроша в ней не бракло, абы нич не згинуло*. (П. Феціца); *Чым дальше мы отдаляме ся од той трагічной даты 1914 р.* [...] (П. Феціца); [...] *з нашого Горлицкого транспорту никто не дал записати себе на тому українску листу*. (С. Пыж); [...] *жебы не давал каждого року...* (Я. Зволіньскій); [...] *сам вырис, з насія*. (Я. Зволіньскій); *Виділ він также в школі знак нашой державы. Тым знаком ест Білий Орел*. (Лемківскій буквар, 1935 р.); *І каждая несе до свого уля* [...] (Я. Дудра).

7. Часослово

Часослово – част мовы, яка называт чынніст або стан як процес і през свое граматычне значыня (часу, особы, способу, стороны: активной, пассивной і вертаной) выражат його однесія до моменту бесідуваня, очывидности, участників бесіды і інчых.

Часослова сут завершеного або незавершеного виду.

Часослова завершеного виду мають значыня цілого процесу замкнутого якысом границьом. Том границьом може быти конец цілого процесу або його части, напр.: *полетіти, прочитати, полюбити, заплакати, перелетіти, зробити*. Одповідают на зьвіданя: *што зробити? – што зроблю? што зробии? што зробит?... што єс зробил?... што ся стало? што ся стане?* і т. д.

Часослова незавершеного виду называють процес не замкнений жадном границьом, напр.: *летіти, чытати, любити, плакати, робити*. Одповідают на зьвіданя: *што робити? – што роблю? што робии? што робит?... што будеш робил?... што єс робил? што ся діє?* і т. д.

Часослова в такій формі як *чытати, ярувати, печы, стрічы* і т. д. называме **інфінітивами**. Інфінітив одповілат на зьвіданя: *што робити? што зробити?*

Особовы формы часослова маюць:

- 1) три osoby – перша: *я бесідую*;
друга: *ты бесідуеш*;
третя: *він, она, оно бесідуе*;
- 2) два числа – адносна, напр.: *я бесідую, волк вые*;
множна, напр.: *мы бесідуем, волк выют*;
- 3) три часы – теперішні, напр.: *я жмыкам, ты рысуеш*;
минулы, напр.: *я жмыкала / жмыкала ем, я рысувал / рысувал ем*;
будучы, напр.: *я буду жмыкала, я выжмыкам*;
- 4) три способы – ознаемляючы (індыкатыв),
напр.: *ты рысуеш, він мече*;
розказовы (імператыв), напр.: *рысуй, меч*;
умовны (кондыціонал), напр.: *рысувал быс, метал быс*;
- 5) три стороны – актывна, напр.: *Я мяю котыка*;
пасывна, напр.: *Котык ест мытыи през мене*;
вертана (рефлексывна), напр.: *Котык ся мяе*;
- 6) три роды – мужскій р.: (він) *чытал*,
жёнскій р.: (она) *чытала*,
середній р.: (оно) *чытало*

Неособовы формы часослов: то:

- 1) часопрыдавыкы: *чытаючы, позеленілы, саджэны*;
- 2) часопрысловныкы: *чытаючы, взяшы*
- 3) інфінітывы (невызначены формы часослова): *чытаты, зеленіты, садыты, взяты, речы*.

1. Дві асновы часослова

Каждэ лемківскэ часослова мае дві асновы: **аснову теперішнього** (або будучого простаго) **часу** і **аснову інфінітыва** (або минулага часу).

Аснову теперішнього часу найдемэ, калі аднамарымэ кінчывку ад дакой формы теперішнього часу незавершенога часослова або ад формы будучого простаго часу завершенога часослова.

Трэба памятаці, же буквы **я, ю, є** могуць азначаці получыня астатнього звуку асновы /л/ з гласным звуком /а/, /у/ або /е/ кінчывкы. Тоты буквы могуць тіж азначаці получыня мягкаго звуку асновы з гласным звуком /а/, /у/ або /е/ кінчывкы. Напр.: в формі трэтьоі osoby множнаго числа *бесідуют* кінчывком ест *-лут/*, а асновом теперішнього часу – /бесідуй/-; в формі *твердыт* кінчывком ест *-ат/*, а асновом теперішнього часу – /тверд'/-; в формі другой osoby адноснаго числа *прочытуеш* кінчыв-

ком ест *-еш/*, а асновом теперішнього часу – /прочытуй/-; в формі першоі osoby адноснаго числа *зроблю* кінчывком ест *-лут/*, а асновом будучого простаго часу – /зробл'/- і т. д.

Тота сама аснова выступуе тіж в формах розказовога способы, напр.: *бесідуй, прочытай*, або кус змінена: *зроб, посмотри* і ін.

Аснову інфінітыва найдемэ, калі аднамарымэ частку *-ты* ад формы інфінітыва, напр.: *бесідуваты* – аснова інфінітыва /бесідыва/-. Тота сама аснова выступуе тіж в формах минулага часу і в формах умовнаго способы – ест то част слова перед морфемом *-л-*; напр.: (мы) *бесідувалы*, (я бы) *бесідывал / бесідывал бым* – аснова минулага часу /бесідыва/-.

2. Теперішні і будучы просты час. Часоодмыны

В теперішнім і будучым простым часі лемківскы часослова маюць три часоодмыны (конюгацыі). Завершены часослова маюць формы будучого простаго часу (сннтетычны). Тоты формы творят ся пры помочі тых самых кінчывок, што і формы теперішнього часу незавершэных часослів.

1. До першоі часоодмыны належат часослова, котры маюць шпідуючы кінчывкы:

Адносна число		Множна число	
Особа	Кінчывка	Особа	Кінчывка
1. (я)	-лут/ (-у, -ю)	1. (мы)	-леме/ (-еме, -еме)
2. (ты)	-еш/ (-еш, -еш)	2. (вы)	-лете/ (-ете, -ете)
3. (він, она, оно)	-л/ (-е, -е)	3. (оны)	-лут/ (-ут, -ют)

(*несы, бесідуваты, писаты, яруваты, ждаты, тятты* і т. д.)

Прыміры:

	<i>бесідуваты</i>	Теперішні час		
		<i>печы</i>	<i>ждаты</i>	<i>несы</i>
		Адносна число		
я	<i>бесідую</i>	<i>печу</i>	<i>жду</i>	<i>несу</i>
ты	<i>бесідуеш</i>	<i>печеш</i>	<i>ждеш</i>	<i>несеш</i>
він, она, оно	<i>бесідуе</i>	<i>пече</i>	<i>жде</i>	<i>несе</i>
		Множна число		
мы	<i>бесідуемэ</i>	<i>печемэ</i>	<i>ждемэ</i>	<i>несемэ</i>
вы	<i>бесідуетэ</i>	<i>печете</i>	<i>ждете</i>	<i>несете</i>
оны	<i>бесідуют</i>	<i>печут</i>	<i>ждут</i>	<i>несут</i>

Будучий простий час

написати, втяти

	Єднотне число		Множне число		
	Особа	Кінцівка	Особа	Кінцівка	Кінцівка
я	напишу	втну	ми	напишемо	втнемо
ты	напишеш	втнеш	вы	напишете	втнете
він, она, оно	напише	втне	они	напишут	втнут

2. До другої часоодміни належат часослова, які маюч шлідуючы кінцівкы:

Єднотне число		Множне число	
Особа	Кінцівка	Особа	Кінцівка
1. (я)	-у/ (-у, -ю)	1. (мы)	-ыме, -име
2. (ты)	-иш, -иш	2. (вы)	-ыте, -ите
3. (він, она, оно)	-ыт, -ит	3. (они)	-ат/ (-ат, -ят)

(вчыти, гварити, носити і т. д.)

Приміры:

Теперишній час

вчыти носити гварити

Єднотне число

я	вчу	ношу	гварю
ты	вчыш	носиш	гвариш
він, она, оно	вчыт	носит	гварит

Множне число

мы	вчыме	носиме	гвариме
вы	вчыте	носите	гварите
они	вчат	носят	гварят

Будучий простий час

навчыти, поносити

я	навчу	поношу	мы	навчыме	поносиме
ты	навчыш	поносиш	вы	навчыте	поносите
він, она, оно	навчыт	поносит	они	навчат	поносят

3. Часослова третьої одміны маюч кінцівкы:

Єднотне число		Множне число	
Особа	Кінцівка	Особа	Кінцівка
1. (я)	-м	1. (мы)	-ме
2. (ты)	-иш	2. (вы)	-те
3. (він, она, оно)	-т	3. (они)	-ют

(дрыляти, дуркати, жмыкати, катуляти, кохати, лишати, ужвати, читати і т. д.)

Приміры:

Теперишній час

жмыкати катуляти

Єднотне число

я	жмыкам	катулям
ты	жмыкаш	катуляш
він, она, оно	жмыкат	катулят

Множне число

мы	жмыкаме	катуляме
вы	жмыкате	катуляте
они	жмыкают	катуляют

знати, мати

Єднотне число

я	знам	мам
ты	знаш	маш
він, она, оно	зна, знає, знат	ма, має, мат

Множне число

мы	знаме	маме
вы	знате	мате
они	знают	мают

Будучий простий час

покохати

Єднотне число Множне число

я	покохам	мы	покохаме
ты	покохаши	вы	покохате
він, она, оно	покохат	они	покохают

1. Особливості часоодмін в теперішнім і будучим простым часі

1. Часослова *знати, познати, мати* в третій особі єднотного числа мають по три форми: *знає, знат; познає, познат; має, мат*. Третю форму (*знат, мат*) найчастіше уживають полудньові Лемки. Тоту форму стрічає часто в лемківських піснях і сьпіванках.
2. В часословах *любити, полюбити, робити, зробити, носити* і декотрих інших при одмінюваню заходять в основах теперішнього часу шліду-ючы выміны согласных:

б / бл: *любиши – люблю; полюбиши – полюблю;*
 робиши – роблю; зробиши – зроблю
с / ш: *носиши – ношу*

Приміры форм будучого простого часу з лемківской літературы

Не найду другой / такой [...] (П. Мурынка); *Де очы не зверну / де не іду [...]* (П. Мурынка); *Што же почне, жена смутна [...]* (А. Духнович); *Верабоже не забуду нігда Лемковины [...]* (І. Русенко); *А віры не зломит нам біда [...]* (І. Русенко); *Хто-кольвек войде до блуду, / Тот мусит прити до суду [...]* (А. Павлович); *Погиете невинятка [...]* (І. Русенко); *Надійде до тебе / Мій голос з чужыны [...]* (М. Собин); *[...] мою отулит тін [...]* (Ш. Трохановска); *І гороху насадиме, / Обкоплем, потычыме, / Насіеме шалату [...]* (А. Духнович).

3. Будучий зложенний час

Формы будучого зложеного часу мають часослова незавершеного виду. Будучий зложенний час даного часослова (напр. *бесідувати*) творит ся при помочи особливої форми часослова *быти*: *буду, будеш, буде, будеме, будете, будут*, котру – в єднотным числі – ставяме перед таким самом формом даного часослова, як в минулым часі (напр.: *Я буду бесідувал*), а в множным числі – перед формом інфінітива даного часослова (напр.: *Мы будеме бесідувати*).

Примір:

	Єднотне число
я	<i>буду писал</i> <i>буду писала</i>
ты	<i>будеш писал, будеш писала</i>
він	<i>буде писал</i>
она	<i>буде писала</i>
оно	<i>буде писало</i>
	Множне число
мы	<i>будеме писати</i>
вы	<i>будете писати</i>
они	<i>будут писати</i>

4. Минулий час

Формы минулого часу творит ся при помочи кінцивки *-л-*, котру додає ся до основы інфінітива і по котрий выступують родово-числовы кінцивки:

для мужского роду єднотного числа *-л-Ø* (*бесідувал*),
 для женьского р. *-л-а* (*бесідувала*),
 для середнього р. *-л-о* (*бесідувало*),
 для множного числа *-л-и* (*бесідували*).

В минулым часі лемківскы часослова в перший и другій особі єднотного і множного числа мають по дві формы. Першу форму уживат ся з особовыма місценазвынниками перед часословом, напр.: *я бесідувал (-а), ты бесідувал (-а), мы бесідували, вы бесідували* і т. д.

Другу рівноправну форму уживат ся (може частіше) без особового місценазвынника, але з першом і другом особом теперішнього часу помічного часослова *быти* – *єм, єс, сме* (в вымові часто [зме]), *сте* по часослові, напр.: *Бесідувал єм. Бесідувал єс. Бесідувала єс. Бесідували сме. Бесідували сте*. В женьськым роді єднотного числа помічне часослово може быти скорочене в перший особі до *-м*: *Бесідувалам*, а в другій особі до *-с*: *Бесідувалас*.

В третій особі єднотного і множного числа уживат ся єдна форма з особовыма місценазвынниками перед часословом: *він (она, оно) бесідувал (бесідувала, бесідувало), они бесідували*.

Примір одміны (*чытати*):

Перший варіант

Єднотне число

1. я *чытал, чытала*
2. ты *чытал, чытала*

(В перший і другій особі єднотного числа формы середнього роду, напр. *я бесідувало, ты гварило*, сут можливы при персоніфікациях, коли, наприклад, „бесідує” дерево, сонце і т. п. Тых форм во взорах одміны не будеме давати.)

3. він *чытал*
она *чытала*
оно *чытало*

Множне число

1. мы *чытали*
2. вы *чытали*
3. они *чытали*

Другий варіант

Єдотне число

1. читал ем, читала ем
2. читал ес, читала ес

Скорочений варіант для женьского роду

1. читалам
2. читалас

Множне число

1. читали сме
2. читали сте

1. Минувий час часослів з інфінітивом на -чы (влечы, лячы / лечы, печы, речы, стрічы, течы, мочы)

Єдотне число

я	влюк	люг	люк	рюк	стриг	тюк	міг
	влекла	легла	пекла	рекла	стригла	текла	могла
ты	влюк	люг	люк	рюк	стриг	тюк	міг
	влекла	легла	пекла	рекла	стригла	текла	могла
він	влюк	люг	люк	рюк	стриг	тюк	міг
она	влекла	легла	пекла	рекла	стригла	текла	могла
оно	влекло	легло	пекло	рекло	стригло	текло	могло

Множне число

мы (вы, они) влекли легли пекли рекли стригли текли могли

2. Особенности часоодмін в минулым часі

1. В минулым часі заходит выміна гласных в основах, напр.:
е / ю – влечы – влюк, речы – рюк і т. д.
о / і – мочы – міг,
 а тіж выміна согласных:
ч / к – печы – люк,
ч / г – лячы / лечы – люг і т. д.
2. При творіню форм минулого часу можливе ест долучення особовых кінцивок до інчых выразив, котры лучат ся з часословом, напр.: особовых і вказуючых місценазывників, злучників – *За то-м го вса-дил. Бо-сме барз голодны были* і т. д.
3. Част Лемків заміст ем ужыват лем, а заміст ес – лес, напр.: *Пішол лем. Друбала лес.*

5. Ріжноодмінны часослова быти, знати, істи, хотіти / хтіти

Теперішній час

Єдотне число

я	ем	жену	ім	хочу/хцу
ты	ес	женеш	иш	хочеш/хцеш
він, она, оно	ест	жене	іст	хоче/хце

Множне число

мы	(есме) сме / зме	женеме	іме	хочеме / хцеме
вы	(есте) сте	женете	істе	хочете / хцете
они	сут	женут	ідят	хотят / хтят / хочут / хцут

Минувий час

Єдотне число Множне число

я	был	знал	іл	хотіл/хтіл	мы	были	знали	или	хотіли/хтіли
	была	знала	іла	хотіла/хтіла					
ты	был	знал	іл	хотіл/хтіл	вы	были	знали	или	хотіли/хтіли
	была	знала	іла	хотіла/хтіла					
він	был	знал	іл	хотіл/хтіл	они	были	знали	или	хотіли/хтіли
она	была	знала	іла	хотіла/хтіла					
оно	было	знало	іло	хотіло/хтіло					

Варіантовы формы першой і другой особы єдотного числа

1. был ем знал ем іл ем хотіл ем / хтіл ем
- была ем знала ем іла ем хотіла ем / хтіла ем
2. был ес знал ес іл ес хотіл ес / хтіл ес
- была ес знала ес іла ес хотіла ес / хтіла ес

Варіанты для форм женьского роду першой і другой особы єдотного числа

1. былам зналам ілам хотілам/хтілам
2. былас зналас ілас хотілас/хтілас

Множне число для варіантових форм

1. были сме знали сме или сме хотіли сме / хтіли сме
2. были сте знали сте или сте хотіли сте / хтіли сте

Особенности ріжноодмінных часослів

1. Помічне часослово *быти* во выштыках особах єдотного числа ма по єдній формі, але в остатнім часі окрем формы *ест* ужыват ся *е* (хоц рідко).

2. Часослово *знати* ма кіншівку першої часоодміны, а в основі во вшиткых особах єднотного і множного числа заходит выміна *г/ж*: *знати* – *жену*, *женеш* і т. д.
3. Часослово *істи* ма одміну подібну до третьой часоодміны окрем третьой особы множного числа: *чытают* – *іоят*.
4. В основі часослова *хотіти* / *хтіти* заходит выміна согласных *т/ч* або *т/и* во вшиткых особах єднотного і множного числа. напр.: *хотіти* – *хочу*, *хочеш* / *хтіти* – *хчу*, *хчеш* і т. д.
5. Часослова утворены од основных ріжноодмінных часослів (напр. *побыти*, *загнати*, *зісти*) одмінюют ся так само як основны часослова, напр.: *я побуду*, *зажену*, *зім* і т. д. Ріжны префіксы маюч варианты: *захочу* / *зохчу*, *захочеш* / *зохчеш* і т. д.

Приміры з лемківской літературы і публіцистики: *Чым-же єст Талергоф?* (П. Феціца); *Што сьвіт, то єст школа* [...]. (І. Русенко); [...] *канцелярия того регименту єст в Будапешті* [...] (І. Русенко); [...] *до коров єст хто вийти...* (М. Цісляк); [...] *хмары женут вітры* [...] (П. Муриянка); [...] *волохів отару іщы єдну / жєне* (В. Грабан); *Хцєме, абы прєзєвятєє* [...] (А. Павлович); *Хтіли бы го потішьти* [...] (А. Павлович).

б. Вертаны (рефлексивны) часослова – приміры одміны

		Теперишній час	
		Перша часоодміна	
		<i>нести ся</i> (на коні)	
		Єднотне число	Множне число
я		<i>ся несу / несу ся</i>	мы <i>ся несєме / несєме ся</i>
ты		<i>ся несєш / несєш ся</i>	вы <i>ся несєтє / несєтє ся</i>
він она оно		<i>ся несє / несє ся</i>	они <i>ся несут / несут ся</i>

		Друга часоодміна	
		<i>вчыти ся</i>	
		Єднотне число	Множне число
я		<i>ся вчу / вчу ся</i>	мы <i>ся вчымє / вчымє ся</i>
ты		<i>ся вчыш / вчыш ся</i>	вы <i>ся вчытє / вчытє ся</i>
він она оно		<i>ся вчыт / вчыт ся</i>	они <i>ся вчат / вчат ся</i>

		Третя часоодміна	
		<i>купати ся</i>	
		Єднотне число	Множне число
я		<i>ся купаю / купаю ся</i>	мы <i>ся купаємо / купаємо ся</i>
ты		<i>ся купаєш / купаєш ся</i>	вы <i>ся купаєтє / купаєтє ся</i>
він она оно		<i>ся купаєт / купаєт ся</i>	они <i>ся купають / купають ся</i>

Минулий час

		<i>нести ся</i>	
		Єднотне число	Множне число
я		<i>ся нєс / нєс ся</i>	мы <i>ся нєслє / нєслє ся</i>
ты		<i>ся нєслє / нєслє ся</i>	вы <i>ся нєслє / нєслє ся</i>
(він)		<i>ся нєс / нєс ся</i>	(они) <i>ся нєслє / нєслє ся</i>
(она)		<i>ся нєслє / нєслє ся</i>	
(оно)		<i>ся нєслє / нєслє ся</i>	

вчыти ся

я		<i>ся вчыл / вчыл ся</i>	мы <i>ся вчылє / вчылє ся</i>
ты		<i>ся вчылє / вчылє ся</i>	вы <i>ся вчылє / вчылє ся</i>
(він)		<i>ся вчыл / вчыл ся</i>	(они) <i>ся вчылє / вчылє ся</i>
(она)		<i>ся вчылє / вчылє ся</i>	
(оно)		<i>ся вчыл / вчылє ся</i>	

купати ся

я		<i>ся купал / купал ся</i>	мы <i>ся купалє / купалє ся</i>
ты		<i>ся купалє / купалє ся</i>	вы <i>ся купалє / купалє ся</i>
(він)		<i>ся купал / купал ся</i>	(они) <i>ся купалє / купалє ся</i>
(она)		<i>ся купалє / купалє ся</i>	
(оно)		<i>ся купалє / купалє ся</i>	

Другы формы

Єднотне число

1. <i>нєс єм ся</i>	<i>вчыл єм ся</i>	<i>купал єм ся</i>
<i>нєслє єм ся</i>	<i>вчылє єм ся</i>	<i>купалє єм ся</i>
2. <i>нєс єс ся</i>	<i>вчыл єс ся</i>	<i>купал єс ся</i>
<i>нєслє єс ся</i>	<i>вчылє єс ся</i>	<i>купалє єс ся</i>

Скороченний варіант для жєньского роду

1. <i>нєслам ся</i>	<i>вчылам ся</i>	<i>купалам ся</i>
2. <i>нєслас ся</i>	<i>вчылас ся</i>	<i>купалас ся</i>

Множне число

1. <i>нєслє смє / змє ся</i>	<i>вчылє смє / змє ся</i>	<i>купалє смє / змє ся</i>
2. <i>нєслє стє ся</i>	<i>вчылє стє ся</i>	<i>купалє стє ся</i>

Будучий зложений час

нести ся (на кони), *вчыти ся*, *купати ся*

Єднотне число

<i>я</i>	<i>буду ся</i>	<i>нюс / несла</i>	<i>вчыл / вчыла</i>	<i>купал / купала</i>
<i>ты</i>	<i>будеш ся</i>	<i>нюс / несла</i>	<i>вчыл / вчыла</i>	<i>купал / купала</i>
<i>(він)</i>	<i>буде ся</i>	<i>нюс</i>	<i>вчыл</i>	<i>купал</i>
<i>(она)</i>	<i>буде ся</i>	<i>несла</i>	<i>вчыла</i>	<i>купала</i>
<i>(оно)</i>	<i>буде ся</i>	<i>несло</i>	<i>вчыло</i>	<i>купало</i>

Множне число

<i>мы</i>	<i>будеме ся</i>	<i>нести / нести ся</i>	<i>вчыти / вчыти ся</i>	<i>купати / купати ся</i>
<i>вы</i>	<i>будете ся</i>			
<i>(они)</i>	<i>будут ся</i>			

Будучий простий час

Єднотне число

<i>я</i>	<i>ся понесу / понесу ся</i>	<i>навчу / навчу ся</i>	<i>выкупам / выкупам ся</i>
<i>ты</i>	<i>ся понесеши / понесеши ся</i>	<i>навчиши / навчиши ся</i>	<i>выкупаши / выкупаши ся</i>
<i>(він)</i>	<i>ся понесе / понесе ся</i>	<i>навчыл / навчыл ся</i>	<i>выкупат / выкупат ся</i>
<i>(она)</i>			
<i>(оно)</i>			

Множне число

<i>мы</i>	<i>ся понесеме / понесеме ся</i>	<i>навчыме / навчыме ся</i>	<i>выкупаме / выкупаме ся</i>
<i>вы</i>	<i>ся понесете / понесете ся</i>	<i>навчыте / навчыте ся</i>	<i>выкупате / выкупате ся</i>
<i>они</i>	<i>ся понесут / понесут ся</i>	<i>навчат / навчат ся</i>	<i>выкупают / выкупают ся</i>

Особливости вертаных (рефлексивных) часослів

1. Вертаны часослова в формах теперішнього часу єдн. і мн. числа во вшиткых особах маюч основну форму з частком *ся* по особовых місценазівниках і перед часословом, і варіантову форму з *ся* по часослові, напр.: *я ся купам / я купам ся*.
2. В минулым часі основна форма (з особовым місценазівником; в 3. особі з місценазівником або з підметом-назівником) ма частку *ся* перед часословом, а в варіанті – по часослові, напр.: *я ся вчыл / я вчыл ся*.
В формах без особового місценазівника частка *ся* выступує по помічним часослові, напр.: *вчыл ем ся, вчыли сте ся*.
3. В будучым часі частку *ся* стрічат ся перед часословом і по часослові.

Приміры з текстів:

а) з частком *ся* перед часословом, напр.: *Бабы ся цілуют по пыску, а хлопы за руки ся стискаме* (І. Верхатскій); *О Грица ся вывідує*. (П. Муриянка); *А я ся сьміял?* (П. Муриянка); *Палицьом ся підперал* [...] (П. Стефанівскій); *Та і так ся згаджат* (П. Муриянка); *Може быс ся зіднал за редактора* („Лемко”);

б) з частком *ся* по часослові, напр.: *Не смут ся студньо, лемківска креницьо* [...] (Я. Зволіньскій); [...] *хоц долина є все долином і, здає ся, є рівна*. (П. Муриянка); [...] *розлізе ся тото як* [...]; [...] *на котру зложыли ся лемківскы строї* [...]; [...] *а тепер час бы нам опамятати ся* [...] („Бесіда”);

в) з частком *ся* одділеном од часослова інчыма словами, напр.: [...] *не вказу я ся ти юж на очы* [...]; [...] *як бы ся му приснило*. (І. Верхатскій); [...] *ім разом ся добри грало* [...] (П. Муриянка); *А кед пришла неділенька свята / та ся на ним носил / по кермешах вишелякых / Бо коник його* [...] (П. Муриянка); [...] *бо ся так зву* („Лемко”); [...] *йому уж ся воювати не хце!* (П. Муриянка).

7. Неособовы часослова

В лемківскій мові стрічат ся неособовы часослова, котры маюч три часы і форму условного способу, напр.:

змеркати ся – інфінітив,

змеркат ся – теперішній час,

змеркало ся – минулий час,

буде ся *змеркало / змеркати* – будучий зложений час

змеркне ся – будучий простий час

змеркало бы ся – условний спосіб

8. Пасивна сторона часослова

В лемківскым языку окрем активной стороны часослів ужыват ся і пасивну сторону, напр.:

активна сторона: *Лямна освiтлят стiл*. – теперішній час,

Лямна освiтляла стiл. – минулий час,

Лямна буде освiтляла стiл. – будучий час;

пасивна сторона: *Стил єст освiтляний лямпом*. – теперішній час,

Стил был освiтляний лямпом. – минулий час,

Стил буде освiтляний лямпом. – будучий час.

При часослові в формі пасивной стороны назівник в называючым одмінку (напр. *стiл*) означат объект дії.

Форма пасивной стороны складат ся з особовой формы помічного часослова *быти* і пасивного часопридачника в єдній з трійох родовых форм в єднотным числі (напр. *освітляний, освітляна, освітляне*) або в формі множного числа (напр. *освітляны*).

О творинню і одміні часопридачників пишеме в дальший части граматыкы.

9. Способы часослова

Лемківскы часослова маюť три способы: ознаємляючий, розказовий і условный.

1. Ознаємляючий спосіб

Формами ознаємляючого способу сут вшыткы описаны юж формы часив – теперишнього, минулого і будучого (простого і зложеного).

Часослова в формах інчых способів не выражають значыня часу.

2. Розказовий спосіб

В лемківскым языку формы розказового способу часослів творит ся од основ теперишнього часу. Найчастііше ужываны сут формы другой особы єднотного і множного числа розказового способу.

Найвєце ест часослів, котрых форма другой особы єднотного числа розказового способу є в своїм звучаню східна з чыстом основоом теперишнього часу, напр.:

3. ос. тепер. ч	2. ос. єдн. ч. розказ. способу
<i>бєсідують /бєсідуй-ут/</i>	<i>бєсідуй</i>
<i>жмыкають /жмыкай-ут/</i>	<i>жмыкай</i>
<i>катуляють ся /катуляй-ут ся/</i>	<i>катуляй ся</i>
<i>старають ся /старай-ут ся/</i>	<i>старай ся</i>
<i>веселять ся /весел'-ат ся/</i>	<i>весель ся</i>
<i>чынять /чын'-ат/</i>	<i>чынь</i>
<i>печ-ут</i>	<i>печ</i>
<i>уч-ат</i>	<i>уч</i>
<i>пиш-ут</i>	<i>пиш</i>
<i>буд-ут</i>	<i>буд</i>

Часослова, котрых основа теперишнього часу кінчыт ся на мягкій согласний звук /б', /п', /т', /в', /с', /з', /р', напр. *ро/б'-ат/ (робят), розсту(п'-ат) ся (розступят ся), лет'/-ат/ (летят), напра/в'-ат/ (направят), препро/с'-ат/ (препросят), во/з'-ат/ (возят), одшма/р'-ат/ (одшмарят)*, маюť в формах розказового способу ствердненій варіант основы: *роб, розступ ся, лет, направ, препрос, воз, одшмар*.

Часослова *істи, повісти*, котрых основы теперишнього / будучого простого часу маюť варіанты з мягким /д'/: /д'-ат/ (*ідят*), *пові/д'-ат/ (повісят)*, в формі розказового способу кінчат ся на /ч'/ - в пісмі *ож: ідж, повідж*.

Од часослів з основоом теперишнього часу складаючом ся лєм з с-мьх согласных звуків, напр. /жд/- (*жд-ут*), /вч/- (*вч-ат*), форму розказового способу творит ся при помочы суфіксу -и: *жди*, або -ый (*вчий*) – а тіж з варіантами: *вчий /уч*.

Декотры часослова з основоом на согласний маюť форму розказового способу з суфіксом (кінцівком) -ий, напр. *прійм-ий*.

Форму першой особы множного числа розказового способу, котра выражат значыня запрошыня до дії спільной з бесідуючым, творит ся при помочи кінцівкы -ме: *бєсідуйме, чытайме, печме* і т. д.

Форма другой особы множного числа є творена при помочи кінцівкы -те: *бєсідуйте, чытайте, печте* і т. д.

Третя особа єднотного і множного числа розказового способу має зложено (аналітычну) форму, складаючу ся з часткы *най* і такой формы часослова як в третій особі єднотного або множного числа теперишнього або будучого простого часу, напр.: *бєсідує, бєсідують* – 3. особа розказового способу *най бєсідує, най бєсідують: чытат, чытають* – *най чытат, най чытають*; і т. д.

Приміры:

		Єднотне число			
<i>бєсідувати ждати</i>		<i>печы</i>	<i>вчыти</i>	<i>жмыкати</i>	<i>катуляти ся</i>
1.	–	–	–	–	–
2.	<i>бєсідуй</i>	<i>печ</i>	<i>вчий</i>	<i>жмыкай</i>	<i>катуляй ся</i>
3.	<i>най бєсідує</i>	<i>пече</i>	<i>вчыт</i>	<i>жмыкат</i>	<i>катулят ся</i>
		Множне число			
1.	<i>бєсідуйме</i>	<i>печме</i>	<i>вчийме</i>	<i>жмыкайме</i>	<i>катуляйме ся</i>
2.	<i>бєсідуйте</i>	<i>печте</i>	<i>вчыйте</i>	<i>жмыкайте</i>	<i>катуляйте ся</i>
3.	<i>най бєсідують</i>	<i>печут</i>	<i>вчат</i>	<i>жмыкають</i>	<i>катуляють ся</i>

Особливости форм розказового способу

1. Основа часослова *іти* в формах розказового способу выступує в варіанті /под/-: *под, подте, подме*
2. Лемківскій язык має стару форму розказового способу з частком -ле, напр.: *пиш-ле, пиште-ле, зроб-ле, зробте-ле, гвар-ле, гварте-ле, под-ле гев* = ход ту. В формах з частком -ле основы декотрых часослів редукують ся: *по-ле гев* = ход ту, *смо-ле* = смотр ся, *вка-ле* = вкаж. покаж.

В розказуючым значыню з частком *-ле* ужыват ся тіж выкричнік: *хо-ле гев* = ход ту, , *на-ле* = маш, воз, приймий, *но-ле* = руш ся, роб і т. д. (побуджує до діяльності).

3. До форм розказового способу додає ся тіж емоційну частку *же*, напр.: *подже*.

Приміры з лемківской літературы: *Роб роботу, як хцеш, брате; То зьвідайте ся теляте* [...] (І. Русенко); *-Ах, чловеце, не буд такій* [...]; *Мертве тіло до ней вложте, / А пак вынести поможете* [...]; *Ноле, добры люде: вы ся поліпшайте* [...] (А. Павлович); *Кед ся просит, гвар голосно* [...]; *Препросте ся ту дораз* [...]; *І радостно весельме ся* [...]; *Кажедому чести дайме* [...]; *А мы хлопці добри чыньме, / Учыти ся усилуйме* [...] (А. Духнович); [...] *одишмар свій спокій* [...] (О. Дуць-Файфер); *Ноле, Штефан, завіс вінкы над дверями* [...] (А. Копча); [...] *под-ле гев!* (М. Цісляк); *Подже-ле газдо гу мі. Смотри-ле на ню* (П. Мурынка); *Бале, не плач-ле, не плач! Лем не блюзний против бога* [...] *Дай-ле покій, Лешку!* (Д. Вислоцкій).

3. Условний спосіб

Часослова в условным способі означають дії (процеси, станы), котрых выполніня залежит од якысых прычин або од дачыёй волі. Тоты формы можут тіж выражати просьбу або побуджыня до діяльності.

Формы условного способу творит ся при помочи долучыня флексийной морфемы – часткы *бы* – до форм минулого часу часослова.

До морфемы *-л* долучаны сут числово-родовы кінцивкы *-а, -о, -и*: *писала бы, писало бы, писали бы* і т. д.

В вариянтах 1. і 2. особы еднотного числа до часткы *бы* прилучають ся особовы кінцивкы і творят формы *писал (-а, -о) бым, писал (-а, -о) быс*. В вариянтывій формі першой особы множного числа по частці *бы* додає ся *сме* або *зме*: *бесідували бы сме / зме*, а в формі другой особы множного числа – *сте*: *чытали бы сте*. При тотых формах особовы місценазывники *я, ты, мы, вы* сут факультативны.

Приміры одміны:

Еднотне число

1.	<i>я</i>	<i>бы</i>	<i>бесідувал</i>	<i>нюк</i>	<i>ся катулял</i>
		<i>бы</i>	<i>бесідувала</i>	<i>некла</i>	<i>ся катуляла</i>
2.	<i>ты</i>	<i>бы</i>	<i>бесідувал</i>	<i>нюк</i>	<i>ся катулял</i>
		<i>бы</i>	<i>бесідувала</i>	<i>некла</i>	<i>ся катуляла</i>
1.	<i>він</i>	<i>бы</i>	<i>бесідувал</i>	<i>нюк</i>	<i>ся катулял</i>
	<i>она</i>	<i>бы</i>	<i>бесідувала</i>	<i>некла</i>	<i>ся катуляла</i>
	<i>оно</i>	<i>бы</i>	<i>бесідувало</i>	<i>некло</i>	<i>ся катуляло</i>

Вариянтывы формы

1.	<i>бесідувал бым</i>	<i>нюк бым</i>	<i>катулял бым ся</i>
	<i>бесідувала бым</i>	<i>некла бым</i>	<i>катуляла бым ся</i>
2.	<i>бесідувал быс</i>	<i>нюк быс</i>	<i>катулял быс ся (быс ся катулял)</i>
	<i>бесідувала быс</i>	<i>некла быс</i>	<i>катуляла быс ся (быс ся катуляла)</i>

Множне число

1.	<i>мы</i>				
2.	<i>вы</i>	<i>бы</i>	<i>бесідували</i>	<i>некли</i>	<i>катуляли ся / ся катуляли</i>
3.	<i>они</i>				

Вариянтывы формы

1.	<i>бесідували бы сме</i>	<i>некли бы сме</i>	<i>катуляли бы сме ся</i>
2.	<i>бесідували бы сте</i>	<i>некли бы сте</i>	<i>катуляли бы сте ся</i>

Приміры з лемківской літературы:

- 1) З частком *бы* перед часословом: *Як бы хтіли они проваодити войну* [...] („Лемко“); *Товды він бы был культмастыр* [...] (В. Горошак); *што бы повіл Ваньо* [...] *Певто бы ся сьміял*. (А. Копча);
- 2) З частком *бы* по часослові: *Могли бы они заплатити* [...] („Лемко“); *Глошил бым дзядя на піл*. (П. Мурынка); *Не дивувал бым ся тым малым паскам* [...] *Міг бым сой дуже іщы припомнути* [...] (В. Хыляк);
- 3) З частком *бы* одділеном од часослова інчыма словами: *Як бы ся му приснило* [...] (І. Верхратскій); *Злодіє бы не знали* [...] (І. Русенко); *Хоч бы мене вытял дахто* [...] („Голос Ватры“); *Як бы на клярнеті пискал* [...] (І. Русенко).

10. Часопридавник

Часопридавник ест формом часослова, котра называт проходчый в часі процес як ознаку предмету, напр.: *болячий, вертаючий, чытаючий*.

Часопридавник одмінят ся через одмінкы, як придавник.

Часопридавники ділят ся на активны і пасивны. Активны часопридавники творит ся од основ теперишнього (будучого простого) часу, а пасивны – од основ минулого часу (інфінітива) часослів.

Активны часопридавники теперишнього часу з суфіксами *-ащ-, -ищ-, -уц-, -юц-* заховали ся з церковнославянського языка і в сучасній лемківській мові сут архаїзмами, напр.: *Всякій жывуций слышал* [...] (А. Духнович); *О плаваюцых, путешествуяущых, недугуюцых, страждоающих* [...] (Молитвослов. Джорданвишь, Н.І. 1976 р.).

Частіше уживані форми з суфіксами *-уч-, -юч-, -ач-, -яч-*: *веду-чий, читаючий, лежачий, колячий*, напр.: *За столом сидит хлопец, читаючий книжку. Виділ ем хлопця, читаючого книжку. [...] і думку вертаючу [...]; Же-с ім / бодачком колячым [...]* (П. Мурянка); *Квитучых вышен[...]* (О. Дуць-Файфер).

Архаїзмами є активні часопридавніки минулого часу з суфіксами *-ви-, -и-*, напр.: *прочитавший, спасший*. Уживані форми з суфіксом *-л-*: *позеленілий* і т. д., котрі стали ся юж придавниками: *Як воля міцнійших / скаменілий [...]* (П. Мурянка)

Пасивні часопридавніки теперішнього часу з суфіксом *-им-*: *любимий, побідимий, гасимий* єт архаїзмами.

До гнешнього часу єт уживані пасивні часопридавніки минулого часу з суфіксами *-н-, -ен-, -т-*, напр.: *кликаний, клепаний, купаний, привезений, впадений, кыснений, збитий, здертый, поротий*.

Активні і пасивні часопридавніки одмінюють ся так само, як придавніки твердої групи, напр.:

Одмінок	Єднотне число		Множне число	
	Мужскій р.	Середній р.	Женскій р.	для виштыткых родів
Н.	<i>читаючий</i>	<i>читаюче</i>	<i>читаюча</i>	<i>читаючы</i>
Р.	<i>читаючого</i>		<i>читаючой</i>	<i>читаючых</i>
Д.	<i>читаючому</i>		<i>читаючий</i>	<i>читаючым</i>
В.	<i>читаючий, читаючого</i>	<i>читаюче</i>	<i>читаючу</i>	<i>читаючы, читаючых</i>
Т.	<i>читаючым</i>		<i>читаючом</i>	<i>читаючыма</i>
М.	<i>читаючым</i>		<i>читаючий</i>	<i>читаючых</i>
К.	<i>читаючий</i>	<i>читаюче</i>	<i>читаюча</i>	<i>читаючы</i>

Приміры з лемківської літературы: [...] *овес хладений, адзимка не кыснена* (І. Верхатскій); *Сыром наполнены [...] / Квітами украшений...* (А. Духнович); [...] *як буряк саджений по них росне [...] / [...] з бука тесаний [...]; Рознятий на сім стран сьвіта [...]* (П. Мурянка).

11. Часоприсловник

Часоприсловник єт формом часослова, котра называт проходячий в часі процес як примету іншого процесу. Напримір, таку зложену ситуацію: *Хлопці ідут по улиці. Они розмахують торбами, весело бесідують і сміють ся* можеме описати при помочы часоприсловників: *Хлопці ідут по улиці розмахуючы торбами, весело бесідуючы і сміючы ся*.

Часоприсловники єт незавершеного виду (*бесідуючы, сміючы ся, плачучы, співаючы, читаючы*) і завершеного виду (*прочитавшы, вмывши ся, зівшы, запершы, взявши*), напр.: *Прочитавшы книжку, він однюс ей до бібліотеки. Вмывши ся, він пішоу спати*.

Часоприсловники незавершеного виду творит ся при помочы суфіксу (кінцівкы) *-лучы/* (в писмі: *-учы, -ючы*) од основы теперішнього часу незавершених часослів, напр.: */бесідуй-у/т (бесідуют) – /бесідуй-у/чы (бесідуючы)* і т. д.

Часоприсловники завершеного виду творит ся при помочы суфіксу (кінцівкы) *-шы* од основы минулого часу (інфінітива) завершених часослів, напр.: *прочита-ти, прочита-л – прочита-шы* і т. д.

Часоприсловники не одмінюють ся через одмінкы.

Приміры з лемківської літературы: *В купочці / головы до ся притупившы [...]* / *І взявши свій міх / подорожний [...]* (П. Мурянка); *А разбойник, взявши піназі [...]* (А. Духнович); *Ванцьо, доставшы от няня в скору, гварит [...]* (газета „Лемко“, 1912 р.)

8. Присловник

Присловник – неодмінна част мовы, яка называт ознаку процесу, примету або предмету, маюча форми ступені порівняня (компаративу і суперлативу). В речиню выступує передовшыткым в функції обставника.

Присловники зо взгляду на значыня ділят ся на шлідуючы группы: присловники способу, часу, місця, міры і ступеня, причыны, цілі.

Значыня	Зьвіданя	Приміры
1. способу	як? якым способом?	<i>сміло, купом, доцяп, вочымліню, взадгус, горизнач, долознач, до-раз, запоряд, вівперек, насам-перед, по лемківскы, по польскы, по нашому</i> і т. д.
2. часу	коли? покля? одколи? з якого часу?	<i>вчера, гнеска, заран, тепер, лі-том, зимом, осіньом, осіню, днес, гнес, влони, глони, дотля, закля, товды, втовды, даколи</i> і т. д.
3. місця	де? докаль? одкаль? кади?	<i>там, ту, всяди, вліво, вправо, зверха / зверху, зозаду, спереду, тади, дорогогом, згори, лісом, лу-ком, гев, нигде, одтамаль, дома, догоры, долину</i>

4. міры і ступеня	кітко? кільки? як дуже? накітко? яком міром?	<i>дакус, веце, дуже, кус, дост, барз (уважні), вдвое, більше, нативко і т. д.</i>
5. причины	чою? прошно? з якої причины? прошто?	<i>згоряча, зосліну, зглуна, прото і т. д.</i>
6. ціли	чом? пошто? в якій ціли?	<i>зато, назло, назле, нароком, нанич і т. д.</i>

Присловники з суфіксами *-о* і *-і* утворені од якісних придавників (напр., *весело* од *веселий*; *головні* од *головний*) маюч ступені порівняня, так як і придавники.

Форму вижшого ступеня порівняня (компаративу) присловників творит ся при помочи варіантових суфіксів *-ше* / *-ійше*, котры заміняюч суфікс *-о* або *-і*, напр.:

<i>весел-о</i>	<i>-</i>	<i>весіль-ше</i> ;
<i>червен-о</i>	<i>-</i>	<i>червен-ійше</i> / <i>червін-ше</i> ;
<i>головн-і</i>	<i>-</i>	<i>головн-ійше</i> .

Перед суфіксами вижшого ступеня заходят выміны гласных і согласных звуків в основах присловників, напр.: /весел/- – /весіт'/-; /червен/- – /червен'/- – /червін/-, а тіж скорочыня основы, напр.: /шырок/- – /шыр/- (*шыроко* – *шырше*).

Форму найвижшого ступеня (суперлятиву) творит ся од формы вижшого ступеня при помочи префіксу *най-*, напр.:

вижший ступін	найвижший ступін
<i>весільше</i>	<i>найвесільше</i>
<i>червенійше</i> / <i>червінше</i>	<i>найчервенійше</i> / <i>найчервінше</i>
<i>головнійше</i>	<i>найголовнійше</i>
<i>шырше</i>	<i>найшырше</i>

Од присловників того типу творит ся тіж формы найвижшого ступеня з суфіксом *якнай-*, котры выражаюч значыня волі осягніня абсолютной границі даной приметы: *якнайвесільше*, *якнайшырше* і т. д.

Приміры присловників з лемківской літературы і публицыстыкы: [...] *выбіліла / моя ватра / доцяп уж* [...]; *Виділ єм го втовды* [...]; [...] *але в сусіды місця невельо* [...]; *Кед дакус втихла / не буду ей рушал* [...] (П. Мурянка); *Ицы дакус до быка бракуе?* [...] *-Лем кус, кумо, сте веце горбаты; Бо і в Карпатах днес / Нарид воскрес!* (І. Русенко); *Підносит кусцьок циліндер* [...]; *Одкаль зналас, же я* [...] (А. Копча); *Товды юж пропало* [...] (В. Горошак); [...] *босо по болоті і грудях* [...] (Я. Зволіньскій).

9. Приназывник

Приназывник то несамоділна част мовы. Сут то выразы, котры стоят перед назывником і выражаюч однесіня названого ним предмету до інчого предмету, явиска або ситуації, а тіж синтактичну залежніст назывника од інчых выразив в речыню, напр.: *до школы, для мамы, з головом, в хыжы, о горах, за риком, ту бабусі, од заран, над столом, при лавці, на телевизор, през него, по воді* і т. д.

Приназывники рядят одмінками:

Р. кого? чою?:	<i>оо, для, од, окрем, серед, заміст, без, за, з, в</i>
Д. кому? чому?:	<i>гу, ку</i>
В. кого? што?:	<i>в, на, о, під, через, през, за, по</i>
Т. кым? чым?:	<i>з, за, над, перед, під, медже</i>
М. кым? чым?:	<i>о, в, за, на, під, по, при</i>

10. Злучник

Злучники то помічны слова, які лучат самоділны выразы і выразовы групы, а тіж части зложеного речыня в більшы синтактичны єдиниці. Злучники выражаюч при тым ріжны значыньовы одношыня помедже лученыма компонентами, напр.: *і, а, бо, хоц, тіж / тыж, але, прото, зато, кед, хоцьбы, адже* і т. д.

Приміры з лемківской літературы: *Было тихо і холодно. Ицы на полях біліє сніг, а воды юж весном шумят. Віділ єм гуню, бо было зимно...дост гарді сьлівали на голоса і кусцьок грали на гітарах* ("Бесіда"); [...] *7 квітня СЛ остало зарєєструване, а по двох тіжнях 21 квітня 1989 рока зачало свою діяльніст* ("Бесіда"); [...] *не даст ся інакше записати, нич ся даст, але з інчыма маме нераз дост клопотів* ("Бесіда"); *Бесідували колиси: „на нижнім кінци села” або „на вышнім кінци”* ("Бесіда"); *Тот вышній буде горі; хоц долина є долином і, здає ся, є рівна* ("Бесіда"); *Такы кус розляны – по бо як інакше, скоро лежат!* ("Бесіда").

11. Частка

Часткы то несамоділны слова, які выражаюч однесіня бесідуячого до своей выповіди або єй части (ріжны эмоції, льогічны підкрєслєня і інчы).

Приміры звидуючых часток: *Ци вы знате лемківску літературу? Ци был єс в школі?*

Приміри викричних часток: *Што за муорий человек! Як было тепло, як приємні!*

Приміри підсилюючих часток: *То прецін Юрко іде. Я юж навет не знам, як вас запрашати.*

Приміри обмежуючих часток: *Зигар лем шуміл, але не бил. Пришол лем еден...* (А. Копча); *Мала лем єдну дитину...* ("Лемко").

Приміри одрикаючих (негуючих) часток: *Ні, не піду. Не буду лен бра-ла...* ("Памятна книжка – Ганчова"); *Пустте мя, мамусь, на танці. / Нім, дитино, не час ти йци!* (П. Мусянка).

Сут тіж такы часткы, при помочи котрых можна творити ріжны части мовы або їх оддільны формы, напр.:

- 1) часткы *-си, -то, -небуд, хоц-, де-, да-* творят невизначеніст місценазвыників - *хтоси, што-то, де-небуд, хоц-хто, даколи* і т. д.,
- 2) *не-, ни-: нігде, николи, денколи* – одрикаючы (негуючы) місценазвыники,
- 3) частка *бы* творит условний спосіб: *Сміяло бы ся кед бы не смуток. Сміял бым ся,*
- 4) частка *-ле* ест ужывана при творінню розказового способу: *вка-ле, вкаж-ле, но-ле, по-ле, по-ле гев* (= под ту, ход ту), *смо-ле, смотр-ле* (= посмотр) і т. д.

12. Выкричник

Выкричник – част мовы об'ємуюча слова, якы выражают (але не называють) ріжны почутя і інтенції, напр.:

Гей! Но вйо! Ей! Гей! Гав-гав! Гон-гон! Ха-ха-ха! Бац! Дин-дин! Мю-мю! Тихо! Ку-ку-ку! Гев! Ат-де! Ба-як! Гев-си! Ге-ле-ге! Ген! Ба-ле-ба! Ба-ле! Но-ле-но! Гет-те-ле-гет-те! Со-ле-со! Ой-ле! Ой-те-ле-ой-те! Шах! Мах! Шахту-махту! Чуй! Нйй-ле! Нййте-ле-нййте! Смык! Чах! Хан! Шуст! Кап! Цяп! А-псик! Базь-базь! Гуля-гуч! Кач! Тась! Тась-тась! Гудю-на! Гудзь-гудзь! Цюку-на! Люлю! А-люлю! Люлю-сю! Гей-са! Птуу! Адео! і т. п.

Приміры: *Ах, то вы! О, видиш сї!* (П. Мусянка); *Піря былас не змочыла. / Ку-ку-ку! Ку-ку-ку!* (І. Русенко).

VI. СИНТАКСИС

Синтаксис ест науком о речынях. Слова, їх формы і словозлучыня сут в синтаксисі трактуваны як елементы речынь.

Синтаксис описує формы речынь і їх части, функції тых части в будові цілого речыня і граматычны одношыня в речынях.

1. Речыня

В каждый бесіді можеме розпознати слова або групы слів, котрыма выповідаєме свої мысли: інформуєме о даком ци дачым, звыдуєме ся, розказуєме, жадаєме, жычыме і просиме, напр.: *В літі поїхам до теты. Ліє. Гырмит. Сонце світит. Люблю чытати оповіданя Владимира Хыляка. Народну школу і б клас гімназіі кінчыл в Новым Санчы, матуру робил в Пряшові.* (Л.К. 1993); *З його іменом вяжут ся початкы розвита лемківського писаного языка.* (Л.К. 1993); *Подай мі крейду. Ци підеши до „Руской Бурсы”?*

Поединчы слова, формы слів або получены згідні з граматычныма нормами групы слів, котры выражают закінчену мысль, называєме речынями.

Граматычным значыньом каждого речыня ест **предикативніст**, то ест однесія змісту речыня до очевидности (реальности). Того однесія доконе ся передовшыткым при помочи форм часу, способу і особы часослів. Представліня того, што ся повідат, як очевидно (реальне) або як неочвидне (можливе, правдоподібне, потрібне, прагнене і ін.) называєме **модальністю**, напр.: *Світат. Дніє. Жмыкала єм кабат. Я піду до церкви* – очевидно модальніст; *Кебы я мал, добры люде, шапку невидимку, поїхал бым зараз дохыж, хоц лем на хвилинку* (І. Русенко) – неочвидна модальніст (прагніня залежне од обставин).

Кажде речыня має тыпову інтонацію. Без одповідной інтонації не мож повісти, же речыня ест закінчене.

По каждым выповідженым речыню робиме перерву, а по каждым написаным речыню ставляєме крапку, звыдальник або выкричник, напр.: *Товды стане ся явным, же Владимир Хыляк ест єдным з першых творців, котры свідомо стреміли до створіня літерачкого лемківського языка.* (Л.К. 1993); *А яка могла быти воля Білых Хорватів перед десятима віками, перед тысячом років?* (Л.К. 1993); – *Увалити Бога, што ты ту, Яцку; аджеєк виджеу ты раз йци!* (В. Хыляк, Л.К. 1993).

2. Типы речень з о взгляду на ціль wypowiedі

Зо взгляду на ціль wypowiedі ділиме речыня на розповідны, звыдальны і розказовы. Каждэ з тых речень може быти выкрічным.

Розповідне речыня пераказуе інфармацыю о фактах і явісках очы-видности. Може оно быти **стверджаючы** і **одрыкаючы**, напр.: *Я іду до школы.* – стверджаючы речыня; *Я не іду до школы.* – одрыкаючы (негуючы) речыня.

Розповідны речыня маюць опадаючы інтонацыю: тон і олосу абніжаеця в кінцовій часті.

Звыдальне речыня выражае прагніня атрымаці інфармацыю в формі одповіді, напр.: *Колі поіхаш на Лемковіну? (Заран.) Де был ес вчера? (В діда.) Што робіш? (Жмыкам.)*

Звыданя о допoлнєня інфармацыі зачынаме місцєназывніком: *хто, што, де, колі, котрый, чый, докаль, чом, прошто.* На тоты слова падае логічний акцент: *Хто іде?* Сут тыж звыдальны речыня, котры вымагаюць не лем допoлнєня інфармацыі, але полної інфармацыі, напр.: *Колі поіхаш на Лемковіну?* – звыданя лем о допoлнєня інфармацыі, бо знаме, же дахто поіхат, але не знаме, колі. *Ци поіхаш на Лемковіну?* – тото звыданя потрыбуе полної інфармацыі (одповіді), котра розстрігне, ци тот, кого ся звыдуеме, поіхат ці ні, бо ніч не знаме о замірах в тій справі. Коротка одповідь *Так* або *Ні / Ніт* буде уж полно інфармацыю для такогo звыданя, хоць мож одповісти тіж *Так, поіхам* або *Ні, не поіхам.*

В поезіі, бесіді стрічае ся тіж реторычны звыданя, на котры не жеде ся одповіді, напр.: *Чого мам перше – щєстя, ці правды глядати? (П. Стефанівскій) Хто в гнешніх часах мєлє на млинці?*

В **розказовых речынях** wypowiedаєме розказы, жаданя, заказы, жычыня, просьбы. Розказовє речыня може мати ріжны значыня: од несъмліої просьбы ці жычыня, жаданя аж до категоричного розказу, напр.: *Прєбач мамічко / нерозумної дітны провину (П. Мусянка); Прєбач мї земліце... (П. Мусянка); Позбєрай нас дітoчки / І до сєрця сєго притуль (Я. Мєрєна); Сід спoкійні! Подтє гєв! Чытай! На мїсцє! Не мєч!*

Розповідны, звыдальны і розказовы речыня можут быти тіж **выкрічныма**. Маюць товды сільнішій логічний акцент і одповідно інтонацыю. В таких речынях стрічаюць ся выкрічнныкы, слова в функціі выкрічнныкa ці емоційны часткы, напр.:

- розповідны выкрічны речыня: *Нарєштї сьніг! Ой, тра ты там давно! Але-є ся зрадїла! Щаслівїст молодых літ! Хвалїтї Бога, што ты ту, Яцку; аджєк виджєу ты раз іцы!* (Л.К.1993);
- звыдальны выкрічны речыня: *Хто там зас?! Вы гудақы?* (І. Русєнко);
- розказовы выкрічны речыня. *Гє докучїй! Зїйд мї з очї!*

3. Члєны речыня

Компoнєнты речыня называємє його **члєнамі**. Члєнамі речыня можут быти лєм полнозначны слова: назывнныкы, прїдавнныкы, чїсловнныкы, місцєназывнныкы, часoслoвa і прїстoвнныкы.

В шкільным описі мож прїняти, же члєнамі речыня сūt тоты слова в складі речыня, котры одпoвідaюць на буд-якы звыданя. Слова, котры сūt в складі речыня, але не одпoвідaюць на буд-якы звыданя, не сūt окремыма члєнамі речыня і называюць ся служєбнымa словaмa, напр.: прїназывнныкы, злучнныкы, часткы і выкрічнныкы.

Члєны речыня можут быти єдно- і вєльoвырoзoвы, як напр.: прїназывнныкoвы і порівняючы вєржєня – *під дахом, враз з ялицьмa, як ягoдa*, словoтвoрчы комплексы – *дітa-соколaтa* /Л.К.1993/, *хлоп-дуб*, фразєoлoгізмy – *збїтї з нїг, матї на сумлїню, мoлoкo під носoм*.

4. Синтактычны получыня

Члєны речыня сūt мєджє собoм получєны oднoшыньмa прїряднoї, пїряднoї або взaємнoї грaмaтычнoї зaлєжнoстї.

Прїрядным называєт ся синтактычне получыня, в котрым компoнєнты сūt рївноправны, напр.: *Дівкa і сьнї вчaт ся в шкoлі. Нам бєсїдa нaшa мїлa, / Хоць і кус нєгрaмaтычнa, / Рїдoнa мaтї нaс єї вчылa – / Отжє-жє сєвoя, нє пoжєщчa* (І. Русєнко).

Пїрядным называєт ся синтактычне получыня, в котрым компoнєнты сūt нєрївноправны, єдєн з нїх єст нaдрядным, напр.: *Дівкa з сьнoм вчaт ся в шкoлі: дівкa – нaдряднїй члєн получыня, з сьнoм – пїряднїй члєн получыня: Сьнївaм гaрдї: сьнївaм – нaдряднїй члєн получыня, гaрдї – пїряднїй.*

Получыня згoды, вязaнїя і прїлїгaнїя

Сūt трї тыпы получынь пїряднoстї: згoды, вязaнїя і прїлїгaнїя.

В **получыню згoды** пїряднє слово мaє грaмaтычны фoрмы згoднy з фoрмaмнa нaдряднoгo слoвa, напр.: *Новий кaбaт мaє гaрдїй вїр. Мї пoдaбaт ся кoльoр нoвoгo кaбaтa. Бєсїдoвaлї смє o нoвьмa кaбaтї. В склєнї єст oужє нoвoх кaбaтїв.* В тых прїмїрaх нaдрядным члєнoм єст нaзывннїк *кaбaт*, а пїряднє слoвo, прїдaвннїк *новий*, пїдпoрядкoвє мy (єгaджaт з нїм) сєвoю фoрмy oдмїнкa, чїслa і рoдa.

Інчы прїмїрy: *кoтрa хьжє, чьї чєрєвїкы, пятїй дєн, трї пoнaшкы, вьжємькaнy oплїчaтa, гoрy Кaрпaтy.*

В **получыню згoды** нaїбaєстїшє стрїчaт ся прїдaткы.

В **получинно в'язанні** несе згідності форм обох членів, але член підрядний – називник або місценазивник – має визначену форму одмінка (без приназивника або з приназивником). Форма підрядного члену **получиня** або єст **вымагана** через надрядний член (**міцне в'язання**), напр.: *Газдівскы оіти корыстаюут з науки; Она чытат веце од тебе*, або залежит лем од **выражаного значыня (слабе в'язаня)**, напр.: *На Кычері дуе вітер стусеный [...]* (І. Русенко); *[...] Ваньо вюз в поле штучны навозы [...]* (Т. Кузяк).

Зміна форми надрядного слова не змінят форми підрядного слова, котра остає така сама, напр.: *Хыжа діда стоіт під Гомольом. За хыжом діда єст парня*.

Надрядным членом в **получиню в'язаня** могут быти особовы часостова, назывники, часопридавники, часоприсловники, придавники, присловники, напр.: *Хлопец нахылил ся над книжком; Самы женива на Лемківщынї преходили в великій пошанї до каждого колоска [...]* (С. Мадзелян); *[...] отвір забезпечано кутом зо желїза кратом* (Л. Самборскій); .

В **получинно приліганя** підрядне слово єст неодмінне, напр.: *бесїдувати голосно, приду заран*. О тым же неодмінны слова *голосно, заран* єст підрядныма до слів *бесїдувати, приду* довідусемя лем зо значыня.

Інчы приміры: *В наших горах сосны не росли високо*. (А. Барна); *[...] хліб підношено і цілувано перепрошуючы* (С. Мадзелян).

Таки члени речыня, котры не єст **граматычны підрядны** до інчых його членів, называеме **головныма членами**. Граматычна залежнієст медже **головныма членами** єст взаємна.

В речынях стрічат ся тіж слова, котры не входят до синтактичных **получинь** з інчыма словами, напр.: *Твоя хворота, Петре, барз мене смутит*. Слово *Петре* не вяже ся з жадном частю речыня. *Ой, знам го, знам*. (М.Цісляк) – слово *ой* єст поза **получиньом**. *Очевидні, буду ся тішьла твоім листом* – слово *очевидні* стоїт поза **получиньом**.

5. Просте і зложене речыня

Головны члени творят **граматычний центр речыня**. Граматычным центром речыня може быти пара **підмет-присудок** або **головний член** **єдноскладового речыня**.

Речыня з **єдним граматычным центром** называеме **простым**, напр.: *В зеленїй струнці тополї весна гніздо сой мостит* (В. Грабан); *Над полями стоїт літо*. (П. Мусянка); *Од тисяч літ нич не чул сьвіт о таким чудї...* (І. Русенко); *-Ягняточка милы, де сте ся подїлы?* (народна пісня); *-Ой, деж ты бывал чорний баран?* (народна пісня).

Речыня з **веще як єдним граматычным центром** называеме **зложеным**, напр.: *Вітер свище, летят тучы, блискаєт, дуднит, в хмарах гучыт, гырлит, гром за громом трїскаєт, настух своєю думку пискат*. (А. Павлович); *Хоц бесїда наша проста, выговїсти вишьтко знає, ци весело нам на душы, ци нам смуток серце крає*. (І. Русенко); *Хто де ся родил, там го все тягне: волка до ліса, газду до плуга*. (Я. Дудра).

6. Головны члени речыня

З увагы на **граматычну форму** просты речыня ділят ся на **єдноскладовы** і **єдноскладовы** в залежності од того, кілко є **головных членів**.

В **єдноскладовым** речыню єст два **головны члени**: **підмет** і **присудок**. **Підметом** называеме **головний член речыня** **выражений назывником** в **называючым одмінку**, а **присудком** – **головний член речыня** **єкоординуваний** в **формі з підметом**, напр.:

Брат оре.
 | |
 підмет присудок

Підмет переважні означат **субект** (предмет мысли), а **присудок** **выражат предикат** (то, што повідасе о субекті). Треба єднак памятати, же **терміны підмет і присудок** описуют лем **граматычну форму речыня** і не все одповідают членам його **семантычшой структури**. Дальшійше будеме звертати увагу на **ріжнішы** медже **граматычным і семантычным** **структуром речынь**.

Синтактичне **получиня** **підмету з присудком** называеме **єкоординуваным**.

Підметом може быти:

1. Назывник в **называючым одмінку**, напр.: *Хлопец іде до школы. Сьніг втал вчєра*.
2. Пару **прирядных назывників** (**єкоординуваний підмет**): *Коровы, телята, козы і уці пасут ся на луці*. Назывники в **єкоординуваным підметі** могут мати форму **єднотного числа**, але **присудок** має форму **множного числа**, напр.: *Волк і ягня до потока пришли воду пити* (І. Русенко). Єст то **єкоординация подля сєнсу**.
3. **Получиня назывника** в **называючым одмінку** і **назывника** в **творячым одмінку з приназывником**: *Мама з дівком зберают грибы* – **єкоординация подля сєнсу**.
4. **Субстантивізуваний придавник**: *Сытий не розуміє голодного*.
5. **Числовник з назывником**: *Два шквірки роснут на краю села. Минуло ужє дєсят місяців*.

6. Місценазвник: *Они читают. Каждый любит свое. Выиткы забесідували. Кто пукат?* або фловозлучыня з місценазвником: *Мало хто з нас тото памятае.*
7. Субстантивізуваннй числовник: *Трйох піде з нами.*
8. Інфінітив: *Купати ся ест приємні. Жати серпами або косити грабками ци капером невеличке зерно, потім сушыти в стіжках або на валках на гірських загонах і сухе зерно звозити на курны стрихы то нелегка робота.* (А. Барна)
9. Ріжны цитуваны выражыня (называючы самы себе), напр.: „*На*” ест прыназвныком. „*А*” ест злучныком. „*Ци*” ест частком. „*Гон, гон*” розышло ся по лісі.

Присудок одповідае на звыданя: *што робит? што ся з ним діе? кым ест? які ест?*, напр.:

- Штефан позерат на Ганю.* (Што робит Штефан?)
Фрося ест сляча. (Што ся діе з Фросьом?)
Няньо ест шофером. (Кым ест няньо?)
Вітер ест студений. (Якій ест вітер?)

1. Простий присудок

Простий (часословннй) присудок ест выражений часословом в особовій формі ознаемляючого, розказового і условного способу, напр.:

- Дівкы ідут на весіля.* (ознаемляючий спосіб)
Вы подте на весіля. (розказовий спосіб)
Они пішли бы на весіля. (условннй спосіб)

В лемківській літературі стрічае тя тіж выкрничниковы присудкы, напр.: *Газда го цвик.* (П. Мурынка)

Окрем простого выділяме **складннй** присудок, котрый може быти іменным і часословным.

2. Іменннй складннй присудок

Іменннй складннй присудок складат ся зо **звязкы** (найчастійше ест то форма помічного часослова *быти*) і **привязочного члену** – слова інчой части мовы: назвника, придавника, часопридавника, місценазвника, числовника або присловника, напр.: *Мій брат ест гудаком. Ден буде сонечннй. Він остал ся собом. Ваньо был другій в родині. Опаляти ся ест приємні. Хыжа была шалювана.*

Перша част іменного складного присудка (звязка) не ма самодільного значыня.

Хыжа	ест	його.
Хыжа	была	тепла

звязка привязочннй член

В теперншнім часі звязкы часто нес. Брак звязкы мае значыня (выражат теперншннй час), прото повідаме, же в таком присудку ест **нульова звязка**, напр.: *І мы все бідны, голы [...]* (І. Русенко); *Літо миле уже за нами [...]* (Т. Докля). Роль звязкы може тіж сполняти слово *то*, напр.: *Каждий верх – то отец, / а долинка – матір...* (І. Головчак).

Привязочннй член може мати форму:

1. Назвника в называючым одмінку, напр.: *Карпат, Бескід – / Мій отец [...]* (А. Павлович); *Наш стіл ест [...]* **оказ меж меблями** (Я. Дудра);
2. Назвника в творячым одмінку, напр.: *Тоты ремісникы были самоуками* (А. Барна); *Стрыко был барз шануваным газдом* (В. Млинар);
3. Придавника, напр.: *Здібннй, барз здібннй наш лемківскій нарід.* (В. Млинар); *Язык наш / як море глубокій / як слеза чыстий / як любов шырокій* (Я. Шкірпан, орфографія – Г. Ф.); .
4. Часопридавника, напр.: *Преці, кресло, Наталько, зроблене з дерева.* (Д. Папгаргай – перев. П. Мурынка);
5. Місценазвника, напр.: [*Я хцу мати лем такого коня,]* **котрый буде лем мій і ничый вце.** (Д. Папгаргай – перев. П. Мурынка); [*...*] **ліс был бы наш** (П. Стефанівскій, орфографія – Г. Ф.);
6. Чысловника, напр.: *Коровы были дві.*
7. Присловника, напр.: *Весіля буде гнеска.*
8. Предикативу, напр.: *Не іти – жаль* (П. Мурынка).
9. Іменной групы з головным словом назывником або місценазвныком в залежnym одмінку (тіж з прыназвныками), напр.: *Такы коні не для тя.* (Д. Папгаргай – перев. П. Мурынка).

3. Часословннй складннй присудок

Часословным складным присудком называеме присудок, котрый складат ся з помічного часослова (**звязкы**) в особовій формі і основного часослова в формі **інфінітива**, напр.:

Ваньо	зачал	чытати	книжку.
Він	не може	поіхати	на село.
Я	хочу	піти	до нонашкы.
Діти	прібували	перескочыти	низкій плит.

звязка інфінітив
(помічне часослове) (основне часослове)

Помічне часослово, сполняюче в часословній складній присудку роллю зв'язки, має значення **фазове** (початку, тырвання, кінця), напр.: *зачал*, або **модальне** (воли, можливості і т. под.), напр.: *хочу, не може, прибували*.

Роллю зв'язки може сполняти тіж фразеологічне злучення, напр.: *Але ани еона, ани оруга не мала одвагы докінчыти свого жыччя* [...] (В. Хыляк).

4. Зложений складний присудок

Зложений складний присудок ест комбінаціём складного іменного і складного часословного присудка.

а) Перша част присудка ма такую будову, як складний іменний присудок, то значыт „зв'язка + іменна част”, напр.: *был годен* або *годен был* і заедно сполнят роллю зв'язки при інфінітиві, напр.: *написати*. Зв'язка в теперишнім часі може быти „нульовом”, напр.: [...] *каждий человек годен написати в жыттю хоц еден добрый верш* (П. Муриянка); пор.: *годен (был, буде, был бы) написати*.

Інчы приміры:

Маціці синиці / і драбы – астрыбы / не годны тыж нык заснути. (П. Муриянка); *Ты завсе рад жартувати* [...] (В. Хыляк); пор.: *рад (был, буде, был бы) жартувати*; [*Кажде наше слово / право ма дзвеніти*,] / *оно ест вроджене / Лемків веселити*. (І. Головач); *То ся не годно было помістити в голові*. (П. Трохановскій)

б) Перша част присудка ма такую будову, як складний часословний присудок, то значыт „зв'язка (помічне часослово) + інфінітив”, напр.: *мусит быти*, але ест то інфінітив помічного часослова (зв'язки) при полнозначній іменній часті, напр.: *яблona*.

Приміры:

Не мусит то быти / яблоня з плодами, / не мусит то быти / черешня з квітами. (А. Гальчак); *Она мусит быти аж там, од Дунаю*. (А. Павлович)

5. Координация присудка з підметом

1. Часословний присудок згаджат ся з підметом в особі, числі і роді: *Я роблю, а ты спиши. Дівчата пішли на вечырки*.
2. Коли підмет складат ся з назывника в называючым одмінку і назывника в творячым одмінку з приназывником з, то присудок мусит быти в множном числі: *Сестра з братом ідут до школы*.
3. Коли перед підметом стоїт числовник *два, дві, три, штыри* або закінчений на *два, дві, три, штыри*, то присудок ставляме в множном

числі: *Штыри букы стоят на краю ліса. Двадцет дві коровы пасли ся на луці*.

4. З підметом складаючым ся з числовника *пять, шість* і т.д., або закінченого на такій числовник, і назывника – часослово в присудку хієнує ся в єднотнім числі (в минулым часі – в формі 3 особы середнього роду), напр.: *Пять хыж в селі было крытых бляхол* (А. Барна)
4. Коли в підметі ест громадний числовник або назывник з громадным числовником, то присудок має форму єднотного числа, напр.: *Тридцет двох нас пішло*. (П. Муриянка). *В селі лем осмох таздів не мало ішчы кони*. (А. Барна)
5. Коли перед підметом стоят слова *оуже, мало, пару, кілко* то присудок (часослово) ставит ся в єднотнім числі; в минулым часі – в 3 особы середнього роду: *Дуже хлопів пішло до ліса. Мало баб вышло на поле. Лем пару хлопів остало в селі. Дуже дівчат ест в хори. Дуже дівчат было в хори*. [...] *кілко ся ту народа зобрало*. (Д. Папгаргай – перев. П. Муриянка); *Кілька хлопів зо села робило в тартаку*. (А. Барна).
6. В лемківскым языку бесідуячы о родичах, старших і шануваных особах уживат ся так званого „двоїня” (*pluralis maiestaticus*) і товды підмет стоїт в єднотнім числі, а присудок в множном: *Няньо підут до ліса. Дідо приїхали очера. Мама кохали нас барэ*. (П. Муриянка); *Прекрасны хвилі переживали на весілю баба пані молодой* [...] (Ш. Дичко); *Раз вечером казали мі мама молоти зерно* (А. Барна); *Наши етамосьць сут і будут з нами юж на все*. (М. Поетіл–Яруга).

6. Головий член єдноскладового речыня

Часто стрічае речыня, в котрых субектови не одповідат жадне слово, напр.: *Ліс. Блискат. Гырмит. Уж яр. Шум. Крик*. Такы речыня не вымагают додатковых слів, сут граматычні полны. Называе их **єдноскладовыма**. Мают они лем еден головний член, котрий называе **головным членом єдноскладового речыня**.

Коли головным членом єдноскладового речыня ест не часослово в особовій формі, лем полнозначне слово інчой часті речі, товды має оно при собі **зв'язку** (найчастііше *быти*), напр.: *Амі – думаші – легко было?* (П. Муриянка); [...] *синиці было стыдно...* (І. Русенко).

Головным членом єдноскладового речыня може быти:

1. Форма третьої особы множного числа часослова в невизначено-особовым значенію (не е важне, хто ест субектом діі), напр.: *Можє істи ти не дали / Очка ти не вмыли?* (С. Вансач); [...] *зовут мя поетом* (П. Муриянка)

2. Форма першої особи множного числа в невизначено-особовим значінню (не є повіджене, хто є суб'єктом дії; може то бути хоп-хто або мож ся легко додумати), напр.: *Хліб печеме найчастіше з кіста квасного. Для виробліня кіста рыхтуєме муку жытню з пшеничном [...]* (С. Хорошчак); *Тож шануйме наше слово / Од велика, аж до мала* (І. Русенко).
3. Безособовим формом часослова на -но, -то, напр.: *Того року побудовано церков в Керестурі.* (Б. Горбаль); *Там им вырок отчытано / И обидвох розстріляно.* (І. Лемкин); *Франц Йосифу шнурок дано / И остро му наказано / В Бургу тихо сой сіюти / И до Бога ся молиши.* (І. Лемкин); *В давных віках хыжы накрывано 4-спадовыма дахами. [...]* *В [...]* *лецу выпікано тіж хліб, гріто воду [...]* (І. Самборській).
4. Називником в называючым одмінку, напр.: *Каменисты пути і потоки рвучы, / Березовы дебри і лісы дремучы, / Кычеры высокы, поляны зелены, / Пропастны ростокы, зрубы поросены...* (І. Русенко); *Збоку вісик [...], дале ростий ярчык ядеристий* (І. Головчак); *Чого тишина, чого не крик?* (П. Стефанівській); *Была бы з ней добра коминарка.* (Д. Папгаргай – перев. П. Мурянка).
5. Називником в рождаючым одмінку з частком *ани*, напр.: *На темно-блакітным небі ани одной хмаркы [...]* (В. Хыляк).
6. Неособовим часословом, напр.: *[...] барз ся затмило; / Стежечку сьнігом задуло.* (А. Павлович); *Потемніло.* (П. Стефанівській).
7. Одрікаючым словом *ніт, нес*, напр.: *[...] ніт в нас своей школы / І своей ніт науки* (І. Русенко); *Жывой души ніт на дворі* (І. Русенко); *А што? – то уж інчых нес? Все лем я і я?* (П. Мурянка).
8. Предикативом, напр.: *А красній гын, на Военным, затишно, спокійно.* (П. Мурянка); *Треба нам науки* (І. Русенко); *Темно в хыжы* (І. Русенко); *В нас місця дост!* (П. Мурянка); *Ганьба вам / білы, червены панове, / ганьба / на сьвітні.* (П. Стефанівській); *Біда бабі без хлопа, / Пиякови без руму, / Руснакови без попа, / Поетам без розуму.* (І. Русенко); *Там в росточі видно село – далеко пред нами / Малы хыжкы, стару школу і під бляхом корчму... [...]* *Лем здалека чути грания цыганьской калелі.* (І. Русенко); *Ей, Команичко, як віры в тобі мало!* (П. Мурянка). Зо звязком: *Преця воды доста было [...]* (І. Русенко); *Псив не буде чути...* (І. Русенко); *Од усьміху друга / Робит ся промінно.* (І. Головчак); *робит ся* – фазова звязка, пор.: *Од усьміху друга промінно.*
9. Злучыньом предикативу з інфінітивом, напр.: *[...] страх было смотріти на него.* (В. Хыляк); *Не час плакати [...]* / *Не час нарікати* (П. Стефанівській); *А того ся не може навчыти.* (П. Мурянка); *[...] страх было смотріти на него.* (В. Хыляк).

10. Інфінітивом, напр.: *Над чым ту думати, / Дармо час тратити?* (Я. Дудра); *[Там муранкы густо лазят.] / Хоц бы на них лі не стати* (І. Головчак).

Головний член єдноскладового речыня може мати зложену будову, напр. *[...] так мусіло быти.* (І. Лемкин) – з двома звязками: *[...] стати ю быти не хоц-яком суперницьом.* (В. Хыляк) – комбінація предикативу з інфінітивом-звязком і призв'язочным членом (як в складным іменным присудку): *[...] з такым не дійти до ладу.* (В. Хыляк) – з фразеольогічным злучыньом і ін.

Не вказаний в єдноскладовым речыню суб'єкт часто мож назвати, наприклад, обставником *... в хмарах гучыт* (А. Павлович). *І над морьом такий стиск; шум; крик; вереск; квік і писк...* (І. Русенко), *Ліс = Ту ліс*, ци тыповом формом називника або місценазивника, напр.: *Але му ся робит слабо...* (І. Русенко).

До формальні єдноскладовых речынь мож тіж зарахувати так званы **визначено-особовы речыня** з „додуманым підметом”, котрий легко мож додати, операючи ся на контексті або на ситуації. Одповідают они двоскладовым речыням з підметом в называючым одмінку, напр.: *[І в нас так же – каждый свое.] не можеме разом ти [...]* (І. Русенко), *(в нас) – (мы) не можеме; Не хочу собі припоминати / Тоты розкішны літа молоды [...]* (Я. Дудра), *(я) не хочу; [...]* *был был архітектором / Лемком ел остал* (П. Мурянка), *(я) і т. под.*

7. Предикативне ядро речыня

Речыня выражат закінчену мисель. В ході миселі сят два етапы: выбереме якісній предмет миселі і штоси о ним повідаме. Компонент речыня, котрий означат предмет миселі, называме **суб'єктом**, а компонент речыня, котрий выражат то, што предметови миселі приписуеме – **предикатом**.

Суб'єкт і предикат творят **предикативне ядро** простого речыня.

Предикатом можеме приписувати суб'єктови шлідуючы **тыповы значыня**:

- існуваня або неіснуваня
- дію (чынність)
- стан
- примету (якіст)
- кваліфікацію (однесіня до понятьовой класы)
- кілкіст.

В того, што повідаме о предметі мысли, можут додатково входити **обскты**, коли повідаме, же субект входит в якусы

- одношыня (реляції)

з інчим предметом або предметами.

Рижны (аж і барз зложены) **атрибуты** і **обставины** выражают характерыстыкы элементів ситуації непредикативным способом, т. е. односят тоты характерыстыкы до очывидности через посередништво предикату.

Терміны *субект*, *предикат*, *обект*, *атрибут*, *обставины* описуют семантычно-граматычну структуру простого речыня.

8. Структуровы схемы простых речынь

Граматычным выражыньом предикативного ядра ест **структурова схема речыня**. Кажде тыпове значыня мае в языку свою характерыстичну граматычну форму, выражающе го речыня ест збудуване подля окрісленой схемы.

В лемківскым языку найчастійше стрічают ся в текстах шлідуучы структуровы схемы простых речынь:

Приняты означыня: **N** – назывник; **V** – часослово; **Vf** – часослово в особовой формі; **Vf₃** – часослово в формі третьей особы еднотного числа; **Vf_{3pl}** – часослово в формі третьей особы множного числа; **V_{impers (-no, -me)}** – часослово в неособовой формі на *-но*, *-мо*; **V_{pers}** – часослово зо значыньом перцепції; **V_{exist}** – часослово зо значыньом існуванія; **Inf** – інфінітив; **Praed** – предикатив; **Praed_{pers}** – предикатив зо значыньом перцепції; **Cop** – звязка; **Adj** – придавик; **Quant** – числовник; **Adv** – приеловник; **Loc** – компонент зо значыньом місця; 1, 2, 3, 4, 5, 6 – одмінкы: называющій, рождающій, дающій, видячий, творячий, місцевий; 2... – залежний (не называющій) одмінк.

1. Речыня зо значыньом існуванія

Речыня тыпу *В уряді был стіл; Был бача; Над річком верба; Сьніг*

Структурова схема (Loc)(Vf_{exist})N₁

Речыня зо значыньом існуванія маот три компоненты: назву місця існуванія (Loc), часослово зо значыньом існуванія (Vf_{exist}) і назву існуючого предмету, выражену назывником в называющым одмінку (N₁).

Егзистенцяльне значыня може быти розділене на штырі докладнійшы підтыпы: існуванія (абсолютне, „на сьвітї”, або во вказаным місці), положыня (знаходжыня ся десп), пераяв явлїня і посесивне (владїня).

Значыня існуванія маот декотры речыня з часословом *быти*, напр.: [...]*были сели доокола [...]* / *В декотрых селях была школа, / Церков, каплиця*

/ і склеп-краниця, / корчма тыж. (І. Русенко); *Был в нашым селі Жыд Ёско Шпілер* (Т. Кузак); *В них [в словах] ест оген духа* (І. Головчак).

Часослова існуванія, а особливо часослово *быти*, маот ослаблене лексыкальне значыня, зближене до ролі звязкы, і – коли не сут під льогічным акцентом – не сут до выражыня існуванія обовязково потрібны.

Прото одповідниками двоекладовых речынь з часословом *быти* зо значыньом існуванія бываот – в теперішнім часі – еднокладовы речыня без часослів. В таких речынях член выражений приеловником, назывником в формі місцевого або іншого одмінка означат місце, о котрым ся повідат, же штоси ся там находит. Головний член ест выражений назывником в называющым одмінку і на нього падат льогічний акцент, напр.: *В моім кутику три на штыри / мийниця, відро і басчата, / желізна постіль, млада жєна, / Христос на стіні розпятій*. (П. Мурынка; орф. і інтерп. – Г. Ф.); *На шєстьох сторінках лєм азбука*. (В. Федінішшнєц). [...] *на дворі курявця*. [...] / *На помістку теля, паця, / При кобци з бочкы дугы. / Під припецком гуси, куры [...]* / *А в боіску псєко бурий* (Т. Докля); *Помедже стіжкы ораныны смужка* (П. Мурынка); *На небі зьвїзды* (В. Грабан). Місце може быти вказане місцєназывником, напр.: *Ту горбочок, там ярочок, / а там долиночка* (з народной пісні).

Назва місця існуванія (находжыня ся чоґоси ци пераяв явлїня) може быти мішяна, коли маме на увазі існуванія „на сьвітї” або коли місце ест знане з ситуації, напр.: *Был бача, / был бык* (П. Мурынка); *Того дня был мороз і дуява сьнігова* (А. Барна); *Горяч была* (І. Кызак). Без часослів: *Каменисты пути і потоки рвучы, / Березовы дєбри і лісы оремучы, / Кычеры высокы, поляны зелены, / Пропасты ростокы, зрубы пороснены...* (І. Русенко). *Уж яр!* (Я. Шкірпан); *Сьніг, вітриско!* (І. Головчак); *Днес празник Покровы [...]* (В. Хыляк).

Означыня місця існуванія стрічат ся на початку, на кінці або в середніні речыня, напр.: *За дєврями з вікном / є оранчастий пліт* (П. Мурынка); *Были там тіж ріжєны гры: шахы, льонкы, льотєрия і інчы*. (А. Барна); *Был раз стіл в уряді* (Я. Дудра);

Спецяльнї презначеным до выражыня того значыня ест часослово *існувати*, напр.: *Од 1989 рока при Головным Заряді СЛ існує Комісія Народовой Осьвіты*. (М. Русенко)

Значыня існуванія мае выражыня *быти на сьвітї*, напр. (в складі зложеного речыня): *Сут на сьвітї такы горы, / Сут на сьвітї такы лісы [...]* (І. Головчак).

Існуванія людї і зьвіряг выражат ся часословом *жыти*, напр.: *Жили клеветник і змыя* (М. Буряк); *На Лемковині, в гірскым селі Сьвіржова Руска жьыл в розкішным палаці богатий пан*. (В. Хомик; вільний перєспів

з українського П. Мурянка); *І жили в селах хлопці, жєны* [...] (І. Русенко); *Жыл там газда зоз газдыньом* [...] (А. Солянкін); *В лісі, в старым буку / Вовірка сой жыла*. (Т. Докля).

Значыня находжыня ся предмету в якысым місци або переяв десн явлїня маюť тїж інчы часослова выступуючы в двоскладовых речынях, напр.: *Над полями стоїт літо*. (П. Мурянка); *На Къчєрї дує вітер студєний* [...] (І. Русенко); *Ішла війна* (П. Мурянка).

В двоскладовых речынях зо значыньом існуваня тїж при порядку „підмет – присудок” льогічний акцент падаť на підмет, напр.: *Над річком Лаборець / Тима верба стоїт* (А. Гальчак).

Речыня, в котрых повідаť ся о існуваню чогосп в означєным місци мож трактувати як характеристику місця подля находжыня ся там предметів, напр., характеристика села: *Од того часу в селї был телефон і телеграф*. (А. Барна)

Часослово може інформувати не лем о існуваню, але додатково о способі існуваня якысого предмету або явлїня (характеризувати го), напр.: *Чорніє сьніг застыдженїй* [...] (М. Собнїв); *Над далєкым лісом біліш логідны хмары*. (О. Михальчык, записал П. Мурянка). *А чеберче сой такїй потїчок помеждє скалами, а плєскаюť ся в його прозрачній водици королївскы пстругы, а шумляť над ним сивьма конарями тоты старєзны бубы, а кучеряляť ся корєнасты сосны* [...] (І. Желем). Таке речыня найчастїйше стрїчаюť ся в описах природи, стану місця.

Значыня існуваня предметів, котры находят ся в кругу чийсого владїня, до когосп або чогосп належат, сут з кымсп або чымсп на стало звязаны, посередньо выражаюť тїж речыня посєсивного тыпу.

2. Выражєня існуваня через перцепцію (виджєня, чуťя і т. д.)

Речыня тыпу *Там видно школу*

Структурова схема (Loc) – Praed_{перс}N₄

Находжыня ся десн предмету або переяв явлїня може быггı выраженє через інформацію о тым, же тот предмет єť якосп зауважанїй. Таке речыня мож трактувати тїж як выражаючы значыня стану незалежного од човека. Тыповом формом выражєня такої інформації єť речыня з назвом місця, предикативом і з назывником в видячым одмінку, означаючым предмет або явлїня, напр.: *Через моє вікно в дєрєх [...] видно єден дах* (П. Мурянка); *На меджєх помеждє полями сусїдїв видно было дост густо купы камїня* (А. Барна); [...] *видно го* [Любовєнскїй замок] *зда-лека* (Ю. Матяшовєка); *Там в ростощї видно село – далєко пред нами – / Малы хыжкы, стару школу і під бляхом корчму...* [...] *Лєм здалка чуťя грєня цїганьской капелї* (І. Русенко); *Алє что там з неба чуťя?* (А. Солян-

кін); *Цїлий ден, аж до пізногo вечера на полі [...] чуťя было лєм страшний крик і йойк о ратунок*. (А. Барна).

Речыня тыпу *Пахне медом*

Структурова схема (Loc)VI_{3s}персN₅

Єť то синтактичний способ выражєня перцепції – чуťя запаху, а посередньо існуваня того, што єť його джерєлом, напр.: [...] *запахло на прєвеснї / полошином* (В. Грабан); *Пахне терком і черешньом, свербоузком ружковїє*. (П. Мурянка)

Перцепція може ся выражати тїж в двоскладовых речынях, напр.: [...] *дєси з боку долїтує [...] рїзногoлоса трїскотня вшєлякого птаства...* (І. Желем).

3. Речыня зо значыньом неіснуваня (браку когосп або чогосп)

Речыня тыпу *Там неє школы*

Структурова схема (Loc) неє N₂

Часословний компонент зо значыньом неіснуваня має формы: *неє, не было (бы), не буде*, напр.: *Не было там жєдных комарїв*. [...] *сєла того южє неє і такогo южє не буде*. (А. Барна); *В Михаловї не было школы* (В. Дзядїк); *Гнєска тых сыпачїв правї неє*. (Л. Самборскїй).

Речыня тыпу *Не чуťя бесїды*

Структурова схема (Loc) не Praed_{перс}N₂

Лємківской не чуťя бесїды (І. Русенко); *На цїлых рїлях землі і лісїв не было видно меджє* (А. Барна)

4. Выражєня фазы існуваня (початку, тырваня, кїнця)

З під сьнігу зачала виходити нова зелєна трава і першы квіткы – стокроткы, качєнці, крокїсы і лісовы фіялкы. (А. Барна); *Нїбы минул тоталїтарїзм і настала демокрація*. (П. Трохановскїй); *І ту зачала ся правдїва лємківска манїфєстація*. (П. Трохановскїй);

2. Речыня зо значыньом дії (чынности)

1. Субєктовы речыня

Речыня тыпу *Хлопєц чытаť*

Структурова схема N₁VI

Субєктом чынности може быггı человек або зьвір, напр.: *Улька запищєла голосно, обернула ся и [...] вдарила з цїлої силы хомонтом Йоска по*

хырбеті [...] Йоско йойкнул и вхопил ся за рамено. (Т. Кузяк); *Газда підкошал, а газдыня підберала зерно і вязала снопы. [...] Пізно осінном, перео самым сьнігом газдове і газдыні стинали і звозили оолів капусту. [...] Люде ей чыстили, сікли, солили і квасили в великій бочці. [...] Сват на початок попросил о погаричок, а сам вынял з пазухы літрівку палюнкы і поставил на столі.* (А. Барна); *Сова по ночы гукала* (П. Мурянка); *Праві на кажовым дереві якысий птах вил собі гніздо* (А. Барна); *Дес заяц проскочыт, дес лшика прошуне, ци медвід в малины початат з беріз.* (В. Хомік).

Субъектом дії може тіж быти предмет, напр.: *Байсів мши вооний молот зерно для іх родины.* (А. Барна)

Присудок найчастійше має при собі допління означаюче объект дії, напр.: [...] *підберала зерно, вязала снопы, отопляли хыжы; Лев і медвід [...] зімали серня.* (М. Лучкай); *Газда на вышиткых позерат* (І. Русенко).

Речыня збудуваны подля структуровой схемы N_1Vf можут тіж мати значыня характеризуюче субъект подля його діяльности – професії, занятя ремеслом або знання робити штосн, напр.: *Прислонській Петро дуже чытал і писал; Підберезьянх Теодор [...] кул млынскы колеса* (А. Барна).

2. Речыня зо значыньом дії без вказаня субъекту

Речыня тыпу *Орано*

Структурова схема $V_{\text{impers}}(-но, -мо)$

Ужытя речынь той структуры снт ограничене до текетів бесідуючых о минулым часі, напр.: *На полях орано і сіяно зерно на каждым кавальчыку землі, або саджено бандуркы, капусту, буракы і огородовину в загорідках.* (А. Барна); *Вышиткым оддільні сьнівано традиційне „Многая літа“.* (Ш. Дичко); *В західній Лемківщині праві не жато зерна сернами [...]* (С. Мадзелян).

Речыня тыпу *Молюят*

Структурова схема Vf_{3pl}

В себе дома в каждой родині товкли пенцакы. [...] Лен пряли в ден і вечер. [...] в куті ізбы коло выгляду ставляли кросна [...] З полотна лянного краяли і шыли сорочкы, оплічата, гачы, погавкы, запаскы для цілой родины. (А. Барна); *Вчера привезли з села сыр* (В. Грабан).

Речыня тыпу *Торгувало ся*

Структурова схема Vf_{3s} ся

Сут то речыня невызначено-особового тыпу, без вказаня на субъект дії, напр.: [Зо Зборовом і Бардійовом] *торгувало ся* през близко 150 ро-

ків. (А. Барна); [Треба было сидити, наслухувати,] *та ся добрі курило.* (П. Трохановскій); *Колиси / то ся жыло* (П. Стефанівскій), або з означыньом субъекту через назывник в даючым одмінку, напр.: [Повідали мой дідо / Як то давно было, / же] *ся Лелкам в наших горах / Не найгірше жыло.* (Я. Дудра).

Речыня тыпу *Посолити*

Структурова схема Inf

Інфінітивны речыня стрічае передовшыткым в рецептурах страв, напр.: *Натерти комнери і перецідити през сито, посолити, вымішати.* (М. Хомяк); [...] *кісто оставити на якысий час в спокою [...]* Потім *накласти до бляшок (формы), або в руках формувати маленькы „підпалкы“, уложыти на лопату, підсыпати муком і класти до пеца* (С. Хорошак).

3. Речыня зо значыньом стану

1. Выразыня стану місця

Речыня тыпу *(На дворі) темно*

Структурова схема (Loc) – CopPraed

Структура з предикативом ест спеціалні презначена до выражыня стану, напр.: *На дворі хмарно.* (В. Фединишинец).

Колн з контексту або ситуациі місце ест знане, то його означыня може быти мняняне, напр.: *Было уж темно.* (О. Михальчык; записал П. Мурянка).

В речынях з таком структуром стан місця може быти представленій через субъективне одчутя, напр.: *А тепер смутно там в Карпатах* (І. Русенко); *Ту было порожньо і смутно* (О. Михальчык; записал П. Мурянка); *Але як же ту красні было!* (П. Мурянка)

Речыня тыпу *Гырмит*

Структурова схема (Loc) Vf_{3s}

Часослова в таких речынях маот значыня явлінь природы. До той группы мож тіж зарахувати речыня з неособовыма часословами перцепціі, напр.: *Блискат, дуднит, в хмарах гучыт, / Гырмит [...]* (А. Павловіч); *Ситит.* (В. Фединишинец); *Ляло колиси / и ляло / на люди / лемківскых [...]* (П. Стефанівскій); [...] *барз ся затмило [...]* (А. Павловіч).

2. Вираження внутрішнього стану (одчуття)

Речення типу *Хлопцю було весело*

Структурова схема $N_3 - \text{CopPraed}$

Компонент в формі даючого одмінка означає суб'єкт стану внутрішнього. Може то бути називник або місценазивник, напр.: *Вам буде мило і людям весело* (В. Хыляк); *І лем мі потім жаль /ночы /і пера /і крейдового паперя* (П. Мусянка)

Одчуття може бути представлене – дослівні або метафоричні – як ідуче од якоїсь частини тіла, напр.: [...] *мому серцю тісно в грубох* (А. Гальчак); *Так на серци тяжко*. (І. Головчак); пор. *Так мі на серци тяжко*.

4. Речення з значиньом приметы (якості)

Речення типу *Дівча було робітне*

Структурова схема $N_1 - \text{CopAdj}_1$

Климат в наших селі был дост уміркуваний. Поля і лісы были веце сухы [...] Села были бідны [...] Масло было біле або жолте. [...] Солома лену ест міцна, а корені слабы. [...] Студні были пльоткы, але были і дост глыбокы (А. Барна); пор., з модальном модифікаціям: *Пець повиден быти добрі горячий* (С. Хорошак).

До вираження приметы ужыват ся тіж конструкції, в котрій характеризуючий компонент (найчастійше придавник) впровадженний ест словом-класифікатором, называючым тип (рід) суб'єкту, напр.: *капуста – рослина, Улька – дівча* і т.п.

Капуста то барз важна і знана в цілым світі рослина. (А. Барна); *[...] в Йоска служила Шетинова Улька*. *Было то дівча румяне, дост туге, веселе і робітне*. (Т. Кузяк)

Речення типу *Капличка стоїт при стежці*

Структурова схема $N_1 - \text{Vf}_{\text{ест}} \text{Loc}$

Суб'єкт може быти характеризуваній через його положення. Дотычыт то передовшыткым місцевости і предметів краєвиду. Таки речення сут подібны до егзистенціальных, і мают в своїм складі часослова з значиньом існування, але ріжнят ся од тамтых порядком компонентів і льогічним акцентом на означиню місця, напр.: *Головна капличка стоїла під селом, при стежці [...] Стежки тоты тягли ся полями і луками, тягли ся медже зернами, тягли ся і медже лісами*. (А. Барна). Характеристичным предикатом ест злучення *быти + положений (-а, -е, -ы)*, напр.: *Село Чорне было положене в горах [...]* (А. Барна).

5. Речення з значиньом кваліфікації

Речення типу „*Бесіда*” то двоімячшик

Структурова схема $N_1 - N_1$

Кваліфікація то однесенія до понятывовой класы. Перший з двох компонентів схеми (назывників в называючым одмінку) означає предмет, а другій – надрядне поняття, напр.: *Мотовило то крижак долгости 0,80м до мотаня ниток в пасма і лікті. [...] Голова (озвін) багра і спиці то головны части колеса*. (А. Барна); *Кажодий верх – то отец, /А долинка – матір...* (І. Головчак); *Тота книжка – то перший наш буквар* (П. Мусянка).

Речення типу *Анна ест учительком*

Структурова схема $N_1 - \text{Cop}N_3$

Таки речення служат передовшыткым до інформувания о професії, напр.: *Осиф был листоношом в селі. [...] Тоты ремісники были самоуками* (А. Барна); *Няньо были дорожником* (П. Трохановскій).

Кваліфікація може ся злучити з додатковом характеристиком, напр.: *Він [Владимір Хыляк] безсперечно ест найвыдатнійшым лемківскым творцом орудой половины ХІХ столітя* (О. Дуць-Файфер); *Добрянскій был великым любителем мясного левашу* (Д. Марков – перев. П. Мусянка).

Речення типу *З нього ест тумак, З Петра ест добрий музыкант*

Структурова схема $3 N_2 - \text{Cop} (\text{Adj})N_1$

В кваліфікуючых реченнях збудованых подля той схеми компонент в формі называючого одмінка то експресивно-характеризуючий назывник або називник з оцінюючым придавником, напр.: *Были бы з ней добра комшиарка* (Д. Папгаргай – перев. П. Мусянка).

6. Речення з значиньом кількості

Речення типу *Тартаків было три*

Структурова схема $N_2 - \text{CopQuant}$

В реченнях той структуры привязочний компонент то числовник або інче вираження з кількістным значиньом, напр.: *[Тартаків] в околиці села было аж три. [...] крестів і капличок [...] было в селі понад пятнадцет. [...] Таких ріль в селі было четверта част. [...] Было мало землі і ліса. [...] той діяльности было в селі барз дуже. [...] хліба [...] не все было дост* (А. Барна); *Того свіпаня было адже дуже*. (Ш. Динко).

9. Другорядні члени простого речення

Другорядними членами простого речення є доповніня, придіток і обставник.

1. Доповніня

Доповніня то член речення виражений називником або місценазивником в залежнім одмінку (з приназивником або без), котрий є підрядним до іншого члену речення – найчастіше до часослова або одчасословного називника, але тіж до предикативу, придавника, часопридавника і часоприсловника.

Термін *доповніня* означає, же тот компонент доповняє зміст надрядного слова, напр.: *Учителька похвалила ученика*. Речення **Учителька похвалила* є недоповіджене, бо часослово *похвалила* вимагає доповніня.

Доповніня одповідає на звїдана залежніх одмінків, напр.: *Я стрітил (кого?) ученицю. Я рахую (на кого?) на тебе. Учитель опікує ся (кым?) учениками. Ты підеш (з кым?) з братом. Бесідуєме (о чым?) о Лемковині*.

Вельо часослів вимагає доповніня, напр.: *помагати (кому?)*, *вслати (што? кого?)*, *оповідати (о кым? о чым?)*, *стрітити (кого? што?)*, *сховати (што? кого?)*, *натрафити (на што? на кого?)*. Речення з тьма часословами без доповнінь были бы неполны.

Часом едно часослово може мати два доповніня, напр.: *Я просил (кого?) маму (о што?) о грошы. Улопец кутил (кому?) дівчату (што?) квіток*.

Вимагають тіж доповніня декотры придавники і часопридавники, напр.: *подібний (быти подібным) (до кого? до чого?)*, *вызначений (быти выначеным) (до чого? през кого?)* і одчасословны називники, напр.: *введїня (чого? кого? до чого?)*.

Доповніня ділит ся на пряме і непрямє.

Прямє (безпосереднє) **доповніня** – переважні є в видячым одмінку (акузативі). Розпознаєме го по тьм, же при зміні предикату з активної стороны на пасивну стає ся оно підметом, напр.: *Няньо будеє хыжу. Хыжа єст будувана через няня*.

Прямє доповніня може выступувати тіж в рождаючым одмінку (генітиві), коли предикат выступує з перечыньом *не*, *ні*, по декотрых часословах, як *прагну*, *стерезжу*, напр.: *Не люблю кавы. Прагну здоровля. Стерезжу маму*.

Прямє доповніня часом може выступувати в творячым одмінку (інструменталі), напр., коли окрісляєт часослова *рядити*, *доводити*, *керувати*: *Ведучий рядит кружком. Митро керує школом*.

Непрямє (посереднє) **доповніня** розпознаєме по тьм, же по зміні конструкції з активної на пасивну, має тоту саму синтактичну функцію і тоту саму граматичну форму: *Параска мыє граты „Людвіком”*. *Граты єст мыты через Параску „Людвіком”*.

Доповніня окрісляєт часом придавники і присловники: *Мартуся літат прудше од Штєся. Любця, Олюся, Петрусь то діти зібны до вшыткого*.

2. Придіток

Придіток єст членом підрядным до називника і одповідає на звїдана: *якій? яка? яке? які? котрий? котра? котре? котры? чый? чья? чье? чий? котрий за порядком?*, напр.: *моя хыжа (чья?)*, *істория Лемковины (чого?)*, *барнаста хустка (яка?)*, *четверте дерево (котре за порядком?)*.

Придіток може быти виражений придавником, порядковым числовником, місценазивником і часопридавником, напр.: *весела дівочка, другого дня, тій дівочці, співаюче дівча*. Найчастіше має ту получення згоды, напр.: *весела дівочка* – называючий одмінок, єднотне число, женської рід.

Придіток виражений через називник в тьм самым одмінку што окріслєне слово называєт ся **приложком** (апозивієм). Приложкы єст получены з називником получыньом згоды, напр.: *ріка Ждыня, пан профєсор*.

Придіток виражений через називник в рождаючым одмінку (генітиві) называєт ся **генітивным придітком** і творит получення вязаня, напр.: *зошыл сына, брат мужа, гавк псив, крик учеників*.

3. Обставник

Обставник поясняєт предикат, вказує, як або в яких обставинах проходить дія. Обставник односит ся до часослова і одповідає на звїдана *як? де? коли? чом?*, а тіж *пошто? в якій мірі? в яким ступени?*, напр.: *Прид прудко. (як?) Там мурайки густо лазят. (де?) (І. Головчак), Рано мьно зубы. (коли?)*

Обставники можуть односити ся тіж до придавника, часопридавника або присловника, вказуюєт на ступен ознакы або дії, напр.: *барз гардий (герок), дост гарді (пишеш)*.

Обставником може быти: присловник, напр.: *[...] ніше вертали* (Ш. Трохановска), часоприсловник (тіж з залежньма од нього словами), напр.: *вертали розмахуючы торбази*, називник в залежнім одмінку з приназивником або без приназивника, напр.: *Всяди полно тебе, і в коморі, і на дворі*, інфінітив, напр.: *Пішол орати*.

Обставники мають різні значення.

Обставник місця відповідає на запитання: *де? куди? одкіль? докіль? як далеко?* і т.д., напр.: *Приїхав з гір. Переходив талади. На віконці вьріє з іншою крас квіт* (А. Гальчак).

Обставник часу відповідає на запитання: *коли? в якому часі? одколи? (як довго?) як довго?*, напр.: *Думав од вчєра. Зарин зварю замішку. Єному газді в нічну пору злє не влізли до комори* (І. Русенко).

Обставник причини відповідає на запитання: *прошто? з якої причини?*, напр.: *Мельця плакала з жалю. Зо злости він ніч не повіл. Од уєміху друга робит ся промінно* (І. Головчак).

Обставник цілі відповідає на запитання: *по што? на што? в якій цілі?*, напр.: *Іду до саду по яблка. Хлопы пішли за село косити. Старшы в тот ден несли до церкви для священника гардого козута* (А. Барна).

Обставник способу відповідає на запитання: *як? яким способом?*, напр.: *Лєн ріє дост густо* (А. Барна); *Верну ся піше. Мєй ішли сьпіваючы. Тисяч квітоків в літнім полі враз розквітло* (А. Гальчак).

Обставник міри і ступеня відповідає на запитання: *як барз?*, напр.: *Він любить єй до болю серця. Сьбітки горили барз високо. Повязаня родинне з іншыми сєлами было дост велике* (А. Барна).

Обставник вимоги відповідає на запитання: *при якій околичности?*, напр.: *В разі болю зажеєй лік*.

Обставник уступки відповідає на запитання: *напротив кому? чому? без єзгляду на што?*, напр.: *Бєз єзгляду на хвилю тєме до ліса. На перекір родичам она пішла на танці*.

В синтаксисі не випрацувано ішє однозначних критеріїв до розріжнєня доповнїнь і обставників.

10. Скомплікуваня простого речєня

Структура простого речєня може быти комплікувана єднородными чєнами, виділеными чєнами (зворотами), звертанями, вставными і вставлеными конструкциями.

1. Єднородны члєны речєня

Єднородными называє члєны речєня, котры сут получєны прирядным получєньєм і заповняють єдну синтактичну позицію. Єднородными могут быти виштыкы члєны речєня: підметы, присудкы, доповнїня, придаткы і обставникы.

Значєня окремых єднородных члєнів сут частями якуєого спільного для них надрядного значєня, напр.: *В неділі і свята в більности сєданє*

носили одєжє і обутя фабричне купуване в містах або на ярмаках. [...] *Гуні окрашали скоряными обшивками кольору чорного або червєного*. [...] *З обутя купували черевікы, скірні і мешты*. Была то обув доброй ремієничой роботы на ногы хлопскы і жеєньскы. (А. Барна).

Перед рядом єднородных члєнів або по нїм може стояти узагалєняєчє слово, котрє заниматє такую саму синтактичну позицію як єднородны члєны. В приміровым речєнїю сут то слова *одєжє* і *окрас*: *Купували собі і готову одєжє – сорочки, бязкы, ногавкы (сподні), спідниши, хусткы, капєлюхы і дужеє інчых окрас – басанунок і тузікїв*. (А. Барна).

Єднородны члєны мають часто, але не конечні, подібны граматычны формы і могут быти получєны перєрахувальном інтонаційом і прирядными злучниками.

Тоты граматычны способы служат до выражєня трїох тыпів одношынь медже єднородными члєнами: вяжучых, розділюєчых і протиставных.

Вяжучы одношыня выражають ся або беззлучниковым получєньєм єднородных члєнів (з перєрахувальном інтонаційом), або прирядными вяжучыми злучниками, напр.: *І всі выдры, і всі чаплї, / Як лєм могли, з собом ханли / Танїры, ножєы, видєльці* [...] (І. Русенко); *Тїлко єст в тых словах / Ласкы та любови*. (І. Головчак); *Не прєшлюували їх хвороты серця, ани хвороты реуматичны*. [...] *люде не мали юж ани сил, ани можливости од нова зачєнати будову шлєх газдівок* (А. Барна).

Часто вяжучїй злучник находит ся лєм перед кінцовым члєном ряду, напр.: *Дїти сіли над ріком, зняли лахы, вділи костюмы і чекали на сонцє* (єднородны присудкы *сіли, зняли, вділи, чекали*). Єднородны члєны могут тіж быти получєны вяжучым злучником в пары, напр.: *Квіт липы, сок з малин і яфыр, дєндєзєлія і румянок ратували дїти і старшых од перєстуды і інчых хворїт*. (А. Барна).

Розділюєчы одношыня *Він то потанцує, то носьпіват, то пожартує. Підєш з коровами, або зграбєш сїно. Сєла на тїй лєнії фронту были або зшїцєны, або спалєны*. (А. Барна)

Протиставны одношыня *В понєдїльок мулярїм на будову вїоз єм не азотїяк, лєм цїмент высокопроцентовой* [...] (Т. Кузак); *Был то хлоп мудрий, зарадний, но і кус вчєний*. (Т. Кузак).

2. Выділены придаткы

Выділены придаткы выражають додаткову характерїєстїку предмету. Найчастїїше стоят по слові, до котрого ся одноєят, напр.: *За берєзом росла терка, найєжена кїльцями і зато сьміла, одважєна*. („Бєсїда”); *А газдыня плаче, бїдна*. (А. Солякїн).

Виділений придаток в формі часопридавання (тіж з залежними од нього словами) називаємо **часопридавничковим зворотом**. Одділяємо го од решты речыня протинками, напр.: *В зеленій долині-колысці, завішений медже верхами рідных гір, гойдал ся смуток.* (П. Мусянка); [...] *Ничишпр взяв тото немовлятко, закручене в начісну пеленку, вложыл го до торбы і занос до церкви [...]* (Т. Кузяк).

Виділеныма можуть быти тіж приложкы, напр.: *Аж в кінци виділ журавля, / Птаха великого, / І на мігы стал просити / Ратунку од нього.* (М. Бусяк); *Зима, зима, шыпавиця, / шыпле в носик, шыпле в лиця [...]* (П. Мусянка).

3. Виділены обставники

Виділены обставники можуть быти выражены часоприсловниками, назывниками і присловниками.

Виділений обставник выражений часоприсловником (тіж з залежними од нього словами) називаємо **часоприсловничковим зворотом**. Має він пілпредикативне значыня „другорядного присудка”. Часоприсловничковий зворот одділяємо од решты речыня протинками, напр.: *Ідут они собі, бесідуючы, дорогою [...]* (Т. Кузяк).

Часоприсловник незавершеного виду означат дію, котра проходить в тым самым часі што і дія означена часословом (присудком), напр.: *бесідуючы – ідут*.

Часоприсловничковий зворот з часоприсловником завершеного виду означат чынність, котра проходить скорше од той, котру представлят часослово (присудок), напр.: *Вмывши ся, він пішоу спати. Ванцьо, доставшы од няня в скору, гварит [...]* (газета „Лемко” 1912 р.); *Прочытавши книжку, він одню ю до бібліотекы.*

Виділены обставники выражены формами назывників (тіж з приназывниками) мають значыня додатковий, докладнійшой інформації – найчастійше о місці або о часі, напр.: *Та іцы осіню, в Санюку, виділи мы Го в полным здорověю, слухали Його милого, лікуючого голосу. [...]* *І выімали мя на крылосі, підчас проповіді, очы Владыкы.* (П. Мусянка); *І я там был (за дверьома)...* (А. Солянкін).

Стрічають ся тіж виділены обставники выражены присловниками, напр.: *Аж ту, нагло, стюза плота / Выскочыла пів голота [...]* (І. Русенко); *А то сідил в Чытальни Качковського, а то, уже пізнійше, при своїх книжках [...]* (П. Мусянка).

4. Виділены порівняльны звороты

Значыня близке обставничковому мають виділены порівняльны звороты. Складають ся они з формы назывника, придавання або присловника, при котрій можуть быти залежны слова, впровадженой порівняльным злучником, напр.: *В груоях, як на гушлях, / рабіст грат родинно.* (І. Головачак); *А в селі з рана, як на ярмаку, / Коровы ревут [...]* (Я. Дудра); *Они до нас шили долгыма віками / З гордістю і красом, як та птиця пава.* (Я. Дудра); *Така є, як стіна, блідна [...]* *Взяв, высукал він рукавы, / Стис го, якбы обручачи, / Нитужыл ся, жылы натяг / І з коріньом бука вытяг.* (А. Солянкін); *Полетіли / Сои мотылі / По вершыні, / Нибы іскры, / З тріском сілі / На долині.* (І. Головачак).

5. Вставны і вставлены конструкции

Слова і словозлучыня, котры мають в речыню автономну позицію і выражають субективне одношыня бесідуючого до змісту речыня, называємо **вставными**. В писмі такы конструкции сут виділяны протинками, павзом і скобками.

Приміры: *Для шыткых, реку, хлеба ніт* (І. Русенко); *Такий вышол, знате, крам [...]* *Як сам видиши, шыткы маме [...]* (І. Русенко); [...] *в ден, як вам відомо, / я мам слабы очы.* (Я. Дудра); *Засіданя отворил, як выпало, пан Яцек Куронь [...]*. *Як ся може было сподікати, проблемы мають шыткы [...]* (“Бесіда”): *На жаль, медычна поміч [...]* *залежна є од пінязи.* (“Бесіда”)

Можут то тіж быти цілы речыня, напр.: [...] *дуже з ней [фактографічной літературы] – жебы не назвати того байдужістю вуків – зіл зуб часу.* (П. Мусянка)

Вставленыма называємо влучены до речыня предикативны єдинці, котры перерывають розпочате речыня, жебы додати якысн выясніня. В писмі такы вставлены конструкции сут виділяны скобками або павзом, напр.: *Вышол тазда там, на поле, / (Мал два шумны, міцны воли) / Помаленькы собі оре / І сьніват собі поволі...* (А. Солянкін); *Італіян Кальлімах [...], перешлідуваний через Панау Павла II (ідеї гуманізму не были через папство добрі постеріганы) мусіл в 1468 році втікати зо свойого краю [...]* (П. Трохановській); [...] *свого часу прийняв єм таку пропозицію (власт аж і коли просит – розказує) для „Церковного Календаря”.* (П. Мусянка); *Як еден з першых [Владимір Хыляк] прийняв званя „Лемко” (часто ся так підписувал під творами), даючы тым свідоцтво свойого стремління до креуєня автономнійшой лемківской культуры.* (О. Дуць-Файфер)

6. Звертання

Називник або словозлучення з називником в кличучым – рідше називаючым – одмінку як означення той особи (часом звівряте), до котрой (котрого) звертає ся бесідуючий, називаєме **звертаньом**.

В лемківекым языку звертання має передовшыткым форму кличучого одмінка, напр.: *Наталко, не болит тя дашто?* (Д. Папгаргай; перевод П. Трохановскій); *Мамко, мамко, куп мі книжку* [...] (А. Духнович); *Занескай, задуркай, / Мій милий югасе* [...] (народна пісня);

Як реторичны фігури, звертання можут тіж називати предмети, звіврята, абстракційны понятя або особи не участвуючы в бесіді, напр.: *Росний, яблінко, високо* [...] (народна пісня); *Зозуленько мила, / Де будеш кукала* (народна пісня); *Заснівай, когутку, / На вербовым прутику* [...] (народна пісня); – *Ой, деж ты бывал, / чорний баране?* (народна пісня); *Веселости моя, / Дес ся мі поділа?* (народна пісня); *Земля моя, / Сторінко моя тиха, / Кольорами розмаєний мій дуже, / Неєдна нас доленька била лиха* [...] (М. Собин); *Рідне слово, поможе ты нам / Свого ся тримати* [...] (А. Гальчак); *Дітино / ты спий спокійно* [...] (В. Грабан).

Приміри звертань в формі називаючого одмінка: *Пискай, югас, тискай* [...] (народна пісня); – *Кади-с осін ходила? / Што єс осін виділа? Чого-с осін слухала?* (П. Муриянка); *Ты, секунд, за котом сяд!* [...] *А ты, сукні, з цимбалами / сун ся гев і сяд за нами!* (І. Русенко); – *Но Улья, гнес ваше світло* (Т. Кузьяк)

11. Синтаксис зложеного речыня

Зложене речыня має веце як еден граматичний центр (підмет і присудок або головний член в односкладовым речыню). Части зложеного речыня сут подібны до простых речынь, але не мають мыслевой і інтонаційной самодільности.

Основныма способами получення части зложених речынь сут інтонация, злучники і злучниковы слова, а окрем того спільны другорядны члени, спільны надрядны або підрядны части, місценазивниковы слова в едній части односичы ся до другой, миняня декотрых членів, котры можут быти познаны з другой части зложеного речыня.

Зложены речыня, котрых члени сут споены злучниками або злучниковыма словами, називаєме **злучниковыма**. Части **беззлучниковых** зложених речынь лучат ся лем інтонаційом.

Злучниковы речыня ділят ся на **прирядні зложены**, котрых части сут получены прирядныма злучниками, і **підрядні зложены**, котрых части лучат ся при помочи підрядных злучників або злучниковых слів.

1. Прирядні зложене речыня

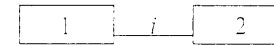
Прирядні зложены речыня – зо взгляду на выражены злучниками мыслевы одношыня меже частями – ділят ся на:

- 1) вяжучы,
- 2) розділюючы,
- 3) протиставны,
- 4) результативны.

Части **вяжучого зложеноприрядного речыня** сут получены вяжучыма злучниками *і, а, та / тай, ани* напр.: *Перешили зме през границу і зараз сховал нас густий ліс.* (А. Барна); *В подвірцях стоять готовы возы, / А дехто навет в поли уж оре.* (Я. Дудра); *Вітер часто гне ей, остро на ню дыхат, / Та калина гордо стоїт* [...] (І. Головчак); *І синиця, дурна птиця, / Не зробила з моря некла, / Тай зо стыдом, без гонору, / Одкаль пришла – / Назад втекла.* (І. Русенко); *А на морі нич не горіт, / Ани дыму тіже не видно.* (І. Русенко)

Примір схеми:

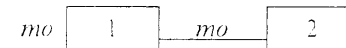
- (1) *Єст пізно* (2) *і колісія розыйти ся мусят.* (Я. Дудра)

Злучниками меже частями в **розділюючых зложеноприрядных речынях** сут *або, то – то, ни – ци*. То, што выражают части гых речынь, не існує рівночасно.

Примір схеми:

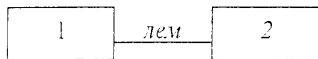
- (1) *То ліс дойч,* (2) *то світлит сонце.*

Протиставны зложеноприрядны речыня выражают мысли, котры протиставляють ся собі. Части таких речынь можут лучыти злучники *але, прецін, натоміст, а*, лем. напр.: *Летіла єм прудко, але Фрося ня вытереділа. Ты ся тішьши, а мі єст смутно. Посідали і заграли, / Але плано зас выпало...* (І. Русенко); *Покрытя хыже было переважні соломяне з кычок, але греблі і стріхы покрывали юже гонтами.* (А. Барна); *Софрон хотіл выдерти з Фецьовых рук соқыру, але тот не дал.* (Н. Чепіга); *Не поможут ни замкы, ни краты, / Лем пса доброго тра ховати!* (І. Русенко); *Ты уж одышла, наша Матусю, / Лем єс в памяти нам остала* [...] (М. Собін).

Примір схеми:

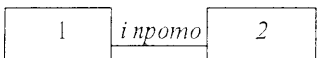
- (1) *Викітко інче змє стратили,* (2) *лем бесіда нам остала.* (І. Русенко)

В результативних зложенопідрядних реченнях мысль виражена в другій частині речення виникає з змісту першої частини. Части результативних речень лучат злучники *і, а, та / тай, прото, зато*. напр.: *Нихто не пришол мі помочы, і сама мусіла єм порубати дьрва. Поля і лісы были вецє сухы, і за то в селі не было мокро і млисто.* (А. Барна); *Не навчыл ся верши, тай не пішол до школы. Ляло два тыжні, зато не поїхала єм на Ватру.*

Примір схеми:

(1) *То была барз долга чытанка, (2) і прото не дочытала єм до кінця.*

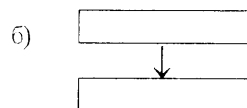
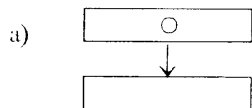

2. Підрядні зложены речыня

В підрядні зложены реченнях залежны частини лучат ся з головном при помочи підрядных злучників або злучниковых слів. Злучник або злучникове слово находит ся в підрядній частині. напр.: *Травы косили все рано з росам, бо товди коса ліше косила.* (А. Барна) – злучник *бо*; *Організаторами груп жывварів были переважні поважны газдове, котры юж деси обертали ся в сьвіті.* (А. Барна) – злучникове слово *котры*.

В головній частині може тіж находити ся вказуюче слово (місценазвник), до котрого – через злучник або злучникове слово – односит ся підрядна част, напр.: *Такій вышол, знате, крам, / Што аж зглупіл осел сам.* (І. Русенко) – вказуюче слово *такій*, злучник *што*; *На еміграцію выїхати могли лем тоты, котры зобрали кус гроши на агента і на подорож.* (А. Барна) – вказуюче слово *тоты*, злучникове слово *котры*.

Підрядна част може ся односити або до якогого слова головной частини ци до його злучыня з вказуючим словом (представлят то схема (а)), або до цілої головной частини ци до єї предикату (представлят то схема (б)):

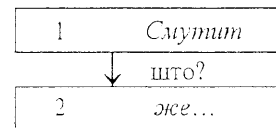
1. Речыня з підметовом підрядном частю

Така підрядна част сполняє роллю підмету надрядной частини (єст його функціональним еквівалентом). Одповідат на зьвіданя называючого одмінка *хто?* або *што?*, напр.: *Хто мечом воює, од меча гыне* (Хто од меча гыне?); *Єст зневірливе, ци золяме на концерт* (Што єст зневірливе?). *Котры вписали ся на листу, глядали дощок і збивали з них ріжєны скрині.* (А. Барна) (Хто глядал дощок і збивал скрині?).

Злучникови або злучниковому слову в підрядній частині може одповідати місценазвник в головній частині, напр.: *Такы скрині шыкували і тоты, што не были записаны [...]* (А. Барна); *Што ся стало, то ся не одстане. Іщы ся тот не вродил, / Штобы каждому угодил.* (А. Павлович); *Хто сильнійший, хто зубатійший, / Тот і правду має.* (І. Кызак)

Примір схеми:

(1) *Смутит мя, (2) же діти не вчат ся.*

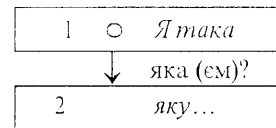

2. Речыня з присудковом підрядном частю

Присудкова підрядна част прещує привязочний член іменного складного присудка головной частини, вираженого місценазвником *такій*. Одповідат на зьвіданя *якій (єст)? кым (єст)? чым (єст)?* Присудкова част лучыт ся з головном при помочи злучників *як, як бы, же* і злучниковых слів *што, хто, якій, котрий*, напр.: *Якій отец, такій сын. Яка робота, така заплаца. Сьніг был такій, же не дало крохнути.*

Примір схеми:

(1) *Я така, (2) яку ня знаи.*

3. Речыня з додатковом підрядном частю

Додатковы підрядны частини одповідают на зьвіданя *котрий? якій? чый?* Лучат ся они з надрядном частю при помочи злучниковых слів (односных місценазвників) *котрий, якій* і злучників (*што* і декотрых

інчих). напр.: *Мама думала о дівці, котра вийшла з мужем; Пецы такы мурували зо спеціальной глины, яка ся не кыршыла і не пукала.* (А. Барна)

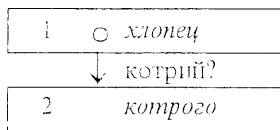
В головній часті можут тіж быти приявны вказуючы слова. напр.: *Жинелі тых земель, якых предкы были крещены в періоді кірילו-мефодияньской місці, были вірныма Православної Церкви.* (Я. Воргач)

Перший тып таких речынь то речыня з **придатково-выділючом** прирядном частю. Інформація подана в тій часті помагат выділіти предмет спомедже інчих. маючых такую саму назву.

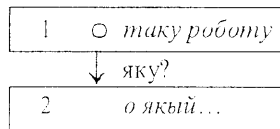
Підрядна част може тіж мати **придатково-розшыряюче** значыня. Таке речыня служыт не до выділення предмету, лем до повіджыня о ним чогоси ішы. Придатково-розшыряюче одношыня выражают декотры речыня з однісныма місценазвывнікамы *котрый, якій, де, што* і ін., напр.: *Найвіще дерева ішло до тартаків, якых в околиці села было аж три.* (А. Барна); *Так было в Хобені, де што вечера сходила ся вишытка выселена молодіж [..]* (А. Барна); *Не годен єм стерпіти злодіів, што наше спільне добро безкарні крадут – [..]* (Т. Кузяк).

Приміры схем:

(1) *Пришоу хлопец, (2) котрого вибіла єм вчера в церкві.*

(1) *Достал єм такую роботу, (2) о якій думал єм од давна.*

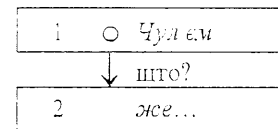
4. Речыня з допліньовом підрядном частю

Допліньовы підрядны часті одповідают на звыіданя вишыткых за-
лежных адмінків: рождаючого – *кого? чого?*, даючого – *кому? чому?*
вдяючого – *кого? што?*, творячого – *кым? чым?*, місцевого – *о кым? о чым?*,
тіж з приназвывнікамы. Лучат ся они з головном частю злучнікамы
і злучниковыма словамы: *же, жебы, ци, як; што, хто, котрый, якій, як,*
де, коли, напр.: *Аж тепер почув єм, же несу на плечах штоси тяжке.*
[..] *Не знали, ци ту останут.* (А. Барна); *Не треба было бесідувати, што*
сте такі богаты! (І. Русенко); *Повідали мої дідо./ Як то давно было, /*

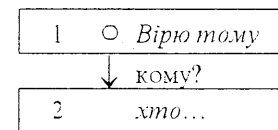
Же ся Лемкам в наших горах / Не найгірше жыло. (Я. Дудра); *Вишыткы*
бесідували о тым, што написали в газеті.

Приміры схем:

(1) *Чул єм, (2) же заран іхаме до Пряшова.*

(1) *Вірю тому, (1) хто дотримує слова.*

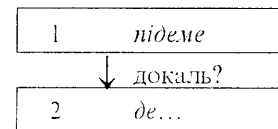
5. Речыня з підрядном обставниковом частю місця

Підрядна обставникова част місця одповідат на звыіданя *де?, докаль?*
одкаль? кади?. Тыповым способом получыня з головном частю сут злуч-
никовы слова *де, докаль, одкаль, кади*, котрым в головній часті можут
одповідати вказуючы слова, найчастііше *там*, напр.: *Не може быти*
музыкы, / Де сут самы капельникы. (І. Русенко); [..] *баранок [..] собі стал,*
/ Де му было ближше. (І. Кызак); *Люде з дороги там посмотріли, Де*
ворониска кравчали [..] (А. Павловч); [..] *То же сонце, тоты*
звїзды сияют / Там, де твої предкове спочывають. (І. Кызак); *Всі трое ся*
позмучыли, / А віз там, де был, оставили. (І. Русенко)

Обставниковы часті місця односят ся – через вказуюче слово – до
предикату головной часті, т.е. до цілой головной часті.

Примір схем:

(1) *Заран підеме там, (2) де гнеска мама нашла соснякы.*

6. Речыня з підрядном обставниковом частю часу

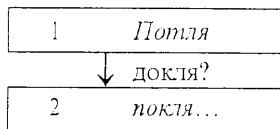
Підрядна обставникова част часу одповідат на звыіданя *коли? одколи?*
докаль? / як долго? Тыповыма злучнікамы сут *коли, кед, як, покля, аж,*

напр.: **Коли** ся призрю на сонце, весело в душы грас. **Коли** сонце сховало ся за гору, мороз стиснул. А кед мы грошы заробили, / Зас сме вернули в старий край. (І. Русенко).

В головній часті може быти місценазівникове слово. напр.: **Вишитко** зачало ся **товды**, **коли** покликано до жытя осередок в Цеплицях. („Бесіда“); Лист [...] дішо до села акурат **товды**, **як** в селі вишитки были готовы до выїзду на Схід. (А. Барна); Носити мал **так** долго, **аж** ся міх не розодре. (Лемківській календар 1997; з розповіді В. Заяца).

Примір схеми:

(1) **Потля** дзбанок носит воду, (2) **покля** уха ся не урве.

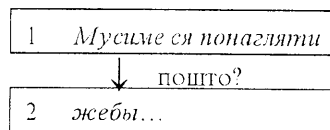

7. Речыня з підрядном обставниковом частю цілі

Підрядна обставникова част цілі одповідає на зьвідання *пошто?* в якій цілі? Типовыма злучниками сут *жебы* і *штобы*, напр.: **Засьпівайме собі** / **голосно**, **весело**, / **жебы** было чути / **аж** на друге село. (П. Стефанівській); **А** і люди дал скликати, / **Жебы** пришли позерати. (А. Солянкін); **Но**, а тобі, сіра зозулечко, / **Все** бым садил дубы і смеречкы, / **Жебыс** в лісі на них сой кукала, / **Добрым** людям рокы рахувала. (І. Головчак); **Штобы** добрі шла капеля, / **Тра** одного учителя (І. Русенко). Зо злучником бы: **Рідне** слово, **помож** ты нам / **Свого** ся тримати, / **Бы** сме славний одказ предків / **Могли** дотримати. (А. Гальчак). Пор. тіж зо злучником *бо*: **Мамко**, **мамко**, **куп** мі книжку, / **Тинту**, **папір** і **табличку**, / **Бо** я піду до школы – / **Вчыти** ся поволи. (А. Духновіч).

Примір схеми:

(1) **Мусиме** ся **понагляти**, (2) **жебы** здоляти на **потяг**.

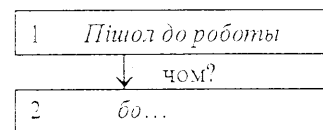
8. Речыня з підрядном обставниковом частю причины

Підрядна обставникова част причины одповідає на зьвідання *прошто?* чом? з *якой* *причины?* *одчого?* Типовы злучники то *бо*, *зато* *же*, ..., напр.: **Але** **недолго** **гарді** было, / **Бо** **настал** **страшний** час. (І. Русенко); **Сьпігай**

те, **сьпігайте**, **бо** я **уж** не **можу**, / **Бо** **уж** **мої** **груди** **захрипли** од **сьпіву**. (Я. Дудра); **На** **лиці** **зробило** ся **тихо**, **зато** **же** **косяре** **пішли** на **полуденок**.

Примір схеми:

(1) **Пішо** до **роботы**, (2) **бо** **няньо** **захворили**.

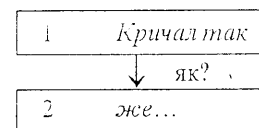

9. Речыня з підрядном обставниковом частю способу

Підрядна обставникова част способу одповідає на зьвідання *як?* *якым* *способом?* В головній часті може ся находити присловникової місценазівник *так*, котрий творит парю (*так ... як*, *так ... же* і ін.) зо злучником в підрядній часті, напр.: **Наші** **лист** **так**, **як** **можеш**. **Як** **собі** **постелиш**, **так** **ся** **выснеш**.

Примір схеми:

(1) **Кричал** **так**, (2) **же** **вишитки** **втекли**.

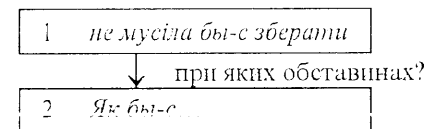

10. Речыня з підрядном обставниковом частю вымогы

Підрядна обставникова част вымогы одповідає на зьвідання з *якой* *вымогы?* *при* *яких* *обставинах?* Типовыма злучниками сут *кебы*, *кед*, *як* *бы*, *коли*, напр.: **Кебы** я мал, **добры** **люде**, / **шапку** **невидимку**, / **Поїхал** **бым** **зараз** **дохыж**, / **хоц** **лем** **на** **хвилинку**. (І. Русенко); **Кебы** **він** **ся** **добри** **не** **вчыл**, **не** **дістал** **бы** **нагороды**. **Кед** **буду** **мала** **час**, **приду** **до** **вас** **заран**. **Не** **было** **бы** **такой** **страты**, / **Як** **бы** **были** **в** **облаку** **краты**! (І. Русенко); **Коли** **мал** **бым** / **черевічки** / **в** **котрых** **міг** **бым** / **морьом** **іти** / **за** **кордоны** / **гет** **бым** **пішо** / **Лемків-братів** / **обудити** (Я. Шкірпап).

Примір схеми:

(1) **Як** **бы-с** **принесла** **мериндю**, (2) **не** **мусіла** **бы-с** **зберати** **яфры**.

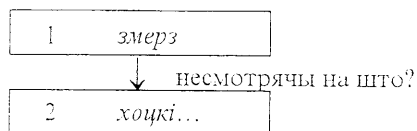

11. Речення з підрядною обставниковою частию уступки

Підрядна обставникова част уступки одповідає на з'ясування *несмотрячи на што? незважаючи на што? наперекір кому, чому?* і лучыт ся з надрядным речыньом злучнікамі *хоц, хоц бы, хоц і, хоцкі, най*, напр.: *Хоц як вірно буду / Служыці, робіці – / Все прычыну найдуць / Мене поганіці. (А. Павловіч); Хоц маме крўкы рукы, / Хоц маме добра здравя – / Без школы, без науки / Мудрыішы нас задавляць. (І. Русенко); Хоц стэрэгли нас добры, йолу удало ся пустиці ліст в місточку Фрыштак на польскій почці. (А. Барна); Бачы не было іцы вино, хоц декотры ўці вышлі уж з ліса. Фрося весело усміхала ся, хоц серце ёй плакало. Осиф был выстрашений, хоц ніхто го не страшыў. Най нам буде тяжко, мы не зрешіну-ме.*

Примір схемы:

(1) *Хоцкі він вділ гуно, (2) барз змерз.*

3. Беззлучниковы зложены речыня

Части беззлучниковаго зложеного речыня сут получены передовшыткым інтонаціём. Окрем того важну ролю в получыню части беззлучниковаго речыня спольняюць: порядок части, кореляцыя часословных форм виду і часу, а тіж ріжны лексикальныя кампаненты.

Сдны беззлучниковы речыня сут подібны до речынь зложених прырядні (медже частямі міг бы быці прырядні злучнік), напр.: *Вітер свище, летяць тучы, / Блискат, дудніць, в хмарах гучыць, / Гырміць, гром за громом тріскаць, / Пастух свою думку пискаць. (А. Павловіч), пор.: ... гырміць і гром за громом тріскаць, а пастух...; Права рука ёст сильна, ліва кус слабша, пор. Права ... сильна, а ліва...; Вы знатэ свое, я знам свое, пор. Вы знатэ свое, а я знам свое.*

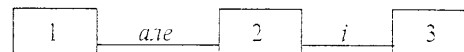
Інчы беззлучниковы речыня могуць быці спонімамі речынь зложених підрядні (медже іх частямі міг бы быці підрядні злучнік), напр.: *Грас вітер, гуляць буря шалена, / Загостіла до нас зима студена. (І. Русенко), пор. ... бо загостіла до нас зима...; Пришоў з ліса темніць вечер – / о тобі забылі? (С. Вансач), пор. Коли пришоў вечер..., Кед пришоў вечер...*

4. Речыня вельократні зложены

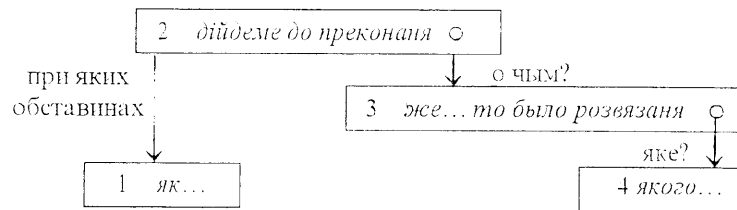
В зложеным речыню може быці вещь як дві часті. Такы речыня называюць **вельократні зложеныма**. Части вельократні зложених речынь могуць быці прырядныма, напр.: *Того выштыкого не было мало і было оно на каждым місці і в каждым часе, лем треба было о нього обатці і пильнувати. (А. Барна).*

Примір схемы:

(1) *В Суоетах в тым часі поля были юж зелены, (2) але озиміны были іцы маленькы (3) і не было де ся сховати од куль ворога. (А. Барна).*

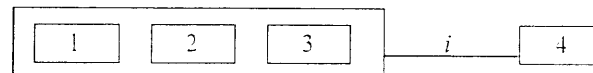
Найчастіше в вельократні зложених речынях части сут злучены підрядныма получынямі, напр.: (1) *Як застановіме ся добры і прызрїме цілій будові лемківской хыжы, (2) то дїйдеме до преконаня, (3) же така хыжа в тамтых часах то было барз практычне, досконале і трафне розвязаня будуваних хыж, (4) якого мало было на сьвітї. (А. Барна).*

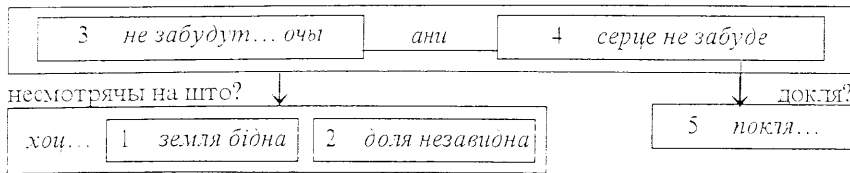
(2) головна част, (1) підрядна част першого ступеня – обставникова вимога, (3) підрядна част першого ступеня – доплініньова, (4) підрядна част другого ступеня – придаткова.

Вельократні зложены речыня могуць тіж быці **мішаны** – з прырядныма, підрядныма і беззлучниковыма частямі.

Примір схемы речыня вельократні зложеного з получыньом беззлучниковым і прырядным (кінцевою части): (1) *Хмары вкрывлі небо, (2) потемніло, (3) загырміло і (4) шушул дойч.*

Примір схемы речыня вельократні зложеного з ріжnymi тыпамі синтактичных спойнь: (1) *І хоць земля наша бідна, (2) доля незавідна – (3) не забудут мої очы тихых гірських ночы, (4) ані серце не забуде, (5) покля жыці буде. (І. Русенко)*

(3) (4) головны прырядны часты – вяжучы, (1) (2) падрядны часты першого ступеня – абставніковы уступкі, меже сабам получены беззлучніковым получыньом, (5) падрядна част першого ступеня – абставнікова часу.

5. Безпосередня і небезпосередня мова

Безпосередня і небезпосередня мова сьць спосабамы прадставліня **чужой мовы**, калі рэпродукуем чыісу выповід, напр.: *Учытелька што кус повтаряла: „Не зазрайце до зошыта сусіда” або „Не адписуй од сусіда”.*

Безпосередню мову стрічат ся часта в літэратурі, напр.: *До вязніці, гу вітцям, тых молодых рекрутів не допуццалы, та они стінали ся на вязнічній наркан і крочалы: „Няшю, будце здоровы, бо я іду на войну”.* (С. Пыж); *Гварит газда „Жено мила, / Заран піду на Рекшыццю – / Зорю землю під пшеціццю”.* / *А газдыня Уля гварит / „Та кед хочеш, ід на зарі...”* (А. Солянкін).

В пісмлі безпосередню мову зазначае цытувальнікамі. По авторскых словах перед цытатом рекомандуе ся ставіці двокрапок (прімірны выжце).

Єст тіж інчы спосіб пунктуаці речынь з безпосередньом мовом. Перед цытатом ставлят ся павзу, слова автора тіж выділяме павзом. Тот другій спосіб хіснуе ся в літэрацкых творах пры запісуваню діалогів. Мову каждой бесідуючой особы зачынаме пісаті в новым вершы, напр.:

– *Дай Божє щєстя! Пєтрє, што будуєш, курнік цы таранж? – зьвідал голова „Кулка”.*

– *Вітай Васілю... ааа-кхы!* – *Пєтро кыхнул цілом тамбом пару раз. – Пєвно мі цыменту напхало ся до носа – рюк.* (Т. Кузьяк)

Прімір влучыня безпосередньой мовы в безпосередню мову (з двомы спосабамы пунктуаці):

– *Прышла єм – повідат, а я слухам похылений над Єй заголівком – прышла єм прєд Цанків оім, а там народа... [...] І выштыкы з полныма кошамы. „Божє – подумала єм – цы то заправды тілко недолі на тым сьвітї? Што я ту роблю, молода і здорова?”* (П. Мурынка).

Дачыю выповід можеме повторіці не лєм в формі безпосередньой мовы, можеме переказаті єй в реляціоній формі, в формі небезпосередньой мовы, напр.: *Наца повіла мі: „В серні поіхал на Ватру до Міхалова”* (безпосередня мова); *Наца повіла мі, же в серні поіхат на Ватру до Міхалова.* (небезпосередня мова).

VII. ПУНКТУАЦІЯ

1. Крапка

Крапку (.) ся ставлят:

а) на кінці речень.

б) в скорочених словах, напр.: *і т. о.* (і так дальше), *і т. п.* (і тым подібні), *напр.* (напримір), *т. є.* (то єст), *т. з.* (то значыт), *стр.* або *с.* (сторона), *проф.* (професор), *доц.* (доцент), *інж.* (інжынір), *к.л.* (кляса), *ул.* (улиця). *І. Русенко* (Іван Русенко). *10. 11. 1998 р.*

2. Протинок

Протинок (,) ся ставлят:

а) в простых речынях медже однородныма членами полученыма без злучників, особливо при перечислюваню і повтोरюваню, напр.: *Дівчатко нарысувало олувком котика, псика, курку і помалювало кредками. На луці пасли ся коровы, телята, коні, гачата, уці, бараны і козы. Горы нашы, горы нашы, не даме вас, не даме вас;*

б) в простых речынях медже однородныма членами перед злучниками *а, але, то, лем, зато, ани, ни*, напр.: *Найперше напишу до сестры, а потім до брата. Она гарді ніше, але робит блуды. Ремесло не было розвиване на велику міру, лем на потреби родины і сусідів [...]; [...] не было мож ани пошити, ани ся забавити. [...]* (А. Барна);

в) медже частями прирядні зложених речынь перед злучниками *а, але, лем, зато*, напр.: *Він нікому не помагат, зато і йому ніхто не поможе. Авто наразі не мам, але може даколи і авто буде, а тепер мож ту тримати куры або і паццта.* (Т. Кузяк); *В декотрых селах кермеи припадал на Св. Миколая, але товды был ніст [...]; З той стороны і граница была ближе, лем вітер дул більше в очы.* (А. Барна);

г) медже частями підрядні зложених речынь, напр.: *Для цікавосты додам, же были сме єдыма з остатніх, якы мали можливост вльнути на промі медже Гальсков а Кныдсговед, бо в найближыым часі буде отворений міст над морском тиснином.* (О. Дуць-Файфер); *А сут деінде люде, котры ціле своє серце дали бы, жебы продолжыти існуваня нашого народа.* (Д. Русенко);

г) на початку речыня по выкрічниках без емоційной інтонації, напр.: *Ей, мам я косу...; Ой, пряду я, пряду* (з лемківскых співанок); *Ааа, право є праго. Йой, не звар дурниц.* („Бесіда”);

д) для выділіня в речынях часопридавників, часопристовників і зворотів з нима, напр.: *Хлопец, чытаючы книжку, сидит за столом. Вмывши ся, він пішов спати. Розмахуючы торбами, весело бесідууючы і сміючы ся, ученикы ідут по улиці;*

е) для выділіня звертань, напр.: *Мамко, кул мі книжку [...]* (А. Духнович), *Куме, я ся бою, куме, я ся барз бою.* („Бесіда”);

е) для выділіня комунікативных слів тыпу *прошу, знаш, зрозум, слухай, повідж, видиш* і т. п.: *Знаш, Максим, той нocy ся мі спило же єм обертал крас дівку; Послухайте, може ся вам придаст тото в біоі, може навчыт шанувати братів і сусідів; Видиш, я кед іщы на уці волну виожеу, та уж ся мі спати хце.* („Бесіда”); *Знаш, вышло нове право.* („Бесіда”).

е) для выділіня інчых вставлених слів і зворотів, напр.: *Хыжа, чую, прудко ти росне. Єст то, відомо, наш поета. Зробил єс заданя, як думам, барз добри. До неділі, мам надію, перестане ляти. Довідай ся, барз тя прошу, ци буде зобраня.*

е) при паралельных порівнянях тыпу *так..., як..., зарівно..., як...,* напр.: *Писал так само брыдко, як в попередній клясі. Вчыня лемківского языка оотычыт зарівно родичыв, як і учителів, і єгомостів* (але не ставлят ся протинка в речынях, в котрых паралельніст єст менша: *Сосна єст така сама як в лісі. Люде до нічого ся так прудко не призвычяют як до выгоды.*)

ж) порівняльны речыня з *як*, одділят ся од надрядного речыня протинком, напр.: *Витали го так, як она нігда го не витала.* (але протинок мож поминуті, коли слово *як* зачынат якысній сталній оборот і коли порівняльны обороты з *як* не сут речынями: *Голодний як пєс. Жыют як пєс з котом. Хце ся му як пєсу траву пасти. Спит як заяц. Спал не довше як три годишы.*)

3. Крапка з протинком

Крапку з протинком (;) ся ставлят:

а) там, де крапка єст за сильна, а протинок за слабній, напр.: *Часто ся трафлят, же хворого пташка пригорнут добры діти; але частійше ся трафлят, же пташа таке гине.*

б) медже долгыма групамы слів, переважні при перерахуваню, напр.: *Окрем тыповых декораций на стінах клясы вісят різны таблиці, серед котрых найважнійшыма сут:*

1) лемківскы части мовы з примірами;

2) лемківска діточа література з наголовками творів;

3) приміры лемківскых приповідок і прислів о ярі, літі, осени і зимі;

4) материяльна культура Лемків з ілюстрациями куделі з веретеном, кросна, гладжелниця і каждоденного облечыня, а тыж млиниця, пеца з оканом, оденкы, ступы в олярни і стільця до роолня гонтив.

4. Вельокрапок

Вельокрапок (...) ся ставлят:

а) для означення прерваної, незакінченої бесіди, мысли, напр.: *Я далекий од узагальнень, але...* (П. Мурянка); *А повіл бим вам дашто...* (І. Желем); *Вишитко, но – повіджме – праві вишитко шло як з нут...* (П. Трохановскій);

б) для реторичного ефекту, наприклад перед несподіваним вираженьом: *Адже інчой думки не може і допустити в добі екуменізму, в кінці ХХ століття і в... середині Європы.* („Бесіда”);

в) в місці пропущених слів в цитатах, але товды вельокрапок даєме в скобки (округлы або квадратовы), напр.: *„Не з роскошы там їхали, лем зато же – як ем споминал выжше – были утисканы од віків на різны способы (...) і мусіли терпіти різны зневагы од своїх сусідів.”* („Бесіда”)

5. Двокрапок

Двокрапок (:) ся ставлят:

а) перед перерахуваньом, напр.: *На Лемковині росне такє зілля: дресен, конопелька, польін, тендява, кукіль, іскорник, чабрик, трава і румянок;*

б) перед поясненьом, напр.: *В квітні місяці того рока дішла до нас мила вістка: професор Павел Р. Магочий отримал найвыжше наукове звання Канады.* („Бесіда”); *Од Вас мы вишитки перебрали головне: любов до работы.* (І. Петровцій); *Видно, же взяв ся за історію: на столі лежали підручники, енциклопедія і „Історія Лемковини”, в котрых хотіл найти інформації о місці славянських апостолів св. Кирила і Методія на Лемковині.*

в) перед цитатом (безпосередньом мовом), напр.: *В писмі Професорови Патриця Смарта, секретар, тише: „З великым задоволеньом пишу Вам же сте выбраны до Канадійского Королівского Товариства як член Академії Гуманістичных і Суспільных Наук [...] . Тот вибір то велика чест і признаня з особливим значеньом за Вашу выдатну наукову роботу.”* („Бесіда”); *Бо в хыжы в нас все чули ся слова: „Нянько прийде!... Нянько принесе!...”* (І. Петровцій).

6. Павза

Павзу (–) ся ставлят:

а) заміст часослова *ест* (сут) перед привязочным членом присудка, напр.: *Голі і клітка сходова – выгідны.* („Бесіда”), найчастійше медже двома назывниками (підметом і присудком), напр.: *Нянько – шофер. Сестра – штудентка. Чабрик – зілля. Візитка – блюзка, оплічка – блюзка,*

*кабат – спідниця. Музє – голова, жена – шыя: як хоче так оберне; Петро Трохановскій-Мурянка [...] – всесторонній талант [...] (О. Дуць-Файфер); перед словом **то**: *Краків – то крас місто. Мистецтво – то література, малярство, різба, театр, фільм. Штырнаоцет років – то шмат часу як на єоно покоління.* (П. Жак); але коли перед присудком стоїт частка **не**, павзы не ставлят ся: *Мама не лікарка. Гетацкы не дерево.**

б) заміст додуманого члену речыня, напр.: *Кукелка была зроблена з лаха, а сама голова – з кавчуку.*

в) медже односкладовыма інфінітивныма частыями зложеного речыня, напр.: *Жебы мати – треба дбати. Як хочеш дуже нажати – треба мало спати.*

г) перед несподіваныма для чытача словама, жебы зазначыти одповідній настрої, ефект, напр.: *А што – бояли ся повстаня?* (П. Трохановскій); *Пуєт бабу до раю – она і корову за собом поведе.*

д) в виражынях тыпу: *по 2 – 3 разы в місяці, 3 – 4 дни, в роках 1939 – 1945, ХХ – ХХІ ст., а – б (а мінус б), 4 – 2 (штыри мінус два), автобус реляції Краків – Горлиці, Горлиці – Уєстя – Высова;*

е) при означенню протилежных понятъ, напр.: *біле – чорне, ден – ніч, добра – зла, дорогій – туній, гарда – брыдка, висока – низка;*

ж) двома павзама одділят ся слова автора, напр.: *Што ся стане – звыдал ся – коли ты ту найдут? Ефекты на днес сут – оумам – адекватны до сил [...]* („Бесіда”), *Барз мусіло думи – одозвал ся Ваньо. – Позривало дахы, поперевертало берева.*

з) двома павзама одділят ся втручени члены речыня і синтактичны конструкції, напр.: *Лем жменьку, лем шист вершів і єдну поему Михала Нестерака – бо так зве ся наш богатыр – перенює Семан, Симеон Пыжэ через альпійскы леды.* („Лемківскій Календар”); *Ні – заваруй Боже – не завидуєме нашым братьям знад Буга і Нарвы [...]* („Бесіда”).

7. Звьідальник

Звьідальник (?) ставлят ся:

а) на кінці звьідуячого речыня (простого або зложеного), напр.: *О чым бесідувати? Хто прийо? Што робыш? Де ідеш? Она принесла „Бесіду”? Ци підеш до „Руской Бурсы”? Заран? Каді? Коли поїхаш на Вапру до Михалова? О котрій гэдіні там будеме? Чого єс смутна? Ци то ты, ци там? Ци може ся звыдати, з якого вы села?*

б) на кінці наголовків, котры сут розлучныма звьіданьями, напр.: *Помылка ци несвьідоміст?*

г) в скобках ставляме звьідальник (за конкретным словом) коли хочеме выразити свої вантпливости, неловіря до дакотрого слова або

попередньої частини речення, напр.: *Покликав ся на своє велике досвідчення (?) в тих дідинах. Ніт часу (?) на науку. Кым были Михал і Якуш (Яков?)*? (П. Трохановській); *„Деякы події зо 450-(?)-літньої історії Крениці”* (Я. Воргач); *Были роудином в третім поколіню, а такы супружества ся – подібно – не ведут (?)*. (П. Трохановській);

Не ставляме зьвідальника в реченнях типу: *Зьвідійме ся нонашка, з якого він села.* (зо злучниковым словом – односным місценазвником в підрядній частині), а тіж в наголівках зо зьвідальныма словами, напр.: *„Што ся діє в клясі”*; *„Што даме весні”* (П. Муриянка); *„Де тепер піду”* (Я. Шкірпан); *Ци помнеш, Лемку* (П. Стефанівській); *„Де вы”* (П. Муриянка); *„Што в нас было”* (І. Русенко); *„Што то я за Лемко”* (І. Головчак).

8. Выкричник

Выкричник (!) ся ставлят:

а) по окриках і закликах, котры сут барз емоційны або котры хочеме підчеркнути, напр.: *Ей! Гей! Ганьба! Але біда! Ха-ха-ха! Ба-ле-ба! Но-ле-но! Ба-як!*

б) на кінці розказовых, желаночых і вокативных речын, напр.: *Тихо! Сядте! Так ся не робит! Не крич! Пиште! Не забуд оддати книжку! До кута! Отвор двери! Скричу „Гоп! / Я уж хлоп!”* (М. Рымар); *„Злодій! Грішник! Крал капусту!”* (М. Буряк); *„Ніт, вы шийткы сте бортакы!”* (І. Русенко); *Не блудме все вколо потемкы!* (І. Русенко).

9. Скобки

В скобки () ся ставлят:

а) слова або конструкції, котрыма пояснюеме або розшырюеме написане перед скобками, напр.: *Бортняне шот кроплю (ефір)*. (П. Муриянка); *Не годен вказати життя люди на селі без слова о тягарах, якы му- сіли они нести (тым барже в февдальных часах)*. (Я. Воргач); *І я там был (за дверьома)...* (А. Солянкін); *Готелі, в котрых сме мешкали, были високого стандарту (4 зізды), или сме в добрых ресторанах*. (О. Дуць-Файфер);

б) цілы самодільны речення, напр.: – *Но та што зас такє? (Знам, же вытовіл ем тото коротке слово „зас”, бо в нас часто діют ся страшны річы)*. (П. Трохановській); *Дочка Кузяка Павла і Марины Анна (Павел то брат знаного нам Феця Кузяка) выхидит замуж за Генька Хитрого родом з Люблінины*. (Ф. Гоч); *При тых миллиардах (я о них николи не чул) зробило ся мі окронечні жаль*. (П. Трохановській); *По обіді одвіділи сме данскій парламент, де познайомлено нас з історичным і днешнім обликом*

данского політычного устрою, з реляциями монарха (в Данії панує королева) – парламент, з принципами данской демократії. (О. Дуць-Файфер);

в) ремаркы в сценічных грах, напр.: *МАТІ: (нагі зорвала ся з кресты і вказала рукам на өзєрі) То выносте мі ся з хыжы! и то зараз!* (А. Копча)

10. Цитувальныкы

Цитувальныкы (“”) ся ставлят:

а) на початку і на кінці выголівків, напр.: *„Европа без границ”, „Мч ся, мое дітя”, „Нароком”, „Бескіде, мій Бескіде”, „Лем”, „Бесіда”, „Лемко”, „Загорода”, „Куме Гнате”, „Знакы часу”*;

б) на початку і на кінці цитатів (безпосередньої мовы), напр.: *„Для тых што остали на Чужыні і для тых што повернули, а найвце для тых што придут по нас – нашого пришого поколіня, пишу тоту книжку...”* – *повідат во вступі Автор: „Про што мі колотши воду?” / Выркнул волк хмураво.* (І. Кызак); *Жебы уж не нарікала, / Таку раду дали: / „Ты, Ква- кушко, зыйд під гору, / Назад до болота, / Про тебе топоти люди / Не приде охота.”* (М. Буряк); *Виет поповил ся тріск, а з тріском принюс ся з самітної хыжы вдовы Млинаркы плач і крик: „Люде ратуйте! Люде ратуйте!”* („Лемківській календар 1996”);

в) на початку і на кінці назв ансамблів, ресторанів, даякых імпрез, назв декотрых організації, напр.: *Сам выступ „Лемковины” зачал ся традиційні... („Бесіда”): вечеря в „Тіволі”. Стоваришыня „Руска Бурса” в Горлицях:*

г) на початку і на кінці слів типовых про даку ситуацію, про даку групу люди, іронічных і цинічных слів, напр.: *За „великы” слова в тым „глупавым” традиційні місци („Бесіда”): [...] бо сучасна „цивілізация” за- ляла ю водом.* („Бесіда”); *Звязок з тьма людми святи. Димитрій Хыляк утримувал корыстаючы зо спеціального посланця, „бортака” Амроза Ковача.* („Лемківській календар 1996”); *О. Юрий спокійні оддал ся спра- ведливости „своіх”. НКВД приняло „справедливий” осуд: [...]* (А. Барна).

VIII. ЛЕМКІВСКО-ПОЛЬСЬКІЙ СЛОВНИК ГРАМАТИЧНИХ ТЕРМІНІВ

A

абрєвіатура
абстрактний поняття
автор
азбука
активна сторона
активний часопридаєник
активний часопридаєник минулого часу
активний часопридаєник теперішнього часу
активні мовні органи
акузатив
акцент
альтернація
аналітична форма, см. зложена форма
апозитія, см. приложка
артикуляція
архаїчна форма
архаїзм
асиміляція зо взгляду на місце артикуляції
атрибут

skrót, skrótowiec
pojęcie abstrakcyjne
autor
alfabet
strona czynna, activum
imięstów przymiotnikowy czynny
imięstów przymiotnikowy czynny czasu przeszłego
imięstów przymiotnikowy czynny czasu teraźniejszego
aktywne narządy mowy
accusativus, biernik
akcent, przycisk
alternacja, wymiana, oboczność
forma analityczna (złożona)
apozycja, przydawka rzeczowna
artykulacja
forma archaiczna
archaizm
upodobnienie pod względem miejsca artykulacji
atrybut

B

безафіксовий спосіб творіння слів
беззлучникове зложене речення
беззлучникове получення
безособова форма часослова
безпосереднє доповніня, см. пряме доповніня
безпосередня мова
бєсїда

derywacja bezafiksalna
zdanie złożone bezspójnikowe
zespolecie bezspójnikowe, asyndeton, związek asyndetyczny
bezosobnik, bezosobowa forma czasownik
dopełnienie bliższe
mowa niezależna, oratio recta
mowa, rozmowa; gwara

бєсїдуєчий
боковий согласний

будучий час
будучий зложений час
будучий простий час
буква
буквоє скорочєня
буквозлучєня

вариант
вариант кінцівки
вариант морфємы
вариант основи
вариант фонємы
велика буква
вельокрапок
вельократні зложєне речєня
вертана сторона
вертаний місєназєвєник
верш
взаємна залежнєст
взєр одміны
вид
видячий (одмінок)
виділений член речєня
виділений обєтаєник
виділений порівняльний зворот
виділений придаєток
виділення
выдыхніня
выжший ступін
вызначєний місєназєвєник
вызначєно-особовє речєня
выкрична частка
выкричник
выкричниковий присудок
выкричне речєня
выміна
выміна гласных
выміна согласных

mówiący
spółgłoska lateralna (boczna, z otworem bocznym, z otwarciem ustnym)
czas przyszły
czas przyszły złożony
czas przyszły prosty
litera
skrót literowy
połączenie literowe

B

wariant
wariant końcówki
allomorfi, wariant morfemu
wariant tematu
wariant fonemu
wielka litera
wielokropka
zdanie złożone wielokrotnie
strona zwrotna
zaimek zwrotny
wiersz
zależność wzajemna, współzależność
wzór odmiany, paradygmat
aspekt (czasownika)
biernik, accusativus
wyodrębniony człon zdania
okolicznik wyodrębniony
wyodrębniony zwrot porównawczy
przydawka wyodrębniona
wyróżnianie, wydzielanie
wydech
stopień wyższy, comparativus
zaimek określony (oznaczony)
znaczenie określono-osobowe
partykuła ekspresywna
wykrzyknik [część mowy i znak interpunkcyjny]
orzeczenie wykrzyknikowe
zdanie wykrzyknikowe
wymiana, oboczność, alternacja
wymiana samogłosek (samogłoskowa)
wymiana spółgłosek (spółgłoskowa)

вимова
 виняток
 випадні гласні
 вивід
 високій гласній, см. узкій гласній
 високо-середній гласній
 вираження
 вираз
 виразова група
 виразовий акцент
 вишні зуби
 вишня ворга
 вказуюче слово
 вказуючий місценазівник
 владіня
 власне імя
 внутрішній стан [одчуття]
 вокатив, см. кличний (одмінок)
 вокативне речення
 воргово-воровий согласний, см. дво-
 ворговий согласний
 воргово-зубовий согласний
 вставлена конструкція
 вставна конструкція
 втручений член речення
 вяжуче зложеноприрядне речення
 вяжуче одношення
 визання

wymowa
 wyjątek
 samogłoska ruchoma
 wypowiedź, wypowiedzenie
 samogłoska wysoka (zamknięta, wąska)
 samogłoska wysoko-średnia
 wyrażenie, wyrażanie
 wyraz
 grupa wyrazowa
 akcent wyrazowy
 zęby górne
 górna warga
 wyraz wskazujący
 zaimek wskazujący
 posiadanie, władanie
 imię własne, nazwa własna
 stan wewnętrzny [odczucie]
 vocativus, wołacz
 zdanie wykrzyknikowe
 spółgłoska dwuwargowa (bilabialna)
 spółgłoska wargowo-zębowa (labialno-denta-
 talna)
 konstrukcja wtrącona
 konstrukcja parentetyczna
 wtrącony człon (składnik) zdania, parenteza
 zdanie łączne
 stosunek łączny
 rząd, rekeja, związek (składnia) rządu

Г

гьртан, см. ларинке
 гьртанний резонатор
 гьртанний согласний
 гласна буква
 гласній
 гласній переднього ряду
 гласній середнього ряду
 гласній середньо-задньої глибокості
 глухий согласний
 глухий
 головний член односкладового речення

krtan
 rezonator krtaniowy
 spółgłoska krtaniowa (laryngalna)
 litera oznaczająca samogłoskę
 samogłoska
 samogłoska przednia
 samogłoska środkowa
 samogłoska środkowo-tylna
 spółgłoska bezdźwięczna
 bezdźwięczność
 główna część (składnik główny) zdania jed-
 noczłonowego

головны члены речыня
 голос
 голосовы звязкі
 гомонімічний
 громадний підмет
 громадний числовник

główne części zdania
 głos
 wiązadła głosowe
 homonimiczny
 podmiot zbiorowy
 liczebnik zbiorowy

Г

гамба
 гамбова полост
 гамбова яма
 гамбовы звуки
 гарло
 гарловий резонатор
 генітив, см. рождаючий (одмінок)
 генітивний придаток
 гьлтник
 граматична залежність
 граматична структура речення
 граматична форма
 граматичне значення
 граматичне одношення
 граматичне правило
 граматичне слово, см. помічне слово

usta
 jama ustna
 jama ustna
 głoski ustne
 gardło
 rezonator gardłowy
 genetivus, dopełniacz
 przydawka dopełniaczowa
 przelyk
 zależność gramatyczna
 struktura gramatyczna zdania
 forma gramatyczna
 znaczenie gramatyczne
 stosunek gramatyczny
 reguła gramatyczna
 wyraz (niesamodzielny, niepełnoznaczący,
 synsemantyczny, pomocniczy)
 centrum gramatyczne zdania
 grafika

граматичний центр речення
 графіка

Д

датив, см. даючий (одмінок)
 даючий (одмінок), см. датив
 двоворговий согласний, см. воргово-
 ворговий согласний
 двоїня

dativus, celownik
 celownik, dativus
 spółgłoska dwuwargowa (bilabialna)

двокрапок
 двоскладове речення
 джерело
 діалог
 дія
 діяльність
 диграф

dwojenie [grzeźnościowe użycie formy liczy-
 by mnogiej, pluralis maiestaticus]
 dwukropek
 zdanie dwuczłonowe
 źródło
 dialog
 czynność
 działalność, działanie
 dygraf

дифтонг	dyftong, dwugłoska
дыхавниця, см. дыхальне гарло	tehawica
дыхальне гарло, см. дыхавниця	tehawica
додаюча артикуляція	artykulacja dodatkowa
додуманий підмет	podmiot domyślny
додуманий член речення	domyślna część zdania, składnik domyślny (zdania)
доповнихова підрядна част	zdanie dopełnieniowe
доповнива	dopełnienie
дробовий числовник	liczebnik ułamkowy
другорядний член речення	drugorzędny (określający, rozwijający) składnik (człon) zdania
дзакритичний	diakrytyczny

Е

егзистенціальне значення	znaczenie egzystencjalne
егзистенціальний	egzystencjalny
експресивно-характеризуючий називник	rzeczownik ekspresywno-charakteryzujący
емоційна частка	partykuła emocjonalna (uczuciowa)
емоційне одиення	stosunek emocjonalny
емоційність	emocjonalność, zabarwienie emocjonalne

Є

єдинка, см. єдиотне число	liczba pojedyncza
єднокладове речення	zdanie jednozłonowe
єдиотне число, см. єдинка	liczba pojedyncza
єдиородні члени речення	jednorodne części zdania, składnik (człon) szeregowy
єр	jer

Ж

желаюче речення	zdanie życzące
жеськїї рід	rodzaj żeński
животний називник	rzeczownik żywoty

З

завершений вид	aspekt dokonany
задній гласний	samogłoska tylna
задня част языка	tylna część języka

задньоязыковий согласний	zaklinczy
закінчення	zaklinczy
закритий склад	zamknięty skład
залежний одмінок	zależny odmiownik
звертання	zwrócenie
звукозлучення	złączenie dźwiękowe
звуки языка (мовы)	dźwięki języka (mowy)
звучієт	brzmienie
звучний согласний	zależny odmiownik
зв'язка	związek
здвоєня	dwójka
згода	zgodność
змієт	zmięknienie
змягченніє согласний	zmięknienie
зложена форма, см. аналітична форма	forma złożona (analityczna)
зложений злучник	złożony łącznik
зложений придавник	złożony przydawnik
зложений приназвник	złożony przymiotnik
зложений складний присудок	złożony zdanie złożone

зложений числовник	złożony liczebnik
зложено речення	złożone zdanie
зложено слово	wyraz złożony
злучення	złączenie
злучка	złączenie
злучник	złącznik
злучникове зложено речення	złożone zdanie złożone
злучникове слово	wyraz złożony
значення	znaczenie
звїдальне речення	zdanie pytające (pytajne)
звїдальник	znak zapytania, pytajnik
звїдання	pytanie
звїдуюча частка	partykuła pytajna (pytająca)
звїдуючий місценазивник	zaimek pytajny (pytający)

іменна група	grupa imienna
іменний складний присудок	zdecyzowanie imienne (nominalne)
імператив, см. розказовий спосіб	imperativus, tryb rozkazujący, rozkaznik
імя	imię
індікатив, см. ознаємляючий спосіб	indikativus, tryb orzekający (oznajmujący)
інтонаційний взір	wzorzec intonacyjny
інтонація	intonacja

spółgłoska tylnojęzykowa	zaklinczy
zakończenie	zaklinczy
sylaba (zgińska) zamknięta	zamknięty skład
przypadek zależny [nie mianownik]	zależny odmiownik
zwrot, apostrofa	zwrócenie
połączenie głoskowe (dźwiękowe)	złączenie dźwiękowe
głoski	dźwięki języka (mowy)
dźwięczność	brzmienie
spółgłoska dźwięczna	zależny odmiownik
łącznik, copula, spójka	związek
podwojenie, zdwojenie	dwójka
zgoda, składnia (związek) zgody, kongruencja	zgodność
treść	zmięknienie
spółgłoska zmięczona	zmięknienie
forma złożona (analityczna)	forma złożona (analityczna)
spójnik złożony	złożony łącznik
przymiotnik złożony	złożony przydawnik
przymówek złożony	złożony przymiotnik
orzeczenie złożone o strukturze skomplikowanej	złożone zdanie złożone
liczebnik złożony	złożony liczebnik
zdanie złożone	złożone zdanie
wyraz złożony, złożenie, compositum	wyraz złożony
połączenie	złączenie
łącznik, kreska, dywiz	złącznik
spójnik	złącznik
zdanie złożone spójnikowe	złożone zdanie złożone
wskaźnik zespolenia	znak zapytania, pytajnik
znaczenie	znaczenie
zdanie pytające (pytajne)	zdanie pytające (pytajne)
znak zapytania, pytajnik	znak zapytania, pytajnik
pytanie	pytanie
partykuła pytajna (pytająca)	partykuła pytajna (pytająca)
zaimek pytajny (pytający)	zaimek pytajny (pytający)

I

grupa imienna	grupa imienna
orzeczenie imienne (nominalne)	zdecyzowanie imienne (nominalne)
imperativus, tryb rozkazujący, rozkaznik	imperativus, tryb rozkazujący, rozkaznik
imię	imię
indikativus, tryb orzekający (oznajmujący)	indikativus, tryb orzekający (oznajmujący)
wzorzec intonacyjny	wzorzec intonacyjny
intonacja	intonacja

інтенсивнієт приметы	intensywność cechy
інтенція	intencja
інфінітив	bezokolicznik, infinitivus, verbum infinitivum
інформація	informacja
інструментал. см. творчий (одмінок)	instrumentalis, narzędnik
існуваня	istnienie, egzystencja
істніня	istnienie, egzystencja
історична выміна	wymiana (oboczność, alternacja) historyczna

Й

йотувана буква	litera jotowa
----------------	---------------

К

категоріяльне значыня	znaczenie kategorialne
квадратовы скобкы	nawias kwadratowy
кваліфікація [однесіня до понятъовой класы]	kwalifikacja [odniesienie do klasy pojęciowej]
кличучий (одмінок), см. вокатив	wołacz, vocativus
ключы, см. плюца	pluca
кількіст	ilość
кількістний числовник	liczebnik główny
кінцівка	końcówka
кірилиця	cyrylica
кодифікація	kodyfikacja
компаратив, см. выжшій ступінь	comparativus, stopień wyższy
компонент	składnik, komponent
комунікативний	komunikatywny
конструкція	konstrukcja
контекст	kontekst
координація	związek główny [związek gramatyczny (formalny) podmiotu z orzeczeniem]
координація подня сенсу	zgoda logiczna, constructio ad sensum
корін	rdzeń, pierwiastek
коротка форма придавника	krótsza forma przymiotnika
крапка	kropka
крапка з протинком	średnik
кривулька	łuczek

Л

ламаны скобкы	nawias lamany
ларінке, см. гырган	kriak
латиньскій язык	język łaciński
літеракцій язык	język literacki
лексикальнний варіант	wariant leksykalny
лексикальнний компонент	składnik leksykalny
лексикальне значыня слова	znaczenie leksykalne wyrazu
лексикально-граматычне значыня	znaczenie leksykalno-gramatyczne
лемківскій язык	język lemkowski
локатив, см. місцевий (одмінок)	locativus, miejscownik
льогічне підкрисліня	podkreślenie logiczne
льогічний акцент	akcent logiczny

М

місце артикуляції	miejsce artykulacji
місцевий (одмінок), см. локатив	miejscownik, locativus
міценазывник	zaimek
міцна позиція	pozycja mocna
міцне вязаня	rekeja silna
мішпане вельократні зложене речыня	zdanie złożone (wielokrotnie) z różnymi typami stosunku wiążącego
минулий час	czas przeszły
мнѣня	pominięcie, pomijanie
мысль	myśl
множина, см. множное число	liczba mnoga
множное число, см. множина	liczba mnoga
мовны органы	narządy mowy
модальнієт	modalność
момент бесідуваня	moment mówienia
морфема	morfem
морфольогічний принцип	zasada morfologiczna
морфольогія	morfologia
мотывуване слово	wyraz motywowany
мотывуче слово	wyraz motywujący
мужскій рід	rodzaj męski
мужскоособовий назывник	rzeczownik męskoosobowy
	temat miękki [zakończony spółgłoską miękką]
мягка основа	podniebienie miękkie, velum
мягке піднібя	wariant miękki
мяккіі варіант	

мяккий знак
мяккий согласний
мяккіст

miękki znak
spółgłoska miękka
miękkość

H

наголовок
надгьртанник
надрядне понятя
надрядне речыня
надрядне слоце
надрядний член
назва
назвіско
называочний (одмінок). см. номінатив
назывник
назывник, котрый мае лем множне число (множыну)
найвыкшій ступінь. суперлатив
наука языка
небезпосередня мова
невывначеній місценазывник
невывначено-особове значыня
негуюча частка, см. одрикаюча частка
негуючий місценазывник, см. одрикаючий місценазывник
неживотний назывник
неіснуваня, брак
неособова форма часослова

nagłówek
nagłośnia
pojęcie nadrzędne
zdanie nadrzędne
wyraz nadrzędny
człon (składnik) współrzędny
nazwa
nazwisko
mianownik, nominativus
rzeczownik
(rzeczownik) plurale tantum
stopień najwyższy. superlativus
nauka języka
mowa zależna oratio obliqua
zaimek nieokreślony
znaczenie nieokreślono-osobowe
partykula przecząca
zaimek przeczący (zaprzeczony)
rzeczownik nieżywotny
nieistnienie, brak
nieosobowa (niefinitywna) forma czasownika

неособове часослово
неособовий назывник
неочывидна модальніст
неполне речыня
непряме доплніня, см. посередне доплніня
нерегулярна одміна
нерівноправны компоненты
несамодільне слово

czasownik nieosobowy
rzeczownik nie oznaczający osoby
modalność nierealna, irrealna
zdanie niepełne (niepełne, eliptyczne)
dopelnienie dalsze
odmiana nieregularna
składniki nierównoprawne (nierównorzędne)
wyraz niesamodzielny (niepełnoznaczny, synsemantyczny)
niezgłoskotwórczy
neutralizacja
nos
zęby dolne

нескладотворчий
неутралізація
нос
нижні зубы

нижня ворга
низкий гласний. см. шырокий гласний
номінатив. см. называочний (одмінок)
нормативний
носова полост. см. носова яма
носова яма, см. носова полост
носовий гласний
носовий резонатор
носовы согласны
нульова звязка
нульова кінцівка
нульовий суфікс

warga dolna
samogłoska niska (otwarta, szeroka)
nominativus, mianownik
normatywny
jama nosowa
jama nosowa
samogłoska nosowa, nosówka
rezonator nosowy
spółgłoska nosowa
łącznik zerowy, spółka zerowa
końcówka zerowa
sufiks zerowy

O

обект
обект дії
оборот
обставина
обставник
обставник вымогы
обставник міры і ступеня
обставник місця
обставник прычыны
обставник способу
обставник цілі
обставник часу
оглухніня
ограничаюча частка
одповід
одповідник
одміна
одмінок
односний місценазывник
односний придавник
одношыня
одрикаюча частка, см. негуюча частка
одрикаюче речыня
одрикаюче слово
одрикаючий місценазывник, см. негуючий місценазывник
одчасословний назывник
одчасословний присловник

obiekt
obiekt czynności
zwrot
okoliczność, uwarunkowanie
okolicznik
okolicznik warunku
okolicznik stopnia lub miary
okolicznik miejsca
okolicznik przyczyny
okolicznik sposobu
okolicznik przyzwolenia
okolicznik celu
okolicznik czasu
ubezdźwiecznienie
partykula ograniczająca
odpowiedź
odpowiednik, ekwiwalent
odmiana
przypadek
zaimek względny
przymiotnik relacyjny (względny)
stosunek, relacja
partykula przecząca
zdanie przeczące
wyraz przeczący
zaimek przeczący (zaprzeczony)
rzeczownik odsłowny
przysłówek odczasownikowy

озвучніньом
означення
ознаємляючий спосіб, см. індикатив
окрутлы скобки
опадаюча інтонація
опозиція
орфографічне правило
орфографічний варіант
орфографічний словник
орфографія
ослаблене лексикальне значення
основа
основа інфінітива (минулого часу)
основа на *эс, ш, ч, щ*

основа теперішнього часу
основна артикуляція
основне слово
основний ступінь, см. позитив
особа
особова форма часоствора

особовий місценазівник
особовий називник
отвертіє
оцінюючий придаєник
очевидна модальність
очевидність

паўза
палаталізація
палатальний согласний
паралельне порівняння
пасивна сторона
пасивний часопридаєник минулого часу
пасивний часопридаєник теперішнього часу
пасивні мовні органи
підмет
підметова підрядна част
підніб'я

udzwięczenie
oznaczenie
tryb orzekający (oznajmujący), indikativus
nawias okrągły
intencja opadająca
orożycie
reguła ortograficzna
wariant ortograficzny
słownik ortograficzny
ortografia
osłabione znaczenie leksykalne
temat fleksyjny, pień, osnowa
temat bezokolicznika (czasu przeszłego)
temat na *z, cz, sz, szcz* [zakńczony takimi spółgłoskami]
temat czasu teraźniejszego
artykulacja podstawowa
wyraz podstawowy
stopień równy, positivus
osoba
forma osobowa czasownika, słowo osobowe, verum finitum
zaimek osobowy
nazwa osoby
stopień otwarcia
przymiotnik oceniający
modalność rzeczownika, realna
rzeczywistość (pozazjękowa)

П

myślnik
palatalizacja, zmięczenie
spółgłoska palatalna (podniebienna)
porównanie parallele
strona bierna, passivum
imiesłów przymiotnikowy bierny czasu przeszłego
imiesłów przymiotnikowy bierny czasu teraźniejszego
pasywne narzędzia mowy
podmiot
zdanie podmiotowe
podniebienie

підрядна залежність
підрядна обставникова част вимоги

підрядна обставникова част місця

підрядна обставникова част причини

підрядна обставникова част способу
підрядна обставникова част уступки

підрядна обставникова част ціни
підрядна обставникова част часу

підрядне получення
підрядне слово
підрядні зложене речення
підрядний злучник
підрядний член
підсилююча частка
підгласний звук
підмятій согласний
підпретикативне значення
пнемо
пнемо фонематичного типу
писовня
плюща, см. ключи
передня част языка
передній гласний
передньоязыково-зубовий согласний
передньоязыково-ясовий согласний
передостатній склад
переносне значення
перерахувальна інтонація
перерахування
персоніфікація
перцепція
повторювання
подолженій звук
подолжыня
позитив, см. основний ступінь
позиційна виміна

позиційний варіант
позиція

zależność podrzędna, stosunek podrzędny
zdanie okolicznikowe warunku (warunkowe, kondycyjalne)
zdanie okolicznikowe miejsca, zdanie miejscowe (lokatywne)
zdanie okolicznikowe przyczyny (przezynowe, kauzalne)
zdanie okolicznikowe sposobu
zdanie okolicznikowe przyzwolenia (przywajające, koncesyjne)
zdanie okolicznikowe celu (celowe, finalne)
zdanie okolicznikowe czasu, zdanie czasowe (temporalne)
związek podrzędny
wyraz podrzędny
zdanie złożone podrzędnie
spójnik podrzędny
człon (składnik) podrzędny
partykuła wzmacniająca
półsamogłoska
spółgłoska zmięczona
znaczenie półpredykatywne
pismo
pismo fonematischego typu
pisownia
pluca
przód języka
samogłoska przednia
spółgłoska przedniojęzykowo-zębowa
spółgłoska przedniojęzykowo-dziąsłowa
przedostatnia sylaba (zgłoska)
znaczenie przenośne
intonacja wyliczenia
wyliczenie
personifikacja
percepcja
powtarzanie
głoska wzdłużona
wzdłużenie
positivus, stopień równy
wymiana (oboczność, alternacja) pozycyjna
wariant kombinatoryczny (pozycyjny)
pozycja

полнозначне слово	wyraz pełnoznaczny (samodzielny, autosemantyczny)
полост (гамбова, гарлова, носова)	jama (ustna, gardłowa, nosowa)
получыня вязана	związek rządu, rekeja
получыня згоды	związek zgody, składnia zgody, kongruencja, zgoda
получыня прилігана	związek (składnia) przynależności
помічне слово, см. граматычне слово	wyraz pomocniczy (niesamodzielny, niepełnoznaczny, synsemantyczny)
помічне часослово	czasownik pomocniczy
помягчыня	zmiękczenie, palatalizacja
понятя	pojęcie
понятюва кляса	klasa pojęciowa
попередній	poprzedzający, poprzedni
порівняльне выражыня	wyrażenie porównawcze
порівняльне речыня	zdanie porównawcze (komparatywne)
порівняльній злучнік	spójnik porównawczy
порівняльній оборот	zwrot porównawczy
пярядковій числовнік	liczebnik porządkowy
пярядок компонентів	szyk (uszerogowanie, porządek) składników
непярэе допалніня, см. посередне допалніня	dopełnienie dalsze
посесивній місценазывнік, см. прісвіііній місценазывнік	zaimek posesywny (dzierżawczy)
похідне слово	wyraz pochodny, derywat
пачаток слова	początek wyrazu
пачутя	uczucie
пояснння	objaśnienie
пярідкат	predykat
пярідкатів	predykatyw, przysłówek predykatywny, praedicativum
пярідкатівне ядро речыня	jądro predykatywne zdania
пярідкатівніст	predykatywność
пярідмет	przedmiot
пярідгация	prejotacja
пярідфіке	przedrostek, prefiks
пярідавнік	przymiotnik
пярідаткова пярідядна част	zdanie przydawkowe
пярідатково-выдільяюча пярідядна част	zdanie przydawkowe wyodrębniające
пярідатково-розшыряюча пярідядна част	zdanie przydawkowe rozwijające
пярідаток	przydawka
пярідвязочній компонент	składnik imienny orzeczenia nominalnego
пярідвязочній член	składnik imienny orzeczenia (nominalnego)
пярідлігана	przynależność, składnia przynależności

пярідложка, см. апазіцыя	przydawka rzeczowna, apozycja,
пярідмета	cecha
пярідназывнік	przyimek
пярідназывнікове выражыня	wyrażenie przyimkowe
пяріднціп	zasada
пярідядна залежніст	zależność współrzędna, stosunek współrzędny
пярідядній вяжучій злучнік	spójnik współrzędny łączny
пярідядній злучнік	spójnik współrzędny
пярідядні зложене речыня	zdanie złożone współrzędnie
пярідядне получыня	związek współrzędny
пярідсвіііній місценазывнік, см. посесивній місценазывнік	zaimek dzierżawczy (posesywny)
пярідсвіііній пярідавнік	przymiotnik dzierżawczy (posesywny)
пярідсловнік	przysłówek
пярідсловнік міры і ступня	przysłówek stopnia lub miary
пярідсловнік місця	przysłówek miejsca (lokatywny)
пярідсловнік прычыны	przysłówek przyczyny
пярідсловнік способу	przysłówek sposobu
пярідсловнік цілі	przysłówek celu
пярідсловнік часу	przysłówek czasu (temporalny)
пярідсловніковій місценазывнік	zaimek przysłówkowy
пярідсудкова пярідядна част	zdanie orzecznikowe
пярідсудок	orzeczenie
пярідтціск	przyeisk, akcent
пярідчына	przyczyna
пярідгаліна, см. шпара	szezelina
пярідсте речыня	zdanie pojedyncze
пярідстцій пярідназывнік	przyimek niezłożony (prosty)
пярідстцій часословніій пярідсудок	orzeczenie werbalne proste
пярідсудба	prośba
пярідтцілежыня пярідчыня	pojęcia przeciwstawne
пярідтцінок	przecinek
пярідтціставне зложене пярідядне речыня	zdanie przeciwstawne
пярідтціставне адношыня	stosunek przeciwstawny (konfrontacyjny)
пярідцес	proces
пярідэе допалніня, см. безпосередне допалніня	dopełnienie bliższe
пярідтціуация	interpunkcja
P	
пярідукваній гласніій	samogłoska zredukowana
пярідзонатор	rezonator

результативне зложеноприрядне речення	zdanie wynikowe (konkluzywne)
результативне одношляхня ремарка	stosunek wynikowy remarka [uwaga autorska w utworze dramatycznym]
реторична фігура	figura retoryczna
реторичне зв'язання	pytanie retoryczne
рефлективна сторона, см. вертана сторона	strona zwrotna
рефлексивний місценазівник, см. вертаний місценазівник	zaimek zwrotny
речення	zdanie
рівноправні компоненти	składniki równoprawne (równorzędne)
рівноправні частини	części równorzędne (równoprawne)
рід	rodzaj (gramatyczny)
родина слів	rodzina wyrazów
родове поняття	pojęcie rodzajowe
родово-числова кінцівка	końcówka rodzaju i liczby
рождаючий (одмінок), см. генитив	dopelniaacz, genitivus
розділююче зложеноприрядне речення	zdanie rozłączne (alternatywne)
розділююче одношляхня	stosunek rozłączny
розділюючий знак	znak rozdzielający
розказ	rozkaz
розказове речення	zdanie rozkazujące
розказовий спосіб, см. імператив	tryb rozkazujący, rozkaznik, imperativus
розлучне зв'язання	pytanie rozłączne (alternatywne)
розповідне речення	zdanie oznajmujące
рухомий гласний	samogłoska ruchoma
ряд	stopień głębokości w jamie ustnej

C

семантична структура речення	struktura semantyczna zdania
середнє підніб'я	środkowa część podniebienia
середній гласний	samogłoska średnia
середній рід	rodzaj nijaki
середня частинка мови	grzbiet języka
середньопіднібний согласний	spółgłoska palatalna (podniebienna)
середньомовний согласний	spółgłoska środkowejęzykowa
синонім	synonim
синтаксис	składnia
синтаксис зложеного речення	składnia zdania złożonego
синтаксис простого речення	składnia zdania pojedynczego
синтаксична одиниця	jednostka składniowa

синтаксична залежність
синтаксична конструкція
синтаксична позиція
синтаксична функція
синтаксичне получення

синтетична форма
система
екстад
складний присудок
складовий принцип
скобки
скомплікування простого речення

скорочена основа
скорочене слово
скорочений варіант
скорочення
слаба позиція
слабе вязання
славянський
словацький мовний
словник
словозлучення

слово-класифікатор
словотворча будова слова
словотворча морфема
словотворча основа
словотворення
словотворчий афікс
службове слово

согласна буква
согласний
сондажовий
сонорний согласний

составний звучник
епілбесідник
епільний рід
споріднені слова
спосіб артикуляції
спосіб часослова

zależność składniowa (syntaktyczna)
konstrukcja składniowa
pozycja składniowa (syntaktyczna)
funkcja składniowa (syntaktyczna)
związek składniowy (syntaktyczny), stosunek składniowy (syntaktyczny)
forma syntetyczna (prosta)
system
sylaba
orzeczenie złożone
zasada sylabowa (zglaskowa)
nawias
(dodatkowa) komplikacja (struktury składniowej) zdania pojedynczego
temat skrócony
wyraz skrócony, skrót, skrótowiec
variant skrócony
skrót, skrótowiec
pozycja słaba
rekcja słaba
słowiański
język słowacki
słownik
połączenie wyrazowe, grupa wyrazowa (syntaktyczna)
wyraz-klasifikator
słowotwórcza budowa wyrazu
morfem słowotwórczy
temat słowotwórczy, основа
słowotwórstwo
afiks słowotwórczy, formant
wyraz pomocniczy (niepełnoznaczny, synsemantyczny)
litera oznaczająca spółgłoskę
spółgłoska
sondazowy
spółgłoska sonorna (spółotwarta, półotwarta), sonant
spójnik zestawiony
współmówca
rodzaj wspólny
wyrazy spokrewnione
sposób artykulacji
tryb

сталій оборот	zwrot utarty, frazeologizm
стан	stan
староруській язык	język staroruski
старославянський язык	język prasłowiański
стверджуюче речення	zdanie twierdzące
ступіня	zwarcie
стулено-вибуховий согласний	spółgłoska zwarta (zwarto-wybuchowa, wybuchowa, eksplozywna)
стулено-шпаровий согласний	spółgłoska zwartoszczelinowa, afrykata
стрічка	linia, wiersz [w tekście pisany]
строфа	strofa, zwrotka
структурова схема речення	schemat (model) strukturalny zdania
ступінь порівняння	stopień (porównania)
суб'єкт дії	subiekt czynności
суб'єкт стану	subiekt stanu
субстантивізуваний придаєчник	przymiotnik substancywizowany
субстантивізуваний числовник	liczebnik substancywizowany
суфікс	przyrostek, sufiks
сучасний	współczesny
східнославянські языки	języki wschodniosłowiańskie
сценічна гра	sztuka (sceniczna), przedstawienie teatralne, dramat
сьпіванка	piosenka, przyśpiewka

T

тверда одміна	odmiana miękkotematowa
тверда основа	temat twardy [zakończony spółgłoską twar- dą]
тверде підніб'я	podniebienie twarde, palatum
твердість	twardość
твердий знак	twardy znak
твердий согласний	spółgłoska twarda
творіння	tworzenie
творячий (одмінок), см. інструментал	narzędnik, instrumentalis
текст	tekst
тематичний согласний	spółgłoska tematyczna
теперішній час	czas teraźniejszy
тип	typ
традиційна писовня	pisownia tradycyjna
традиційний принцип	zasada tradycyjna
транскрипція	transkrypcja
трясучий согласний	spółgłoska wibracyjna, wibrant, spółgłoska drżąca

тыпове значення

ужиття	użycie
узагальнююче слово	wyraz uogólniający
узкий гласний, см. високий гласний	samogłoska wąska (wysoka, zamknięta)
українській язык	język ukraiński
умовний принцип	zasada konwencyjonalna
умовний спосіб, кондіціонал	tryb przypuszczający (warunkowy), conditionalis
участник бесіди	rozmówca, uczestnik komunikacji

znaczenie typowe [zdania]

У

ужиття	użycie
узагальнююче слово	wyraz uogólniający
узкий гласний, см. високий гласний	samogłoska wąska (wysoka, zamknięta)
українській язык	język ukraiński
умовний принцип	zasada konwencyjonalna
умовний спосіб, кондіціонал	tryb przypuszczający (warunkowy), conditionalis
участник бесіди	rozmówca, uczestnik komunikacji

Ф

фаза існування	faza istnienia
фазове значення [початку, тривання, кінця]	znaczenie fazowe [początku, trwania, końca]
факультативний варіант	wariant fakultatywny
флексія	fleksja, końcówka
фонема	fonem
фонемовий нуль	zero fonologiczne
фонетична виміна	wymiana (oboczność, alternacja) fonetyczna
фонетична система	system fonetyczny
фонетичне оточення	otoczenie fonetyczne, pozycja
фонетичний принцип	zasada fonetyczna
фонологічний	fonologiczny
форма слова	forma wyrazu
формант	formant, afiks słowotwórczy
формотворіння	tworzenie form, formotwórstwo
формотворча морфема	morfem formotwórczy
фразеологічне злучення	związek frazeologiczny, połączenie frazeologiczne, frazeologizm
функціональний еквівалент	odpowiednik funkcyjnalny
функція	funkcja

X

характеризуючий компонент	składnik charakteryzujący
характеристика	charakterystyka
існування; існувати	użycie; używać

церковнослов'янський язык
цитат
цигувальники

Ц

język staro-cerkiewno-słowiański
cytat
cudzysłów

Ч

час
часоодміна, конюґация
часопридачник
часопридавниковий зворот
часоприсловник
часоприсловник завершеного виду
часоприсловник незавершеного виду
часоприсловниковий зворот

czas
koniugacja
imiesłów przymiotnikowy
(wyodrębniony) zwrot imiesłowowy [z imie-
słowem przymiotnikowym]
imiesłów przysłówkowy
imiesłów przysłówkowy uprzedni
imiesłów przysłówkowy współczesny
(wyodrębniony) zwrot imiesłowowy [z imie-
słowem przysłówkowym]
orzeczenie werbalne złożone
czasownik
czasownik dokonany
czasownik niedokonany
partykuła
część mowy
szereg fonemów
oboczność, wymiana, alternacja
wymiana samogłosek (samogłoskowa)
wymiana spółgłosek (spółgłoskowa)
liczba
liczebnik
czynność
czytelnik
część zdania
cudza mowa

Ш

шырокий гласний, см. низкий гласний
шпара
шпаровий согласний
шум
шумовий согласний

samogłoska szeroka (niska, otwarta.)
szczelina
spółgłoska szczelinowa (trąca, frykatywna),
spirant
szmer
spółgłoska szmerowa

Я

яв'їня, явнско
язычок
якіст
якістний придачник
яма (гамбова, гарлова, носова)
ясна

zjawisko
języzek, uvuła
jakość
przymiotnik jakościowy
jama (ustna, gardłowa, nosowa)
dziaśła

ЛІТЕРАТУРА (вибір)

- Барна А.: *Кавальчык тернистої історії села Чорне на Лемковині, 1870–1970*. Лігниця 1996.
- „Бесіда”. Лемківській тримісячник. Креніця [Головний Заряд Стоваришнього Лемків].
- Blicharski M.: *Struktura słowotwórcza zaimków nieokreślonych w języku Lemków (na tle innych języków słowiańskich)*. [B:] *Zagadnienia słowotwórczości i składni w opisie współczesnych języków słowiańskich*. T. 1. Pod red. M. Blicharskiego i H. Fontańskiego. Katowice 1997, s. 72–77.
- Blicharski M.: *Zachodniosłowiańskie elementy leksykalno-fonetyczne w języku Lemków (na materiale współczesnych lemkowski tekstów pisanych)*. [B:] *Współczesne tendencje rozwoju języków słowiańskich*. T. 1. Pod redakcją M. Blicharskiego i H. Fontańskiego. Katowice 1994, s. 67–70.
- Верхатський І.: *Про говор галицьких Лемків*. Львів 1902.
- Wolnicz-Pawłowska E.: *Antroponimia lemkońska na tle polskim i słowackim. XVI–XIX wiek*. Warszawa 1993.
- „Голос Ватры” [ініціаторів „Лемківської Ватры”].
- Горошак Я.: *Перший лемківсько-польський словник*. Легниця 1993 (сондажове видання).
- Гоч Ф.: *Куме Гнаме*. [без місця і дати видання].
- Грабан В.: *Na kowtaku gór*. Kraków 1991.
- Graban W.: *Rozsypane pejzaże*. Krynica 1995.
- Dulićenko A. D.: *Carpatho-Rusyn in the Context of Regional Literary Languages of the Contemporary Slavic World*. [B:] *A New Slavic Language Is Born. The Rusyn Literary Language of Slovakia*. Ed.: P. R. Magocsi. New York 1996, s. 3–17.
- Đuč. H.: *W modlitewnym bliźnierstwie*. Nowy Sącz 1985.
- Дуць-Файтфер О.: *Лемки в Польщі*. [B:] *The Persistence of Regional Cultures. Rusyns and Ukrainians in their Carpathian Homeland and Abroad*. Ed.: P. R. Magocsi. New York 1993, s. 80–102.
- „Загорода” [Тримісячник. Видає Музей Лемківської Культури в Зиндранові].
- Jurkowski M.: *Lemkowszczyzna (materiały do bibliografii)*. „Slavia Orientalis” 1962, Nr 4, s. 525–536.
- Копча А.: *Одтятие коріня*. Драма в трійох актах. 1988 [машинопис автора]. „Лемківська Сторінка” [стала част в часописі „Наше Слово”].
- Лемківській календар. Стоваришнього Лемків. Креніця–Лігниця [1996–1998].
- „Лемко”. Бюлетені РДКЛ „Господар”.
- Lemkowie i lemkoznawstwo w Polsce*. Prace Komisji Wschodnioeuropejskiej Polskiej Akademii Umiejętności. T. 5. Pod red. A. Zięby. Kraków 1997.
- Lemkowie: Kultura - sztuka - język*. Kraków 1987.
- Magocsi P. R.: *The Language Question Among the Subcarpathian Rusyns*. Carpatho-Rusyn Research Center. Fairview, New Jersey 1979.
- Мамко, куп мі книжку. Антологія бітничої поезії. Зібрав і упорядкував П. Трохановскій. Стоваришнього Лемків 1995.
- Мерена Я.: *Мои верши*. Legnica 1993.
- Мусянка П.: *Млинські камені*. „Наше Слово” 1990; № 4–5 („Лемківська Сторінка”).
- Мусянка П.: *Як сокіл води на камені. Jak sokół wodę z kamienia*. Przekład B. Dohnalik. Warszawa 1989.
- Reinfuss R.: *Śladami Lemków*. Warszawa 1990.
- Rieger J.: *Indeks wyrazów do „Atlasu językowego dawnej Lemkowszczyzny”*. Z. Stiebera. Łódź 1966.
- Rieger J.: *Jeszcze o wpływach polskich i słowackich na gwary lemkońskie (z problematyki słownictwa)*. [B:] *Studia linguistica memoriae Zdzisłai Stiebera dedicata*. Wrocław 1989, s. 151–187.
- Rieger J.: *Kwestionariusz „lemkowski” Zdzisława Stiebera (rekonstrukcja, zapisy)*. [B:] *Paralele w rozwoju słownictwa języków słowiańskich*. Wrocław 1989, s. 209–233.
- Rieger J.: *Leksyka środkowej Lemkowszczyzny (materiały do słownika lemkońskiego)*. Acta Universitatis Lodzensis – Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Seria I, z. 51, 1979, s. 97–130.
- Rieger J.: *Lemkowie i ich język*. [B:] *Lemkowie. Kultura – sztuka – język*. Warszawa–Kraków 1987, s. 21–39.
- Rieger J.: *Słownictwo i nazewnictwo lemkońskie*. Warszawa 1995.
- Rieger J.: *Wpływ polski i słowacki na gwary Lemków w zakresie leksyki*. „Zbornik filozofickej fakulty Univerzity Komenského”. R. XXX. Philologica (1979). Bratislava 1980, s. 201–209.
- Rieger J.: *Wyrazy „lemkońskie” i ich zasięgi*. Studia z filologii polskiej i słowiańskiej. T. 20 (1981), s. 217–230.
- Русенко І.: *Байки*. Стоваришнього Лемків 1991.
- Русенко І.: *Верши*. Стоваришнього Лемків 1991.
- Стефанівській П.: *Лемківський край*. [без місця видання] 1993.
- Стефанівській П.: *Лем*. Warszawa 1991.
- Stefanowski P.: *Лемківська ікона*. Warszawa 1985.
- Stieber Z.: *Atlas językowy dawnej Lemkowszczyzny*. Zeszyty I–VIII. Łódź 1956–1964.
- Stieber Z.: *Das Zahlwort „čotyrydekat ‘40’ in den Lemkischen Dialekten*. [B:] *Die Welt der Slaven VIII*. Wiesbaden 1962, s. 372–374.
- Stieber Z.: *Dialekt Lemków*. [B:] Sprawozdania Towarzystwa Naukowego we Lwowie. Nr 18, s. 157–159.
- Stieber Z.: *Dialekt Lemków. Fonetyka i fonologia*. Wrocław 1982.
- Stieber Z.: *Systemy konsonantyczne dawnej Lemkowszczyzny*. [B:] *Studia linguistica in honorem Thaddaei Lehr-Splawiński*. Warszawa 1963, s. 313–319.
- Stieber Z.: *Systemy wokaliczne dawnej Lemkowszczyzny*. „Slavia” XXIX/2 (1960), s. 207–211.
- Stieber Z.: *Świat językowy Słowian*. Warszawa 1974 [в томі междє інчима вибір прац автора о лемківських бесідах].
- Stieber Z.: *Wpływ polski i słowacki na gwary Lemków*. Sprawozdania PAU. T. XLI (1936). Nr 2, s. 45–50.

- Stieber Z.: *Z fonetyki historycznej dialektu Lemków*. Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej. T. III (1958), s. 363–381.
- Струмніський Б.: *Про походження лемків з мовознавчої точки бачення*. [В:] *Symbolae in honorem Volodymyri Janiv*. Monachii 1983, с. 839–848.
- Szemlej J.: *Z badań nad gwaraą lemkowską*. „Lud Słowiański”. T. III (1934), s. 161–178.
- Tokarz E.: *Mikrojęzyki słowiańskie – problemy badawcze językoznawstwa porównawczego*. [В:] *Nowe czasy, nowe języki, nowe (i stare) problemy*. Red. E. Jędrzejko. Katowice 1998, s. 242–251.
- Fontański H.: *Czasowniki niewłaściwe o odmianie analitycznej w języku lemkowskim*. [В:] *Semantyka i pragmatyka w opisie języków słowiańskich*. Pod red. M. Blicharskiego i H. Fontańskiego. Katowice 1993.
- Fontański H.: *Najnowsze próby kodyfikacji języka Rusinów karpaccich*. [В:] *Współczesne tendencje rozwoju języków słowiańskich*. Pod redakcją M. Blicharskiego i H. Fontańskiego. Katowice 1994, s. 55–60.
- Fontański H.: *Odmiana rzeczowników we współczesnych lemkowskich tekstach pisanych*. [В:] *Współczesne tendencje rozwoju języków słowiańskich*. T. 2. Pod redakcją M. Blicharskiego i H. Fontańskiego. Katowice 1997, s. 116–139.
- Хомяк М.: *Вчыме ся і бавиме*. Части 1–3. Лєґніца 1994–1995 (сондажове виданя).
- Хомяк М.: *Перша ґраматыка лемкієского языка*. Наукова консультація Г. Фонтаньскійї. Лєґніца 1992 (сондажове виданя).
- Хомяк М.: *Лемкієска ґраматыка для дітти*. Наукова консультація Г. Фонтаньскійї. Лєґніца 1992 (сондажове виданя).
- Хомяк М.: *Суффиксы субъективной оценки в современных русинских литературных текстах*. [В:] *Zagadnienia słowotwórstwa i składni w opisie współczesnych języków słowiańskich*. T. 1. Pod red. M. Blicharskiego i H. Fontańskiego. Katowice 1997, s. 78–87.
- Чайковскій К., Мусянка П.: *Земля кличе*. Legnica–Krynica 1994.
- Чародійскы гушлї. *Лемкієскы легенды*. Запис і літературне оформлїня В. Хомяк. Вільний пересьпїв з українского П. Мусянка. Лїґніца–Кренїця 1992.
- Zagórzanski T.: *Lemkowie i Lemkowszczyzna (materiały do bibliografii)*. Warszawa 1984.